

”Kvinne, bryt ikke sammen, bryt ut”

Vold mot kvinner og krisesenterbevegelsen i Norge, 1945-2009

Erika Eidslott

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

UNIVERSITETET I BERGEN

Våren 2019

Abstract

The master thesis aim is to analyse how the Norwegian Women's shelter movement changed how the society handled violence against women. The Women's Shelter Movement started as a part of the feminist movement in the 1970's and developed into an independent movement. The movement started after the International Tribunal on Crimes against Women in 1976 in Brussels. Over 2000 women attended the tribunal from the women's movement. The Norwegian feminists who attended initiated a crisis centre group when they returned home. In 1978 the first shelter for battered women was opened in Oslo. In the following years numerous women's shelter opened across several cities and towns in Norway. These shelters aimed at helping battered women who found themselves in an acute crisis, by providing shelter and protection. They also had a political ambition, and worked against patriarchal structures in which they viewed as the underlying cause to violence against women. Volunteers started the Women's shelter, and the economical support from the government was scarce. Some politicians met the Women's shelter movement with ridicule. Gradually they gained more support from politicians and society in general. From 1981 the Women's shelter was provided economical support from the government budget. The Women's shelter movement's ideology was a manifestation of the feminist aim to politicize matters that was viewed as private.

In 2009 the so-called Women's shelter law was announced. The law acknowledged that violence against women was a serious social problem and that the public needed to take action. This was a huge victory for the Women's shelter movement. At the same time the law was gender neutral, which stands in contrast to the Movement's explicit focus on gender based violence against women.

Innholdsfortegnelse

”Kvinne, bryt ikke sammen, bryt ut”	1
<i>Forord</i>	4
<i>1 Innledning</i>	5
1.1 Problemstilling	6
1.2 Velferdsstaten, kvinnebevegelsen og krisesenterbevegelsen	6
1.3 Metode	8
1.4 Kilder	10
1.5 Oppgavens gang	14
<i>2 Ekteskapsystem og hustruvold i etterkrigstiden</i>	16
<i>2.1 Husmorepoken</i>	17
<i>2.2 Ekteskapet, den moderne husmannskontrakten</i>	18
<i>2.4 Utbyggingen av velferdsstaten og debatten om forsørgelse</i>	20
2.4.1 Nye yrker og økt mobilitet for kvinner	23
<i>2.5 Hustukt</i>	24
<i>2.6 Rettssystemet</i>	25
2.6.1 Fire rettsaker som eksempel	29
<i>2.7 Skilsmisse</i>	32
<i>2.8 Avholdssaken som kvinnesaksengasjement</i>	33
<i>2.9 Konklusjon</i>	35
<i>3 Kvinnebevegelsen og voldsproblematikken</i>	36
<i>3.1 Den nye kvinnebevegelsens fremvekst og særtrekk</i>	36
<i>3.2 Marxismen og den nye kvinnebevegelsen</i>	39
3.2.1 Et ulykkelig ekteskap?	39
3.3 Integrasjon og videreutvikling av marxistisk begrepsgrunnlag	43
<i>3.3 Grupperinger</i>	46
3.3.1 Nyfeministene	46
3.3.2 Kvinnefronten	47
3.3.3 Politisering av privatlivet, et fellestrekk	50
<i>3.4 Aktivisme og kulturuttrykk</i>	51
<i>3.5 Kvinner inn i akademia og politikk</i>	54
<i>3.6 Det internasjonale tribunalet om forbrytelser mot kvinner</i>	57
<i>3.7 Konklusjon</i>	59
<i>4 Krisesenterbevegelsens fremvekst</i>	60
<i>4.1 Oppstartsfasen</i>	60
<i>4.2 Idégrunnlag og organisering hos krisesenterbevegelsen</i>	64
4.2.3 Individualiserte eller sosiale/historiske forklaringsmåter?	68
<i>4.3 På sparket – vold mot kvinner, en privatsak?</i>	70
<i>4.5 Medieomtale fra 1980 til 1985</i>	73
<i>4.6 Vold mot kvinner og krisesentersaken i Stortinget fra 1977 til 1985</i>	77
4.6.1 Debatter i Stortinget fra 1977 til 1979	78
4.6.2 1980 – 1985	80
<i>4.7 Konklusjon</i>	84
<i>5 Drift, utvikling og nasjonale intensiver</i>	85
5.1 Drift	86
5.2 Økonomi	89
5.2.4 Flere beboere og flere krisesentre	93
<i>5.5 Endringer i krisesenterbevegelsen</i>	94
<i>5.6 En mer krisesentervennlig stat</i>	96
<i>5.7 Krisesenterlova, en seier?</i>	99

5.7.3 En seier med en bismak	103
5.8 Konklusjon	104
6. Konklusjon	106

Forord

Først vil jeg takke min veileder Inger Elisabeth Haavet for råd og hjelp gjennom to år. Du har vært til stor inspirasjon. Jeg vil også takke medstudenter og professorer på masterseminaret Individ og samfunn som har kommet med verdifulle kommentarer underveis i løpet av arbeidet. Takk til medstudenter på lesesalen for godt fellesskap.

Jeg vil også takke familie og venner for god støtte og oppmuntring gjennom to tidvis krevende år. En spesiell takk til min studievenninne gjennom fem år Camilla Kitty Karslen, for vårt nære vennskap og faglige fellesskap. En ekstra takk må også rettes til min kjære søster og venninne Gitte for korrekturlesing og for å alltid ha oppmuntret og støttet min interesse for kjønnteori og kvinnehistorie, det har betydd mye.

Takk til mine informanter fra Bergen krisesenter Kari Sirevåg og Viola Schmidt som har vært uvurderlige. Dette prosjektet har vært et nybrottsarbeid, og uten deres erfaringer hadde det vært vanskelig å gripe an. En medsøsterlig takk rettes også til kolleger på krisesenteret forøvrig for innspill og gode samtaler om krisesenterbevegelsens historie og kvinnepolitiske spørsmål.

1 Innledning

Denne masteroppgaven undersøker hvordan vold mot kvinner gikk fra å være privatanliggende og tabubelagt, til at det ble anerkjent som et samfunnsproblem.

Krisesenterbevegelsens rolle i denne utviklingen analyseres. Krisesenterbevegelsen vokste frem av den nye kvinnebevegelsen på 1970-tallet, men ble etterhvert en selvstendig bevegelse, etablert på feministisk ideologi. Analysen av perioden undersøker hvordan krisesenterbevegelsen videreførte kvinnebevegelsens politisering av det privatanliggende, og hvordan dette ble grunnlaget for å skape et alternativ til det etablerte hjelpeapparatet – krisesentrene. Oppgaven har som hensikt å drøfte hvordan dette inngikk i samtidige politiske tendenser i perioden, især velferdsstatens fremvekst, med vekt på det statsviter Helga Hernes har omtalt som statsfeminisme. Dette kapitlet vil legge frem tema og problemstilling, deretter begrunne valg av kildemateriell og forskningsmetoder. Tilslutt vil jeg diskutere oppgavens gang, tematisk og kronologisk.

Kvinnehistorien, som i senere tid har fusjonert med historiefaglig kjønnsforskning forøvrig og nå går under betegnelsen kvinne- og kjønns historie, vokste i Norge frem som et fagkritisk prosjekt på 1970-tallet. Dette var en periode hvor unge mennesker strømmet til universitetene. Mange av disse hadde en klassebakgrunn som utfordret høyere utdanning som en sfære utelukkende for de med borgerlig tilhørighet. Lånekassa bidro til at utdanning ble tilgjengelig for en bredere gruppe av unge mennesker. En sterk tilstrømning av kvinner var også meget synlig; de ønsket seg et annet liv enn sine mødre som selv var unge under husmorepoken. Utdanning la til rette for et liv i selvstendighet, uavhengig av en mannlig forsørger. Med en økt andel kvinner på universitetene vokste det frem nye faglige perspektiv, deriblant kvinnehistorien. Kvinner som Ida Blom ved Universitetet i Bergen og Gro Hagemann ved Universitetet i Oslo var nestorer i utformingen av fagfeltet. De møtte et historiefaglig miljø der kvinner og kvinners liv i stor grad var usynliggjort. Takket være innsatsen til disse og mange flere har man opplevd en økt satsning på kvinne- og kjønns historie. Et kjønns perspektiv har også i større grad blitt integrert i historiefaget som sådan.

Jeg vil likevel argumentere for at mye gjenstår, og fortsatt er deler av kvinners liv neglisjert i historiefaget. Fembindsverket *A History of Private Life* av Michelle Perrot, publisert på Harvard University Press, er rikholdig og skildrer ulike aspekt av menneskers privatsfære og hvordan sfæren har blitt påvirket av samtidige normer opp gjennom historien. I bind 4, som

omhandler 1800-tallet. Perrot tar ikke for seg vold mot kvinner, til tross for at dette i høyeste grad har berørt denne delen av menneskers liv.¹ Kanskje skyldes det metodiske problem og mangel på kildemateriell, eller så kan det tolkes som en slags fortielse overfor et tabubelagt tema. Jeg ønsker med mitt masterprosjekt å bidra til historiefaglig forskning på området. Både krisesenterbevegelsen og vold mot kvinner har vært lite forsket på innenfor historie, dette gjelder især krisesenterbevegelsen. Dette er riktignok ikke ensbetydende med at det ikke finnes forskning overhodet. Viktige bidrag innenfor andre fagfelt kan nevnes, blant annet innenfor statsvitenskap og jus. Dette vil belyses senere i kapitlet.

1.1 Problemstilling

Hvordan foregikk utviklingen fra å se på samlivsrelatert vold mot kvinner som husbråk til et samfunnsproblem i form av at krisesentrene ble lovfestet kommunalt? På hvilken måte var krisesenterbevegelsen og kvinnebevegelsen pådrivere i en slik politisk endring? Var den offentlige ansvarsovertakelsen uproblematisk med henhold til krisesenterbevegelsens feministiske grunnlag?

1.2 Velferdsstaten, kvinnebevegelsen og krisesenterbevegelsen

Kvinnebevegelsen og krisesenterbevegelsen søkte for å få sine krav innlemmet i den politiske dagsorden – treffende skildret av Helga Hernes i artikkelen under, "Statsfeminisme – et personlige tilbakeblikk":

Det faktiskes normative kraft og politikkenes primat (...) Også våre normative krav tok utgangspunkt i de faktiske forhold heller enn ideelle krav. Det var med andre ord "die normative Kraft des Faktischen" og politikken som fikk forrang når det gjaldt valget mellom teori og praksis."²

Kvinnens faktiske situasjon og mobilitet i hverdagslivet var viktigere enn ideologiske prinsipper. Det var sentralt å diskutere og analysere strukturelle forhold og ideologiske forhold, men man måtte handle jordnært og konkret. Dette var sentralt i kvinnebevegelsens anliggende. Nye lover og ordninger for kvinner oppsto gjennom normativt press, som for

---

¹ Perrot (1994)

² Hernes (2004)

eksempel bevilgninger til krisesentrene og abortloven, og ble etterhvert i seg selv normgivende. Krisesenterbevegelsen tilegnet seg kunnskap og statistikk for å legitimere kravene for vedtak og lover, og dette fikk de inn i det politiske systemet. Det er trossalt i denne sfæren endringspotensialet i et demokratisk samfunn ligger. Hernes og professor i kvinnerett, Tove Stang Dahl, samarbeidet mye og var opptatt av hvordan kvinners stilling kunne forbedres. De jobbet på hver sin måte med en trekantmodell, Dahl med det tredelte forsørgersystemet som besto av lønn, ekteskap og trygd, og Hernes med kvinners trekantete alliansesystem som besto av kvinner, menn og staten.³ Kvinnens naturgitte avhengighet på grunn av deres potensielle morsrolle sto sentralt både for Hernes og Dahl, og dette søkte de å finne konkrete, institusjonelle løsninger på, som kunne øke hennes mobilitet og frihet.⁴ Retten til egne penger burde være et velferdsminimum i en pengeøkonomi, hevdet Tove Stang Dahl i 1982, i et arbeid om rettsregler for husmødre.⁵

Vold mot kvinner og krisesentrene ligger i et skjæringsfelt mellom kvinnepolitikk og velferdspolitik. Politikken har vært den foretrukne arena for kvinnebevegelsens krav om endring, og mange av disse kravene har manifestert seg som velferdsordninger. Her kan retten til fødselspermisjon og etterhvert utbygningen av daghjem/barnehager nevnes. Også bevilgninger til krisesentrene skriver seg inn i en velferdspolitisk utvikling, men med helt egne særtrekk. Utbygningen av velferdsstatens trygdeordninger kom etter krigen, og var preget av en periode med optimisme og tro på fortsatt økonomisk vekst. Velferdspolitikken hadde en ekspansiv periode på 1960- og 1970-tallet. Trygdeordninger for enslige forsørgere ble viktige for å kunne bryte ut av vanskelige ekteskap. Disse kom sent i utbyggingsfasen, og den økonomiske bekymringen for velferdssystemet var da allerede merkbar. Forhøyet utgiftsnivå og sviktende produksjonsvekst på slutten av 1970-tallet dempet optimismen.⁶

Krisesentrene fikk sin første statlige finansieringsordning i 1981, og utover 80- og 90-tallet økte bevilgningene. Paradokset er at denne utviklingen foregikk parallelt med en velferdsstat med stadig dårligere økonomi, der kotymet hadde gått fra kravmentalitet til sparetiltak. Kvinner som måtte rømme fra en voldelig ektemann kunne fra 1971 oppnå trygderettigheter dersom de hadde barn og ble enslig mor som følge av et oppbrudd. Det skortet riktignok på tiltak før dette kunne iverksettes. I et potensielt livstruende oppbrudd fra en voldelig mann var

---

³ Hernes (2004)

⁴ Hernes (2004)

⁵ Haavet i *Trygdens historie* (1994): 221

⁶ Bjørnson og Haavet i *Trygdens historie* (1994): 11-12

det ikke utfylling av søknader til stønad som var hovedanliggende; kvinnene trengte et trygt sted å flykte til, støtte og etterhvert hjelp til å manøvrere seg i velferdsapparatet. Det var dette behovet krisesentrene så, og som de ville møte.

Krisesenterbevegelsen jobbet blant annet ut ifra velferdssystemet som en plattform. De krevde at det offentlige skulle finansiere sentrene, og begrunnet dette med at kvinnemishandling var et samfunnsproblem. De ville ikke gå på kompromiss med egen autonomi, de krevde full styring og uavhengighet fra staten.⁷ Dette skiller krisesenterbevegelsen fra øvrig velferdspolitisk utvikling. I Norge har vi et rettighetsbasert velferdssystem, som skiller seg fra det historiker Anne-Lise Seip omtaler som sosialhjelpstaten, der det er stort rom for filantropi og private hjelpetiltak og almisser.⁸ Krisesenterbevegelsen hadde i motsetning til andre frivillige organisasjoner ikke et ønske om at deres arbeid skulle overtas av det statlige, derav dette skjæringsfeltet mellom kvinnepolitikk og det velferdspolitiske. Dette vil behandles nærmere i kapittel 3, 4 og 5. Hvilken rolle krisesenterbevegelsen spiller i dette landskapet av velferdsstatens utvikling, og hvordan de kunne komme frem med sine krav i et økonomisk presset velferdssystem, er sentrale spørsmål.

1.3 Metode

Metodiske arbeidsvalg er grunnleggende for å analysere problemstilling på en vitenskapelig måte. I denne delen av oppgaven vil jeg belyse metodegrunlaget i oppgaven, slik at leseren kan forstå analysens gang, og hvordan jeg har valgt å behandle mitt kildemateriale. Denne delen vil søke å argumentere for oppgavens troverdighet som et historievitenskapelig prosjekt. Masteroppgaven bygger på ulikt kildemateriale. Grovt sett kan man sette et hovedskille mellom vitenskapelig litteratur og primærkilder, der sistnevnte innbefatter offentlige dokument, avisartikler, TV-program og intervjumateriale. Kildekritikk er alltid viktig, men kanskje særdeles i møte med primærkilder som i motsetning til konvensjonell fagfelleverdert forskningslitteratur, ikke er kvalitetssikret på samme måte.

I oppgaven vil jeg analysere offentlige dokument, ettersom hensikten er å studere en utviklingslinje som foregikk dels på bevegelsesnivå, dels i det politiske. Majoriteten av dette materialet består av stortingsdokument. I løpet av denne perioden ble det publisert en

---

⁷ Laugerud (2014)

⁸ Seip (1994)

rikholdig mengde stortingsdokument, noe som har fordret noen metodiske valg. En masteroppgave er et stort prosjekt, men noen avgrensinger er nødvendig for å gjøre prosjektet angripelig. I den forbindelse har jeg valgt å konsentrere min analyse rundt stortingsdokumentene som har inneholdt ordet ”krisesenter”. Dette har vært en forutsetning for å avgrense hvilke tema oppgaven skal romme. Å gjøre et utvalg innebærer samtidig at man velger vekk noe annet. I historiefaglig sammenheng kan det bety at et enkelttema får forrang, og om mulig går på bekostning av helheten. Selv om det er viktig å adressere slike fallgruver, har min avgrensing likevel vært nødvendig for å i tilstrekkelig grad belyse problemstilling og opprettholde relevans.

Mye av den vitenskapelige litteraturen jeg benytter omhandler kvinners liv, all hovedsak i norsk kontekst. Jeg benytter meg av dette materialet for å skape et historisk kontekstuet rammeverk rundt de historiske epokene og primærkildene, som for eksempel stortingsdokumentene. Oppgaven tar for seg hvordan vold mot kvinner gikk fra å være et privatanliggende, til å bli møtt som et samfunnsproblem. Denne endringen kan spores på flere ulike måter; økte budsjetter til krisesentrene vitner om en mer positiv holdning til tiltaket. Mye av endringen kan også spores gjennom å gripe an hva som har blitt sagt om disse temaene. Rent konkret dreier dette seg om hvordan krisesentrene og vold mot kvinner ble møtt i samtiden. Her er stortingsdokumentene og TV-programmet *På sparket – vold mot kvinner, en privatsak?* særlig aktuelle. Også informantene har kommet med sine fortellinger om hvordan vold mot kvinner og krisesentrene ble snakket om, og hvordan dette utviklet seg i løpet av årene.

I *Historikernes arbeidsmåter* definerer Teemu Ryymin representasjon som språklige fremstillinger som består av en eller flere enkeltytringer eller knippe av slike ytringer. En representasjonsanalyse dreier seg om å undersøke hvordan fenomener blir fremstilt. I oppgaven vil jeg benytte meg av en slik tilnærming til materialet. Hvordan vold mot kvinner og krisesentrene ble snakket om, er en kilde til å identifisere ulike samtidige ståsted, hvilket belyser endringslinjen. Foucaults diskursbegrep er også en vinkling jeg vil benytte i deler av oppgaven. Begrepet forbindes med filosofen Michel Foucault. Foucault hevdet at verden ble til gjennom det språklige. Det var på denne måten vi tilla verden mening. Hvordan vi snakker om ting er alltid meningsbærende, og representerer ulike ståsted.⁹ Diskursanalyse kan gjøres

---

⁹ Mortensen i *Kjønnteori* (2011): 70

på mange ulike måter.¹⁰ I min oppgave vil jeg benytte diskursbegrepet for å se hvordan ulike måter å snakke om vold mot kvinner og krisesentrene representerte ulike ståsted, for eksempel et verdikonservativ ståsted.

Bruken av muntlige kilder krever også en metodisk refleksjon. Etersom krisesentrene er lite forsket på, var det nærliggende å oppsøke informanter. Veilederen min tipset meg om aktuelle informanter, og jeg tok kontakt. Den transkriberte materialet brukes som en beretning. I forkant av intervjuene utarbeidet jeg en intervjuguide. Jeg ønsket å ha åpne spørsmål, for å ikke legge føringer, noe som er viktig i en kvalitativ intervjuopprosess.¹¹ Etersom jeg bare har to informanter, vil jeg ikke benytte materialet for å trekke generelle slutninger. Metodisk inngår intervjumaterialet i en større kildesammenheng, og er en måte å gi liv til den større fortellingen som oppgaven formidler. For å sikre en korrekt fremstilling og transparens for informantene, har de fått anledning til å lese hvordan jeg har sitert dem og brukt materialet. De har også fått en standardisert kontrakt fra NSD – norsk senter fra forskningsdata.

1.4 Kilder

1.4.1 Litteratur

Denne delen av oppgava tar for seg kildematerialet jeg bruker, og hvordan disse kan bidra til å belyse en problemstilling. I oppgaven benytter jeg meg av flere verk som tar for seg kvinnehistorie og likestillingspolitikk. Disse bidrar til å sette primærmaterialet – stortingsdokumentene, avisartiklene og TV-programmet, i en historisk kontekst. Sekundærlitteraturen tjener således en utfyllende rolle. Jeg har søkt å ha en variasjon i dette kildetilfanget. I den forbindelse har jeg benyttet meg både av eldre publiseringer, og nyere tilskudd. For eksempel bruker jeg *Med kjønnsperspektiv på norsk historie* fra 2005, redigert av Ida Blom, noe som representerer et noe eldre verk. Bodil Christensen Erichsen tobindsverk *Norske kvinners liv og kamp*, utgitt i 2017 og 2018, er av nyere dato. Dette har vært et aktivt valg for å sikre at jeg tar oppdatert litteratur i betraktning i behandlingen av temaet. Blom behandler ikke krisesentrene eksplisitt i så stor grad, men hos Erichsen har dette temaet noe større plass. Etersom problemstillingen også søker å favne hvilken rolle

---

¹⁰ Ryymín i *Historikerens Arbeidsmåter* (red Melve og Ryymín) (2018): 62

¹¹ Grove og Heiret i *Historikernes arbeidsmåter* (red Melve og Ryymín) (2018): 136

krisesenterbevegelsen spilte i det velferdspolitiske, har jeg benyttet meg av historiefaglig litteratur som har behandlet dette temaet. Her kan blant annet *Langsomt ble landet et velferdssamfunn – trygdens historie* nevnes.

Jeg benytter meg også av litteratur som tilhører andre fagdisipliner enn historie. Dette er dels en konsekvens av at krisesentrene og vold mot kvinner har vært et noe forsømt tema innenfor historieforskningen. Men valget har imidlertid ikke bare vært resultat av en mangel – det er også fordi at det finnes litteratur innenfor andre fagfelt som behandler temaet, og som dermed er svært relevant for min analyse, noe som også har bidratt til en variasjon innenfor sekundærlitteraturen. Her kan professor innenfor politisk filosofi, Nancy Fraser, og statsviteren Anna G. Jónasdótti nevnes. De har i sine behandlinger av sammenhengen mellom marxismen og den nye kvinnebevegelsen på 1970-tallet nevnes. Tekstene konsentrerer seg i stor grad rundt begrepsbruk, og er således et godt tilskudd til historiker Gro Hagemann sin behandling av temaet. Denne litteraturen historiserer også den nye kvinnebevegelsen på 1970-tallet. Ettersom krisesenterbevegelsen var et barn av kvinnebevegelsen både ideologisk organisatorisk, er dette litteratur som kan bidra til å favne bevegelsens særtrekk og se hvorvidt dette forble stabilt i de kommende årene.

Jusprofessor Tove Stang Dahls bidrag til kvinneretten er også sentrale. Gjennom arbeidet sitt illustrerte hun hvordan egne penger og mangelen på dette, plasserte kvinner i et avhengighetsforhold til ektemannen, særlig poengtert i foredraget *Ekteskapet, den moderne husmannskontrakten – noen kvinneverettslige problemstillinger*.¹² Hun trekker frem at det tradisjonelle ekteskapet, der kvinnen hadde sitt virke som husmor, førte til at oppbrudd var vanskelig; kvinnen hadde ikke egne penger, og dermed var hun låst til privatforsørgelsen. Med henhold til problemstillingen kan hennes bidrag være viktig. Dahl tegner bilde av ekteskapet som var typisk for den såkalte husmorepoken. Dette bidrar til å gi oppgaven en historisk kontekst, og viser samtidig hvilke strukturer krisesenterbevegelsen ville til livs. Hun benytter også statistikk fra krisesentrenes drift allerede i deres tidlige fase.

Statsviter Helga Hernes er opphavskvinnen bak begrepet ”statsfeminisme”, et rokkaninspirert begrep som tar for seg hvordan staten gradvis ble mer kvinnevennlig som et resultat av en vekselvirkning mellom bevegelsesnivået – representert ved kvinnebevegelsen,

---

¹² Dahl (1994): 45

krisesenterbevegelsen og det offentlige. Hernes' litteratur om statsfeminismen kan bidra til å belyse problemstillingen ettersom den tar for seg nettopp denne vekselvirkningen. Ut ifra dette kan det analyseres hvorvidt utviklingen fra vold mot kvinner fra et tabubelagt tema til en politisk prioritet inngår i en slik statsfeministisk utvikling, og hvilken rolle bevegelsesnivået og politikken spilte i dette. Statsviter Ellen Aanesen har også gjennom sin hovedoppgave *Kvinnemishandling – fra privat problem til offentlig ansvar fra 1987* bidratt med en historiseringen av denne utviklingen som kan bidra til dette.

I tillegg til vitenskapelig litteratur benytter jeg meg av aktivistberetninger. Boka *Vi var mange – kvinneaktivster fra 70-tallet forteller* ble publisert i 2018, og gir en bred innføring i hvilke saker kvinnebevegelsen konsentrerte seg om, og hvordan bevegelsen utviklet seg. Som tittelen lyder er det aktivister som selv forteller, og noen av kapitlene er nærmest som intervju å regne. Boken belyser kvinnebevegelsen generelt, noe som vil være viktig for å etablere en bakgrunn for krisesenterbevegelsen. I tillegg har den et eget kapittel om vold mot kvinner, og hvordan krisesenterbevegelsen ble opprettet, og dens særtrekk. Dette har direkte overførbarhet til oppgavas hovedproblemstilling, og vil kunne være viktig. Rapporten fra Det internasjonale tribunale mot vold mot kvinner som ble holdt i Brussel i 1976, vil også være relevant i dette henseende. Rapporten refereres til både av Bodil Christensen Erichsen, og i *Vi var mange*. Også litteratur fra krisesenterbevegelsen selv er av relevans i den forbindelse. Boka *Du skal ikke slå... Om kvinnemishandling og krisesentra* fra 1981 av Brita Valvo, i samarbeid med Randi Nisja og Iris Aslaksen fra krisesentergruppa i Oslo, er i det henseende sentral og en samtidskilde. I tillegg har jeg også årsberetninger fra krisesenteret i Bergen, som gir innblikk i driften. Kilder fra krisesenterbevegelsen og kvinnebevegelsen selv er et godt tilskudd til den øvrige vitenskapelige litteraturen.

1.4.2 Muntlige kilder, avis- og TV-materiell

Jeg har to informanter til masterprosjektet; Viola Schmidt og Kari Sirevåg. Begge informantene har vært sentrale aktører i krisesenterbevegelsen i Bergen i en årrekke, Sirevåg nesten helt fra oppstarten i 1978. Å oppsøke muntlige kilder har fra starten av arbeidet med prosjektet vært et bevisst valg, ettersom krisesenterbevegelsen ikke har vært særlig mye forsket på innenfor historie. Muntlige kilder kan være svært verdifullt, og av og til uunnværlig. Det betyr likevel ikke at bruken er uproblematisk. Her må man selv som forsker foreta de kildekritiske vurderinger som trengs. Jeg har intervjuet informantene i tre runder,

med varighet fra anslagsvis 30 til 60 min. I *Historikernes arbeidsmåter* legger Knut Grove og Jan Heiret frem en rekke kildekritiske refleksjoner rundt bruk av muntlige kilder. De definerer et intervju som en levning, ettersom det er materiale som blir til her og nå, selv om det informantene forteller om er hendelser liggende bak i tid.¹³ Likevel brukes materialet ofte som en beretning, som en fortelling om noe som har skjedd. Her blir det reist viktige problemstillinger. Som forsker er det sentralt å være kildekritisk ved å ta høyde for informantenes representativitet og troverdighet. Når man snakker om fortida kan man glemme detaljer, eller man kan fremstille ting på en annen måte enn det som faktisk var tilfelle. Dersom man intervjuer to personer sammen, er det også nærliggende at dette vil påvirke materialet, samtidig som det for mitt vedkommende gir en unik innsikt i dynamikken mellom to kollegaer i krisesentergruppa. Dette er dog en balanse; man må utvise forståelse og ydmykhet overfor at det informanten legger frem er hens subjektive opplevelse av en gitt hendelse. Dette er aspekt jeg har tatt i betraktning under utarbeidelsen av dette materialet. Å intervju informantene flere ganger, har også gitt anledning til å sammenligne intervjuene, samt å oppnå en viss bredde, til tross for at jeg har få informanter. Intervjumaterialet vil kunne gi innsikt i hvordan det var å delta i krisesenterbevegelsen, og hvordan utviklingslinjene ble opplevd fra dette aktørnivået.

Avis og TV-materiell reiser mange av de samme kildekritiske spørsmålene som muntlig materiale; her er det også viktig å være oppmerksom på at dette ikke er materiell som er kvalitetssikret på samme måte som fagfelleurdert litteratur. Jeg har valgt ut avisartikler og det NRK-produserte TV-programmet *På sparket – vold mot kvinner, en privatsak?* til mitt kildetilfang. Dette er materiale som gir et bilde av hvordan vold mot kvinner og krisesentrene ble møtt i samtiden, og på den måten kan det bidra til analysen. Både i programmet og i avisartiklene finnes det utsagn fra aktører fra krisesenterbevegelsen og politikere.

1.4.3 Offentlige dokument

Offentlige dokument er illustrerende for hva som er viktig i et samfunn på et gitt tidspunkt, i all den tid dette gjenspeiler samtidige politiske tendenser. Jeg benytter meg både av stortingsdokument, utredninger og vedtekter og andre offentlige dokument i perioden 1976 til 2009. Stortingsdokument utgjør riktignok hovedandelen. Gjennom å analysere stortingsdiskusjonene vil jeg kunne belyse utviklingen som problemstillingen søker å favne. Å

---

¹³ Grove og Heiret i *Historikerenes arbeidsmåter* (red: Melve og Ryymin) (2018): 14

undersøke hvordan krisesentrene og vold mot kvinner ble diskutert av politikere gir en god mulighet til å se om det er mulig å identifisere ulike posisjoner hos de enkelte politikerne og partiene. Utredninger og lover er i større grad uttrykk for konsensus, og kan dermed vise hvilke etablerte oppfatninger rundt krisesentrene og kjønnsbasert vold som etterhvert gjorde seg gjeldende. I dette henseende er utredningen *Retten på et liv uten vold – menns vold mot kvinner* fra 2003 særlig viktig. Krisesenterlova med tilhørende forarbeider er også sentralt. Dette er materiale som kan bidra til analysen i den siste delen av oppgaven, der resultatet av utviklingen undersøkes.

1.5 Oppgavens gang

Oppgaven er delt inn i seks kapitler. Kapitlene er inndelt etter tema, men søker også å følge den kronologiske utviklingen, for å vise endringer. Kapittel 1 er en innledning som også gir oversikt over metode og kildemateriell. Deretter følger analysekapitlene.

Kapittel 2 undersøker hvilke samfunnsmessige strukturer som har lagt til rette for at vold mot kvinner og usynliggjøringen av problematikken har funnet sted. Dette er for å belyse hvilke samfunnsforhold som mobiliserte krisesenterbevegelsen. For å analysere dette tar kapitlet kronologisk utgangspunkt i etterkrigstiden og den såkalte husmorepoken.

Kapittel 3 tar for seg fremveksten av kvinnebevegelsen, og hvordan de aktualiserte vold mot kvinner som et offentlig diskusjonstema. Krisesenterbevegelsen var et barn av kvinnebevegelsen. Et kapittel om dette temaet er nødvendig for å vise det organisatoriske og ideologiske grunnlaget for denne bevegelsens fremvekst.

Kapittel 4 belyser krisesenterbevegelsens fremvekst. Hvordan denne bevegelsen organiserte seg, og hva som var det karakteristiske både ideologisk og organisatorisk, undersøkes. Hvorvidt de bidro til en statsfeministisk utvikling analyseres.

Kapittel 5 tar for seg hvordan krisesenterbevegelsen forløp videre etter oppstarten og den tidlige fasen i driften. Eventuell videre statsfeministisk utvikling vil spores. Tidsrommet vil strekke seg fra andre halvdel av 80-tallet frem til krisesenterloven ble konstituert i 2009.

Krisesenterloven og hvordan den står i forbindelse til krisesenterbevegelsen ideologi vil behandles.

Kapittel 6 en oppgavas avslutning, og fører de ulike analysekapitlene sammen.

2 Ekteskapssystem og hustruvold i etterkrigstiden

Vold mot kvinner er ikke en ny problematikk, men har tidligere blitt usynliggjort som samfunnsproblem. I denne oppgaven vil jeg undersøke hvilke samfunnsmessige strukturer som har lagt til rette for at vold mot kvinner, samt usynliggjøringen av problematikken har funnet sted. Dette er for å belyse hvilke samfunnsforhold som skapte opprørsbevegelsene som førte til etablering av krisesentrene. I den forbindelse vil jeg legge ut en hypotese: Menns økonomiske maktposisjon, juridiske regler og tradisjon har hatt en innvirkning. For å skape et rammeverk rundt problemstillinga i oppgava vil jeg blant annet undersøke 1950-tallets syn på ekteskap og skilsmisse, samt se på rettsaker om hustruvold fra perioden. I tillegg vil jeg ta for meg rettssystemet i perioden mer generelt, samt se på straffeloven fra 1902 som nedla forbud mot forstyrrelse av privatlivets fred.

Hvilke samfunnsforhold var karakteristisk for denne epoken? For å belyse hvordan maktstrukturene i et ekteskap i husmorepoken utspilte seg, vil jeg se nærmere på artikkelen *Ekteskapet, den moderne husmannskontrakten – noen kvinnerettslige problemstillinger* av jurist Tove Stang Dahl. Ekteskapssystemet lå i skjæringspunktet mellom jus og sosialpolitikk, med lovgivning som regulerte forholdet mellom ektefellene og samfunnsnormer som satte rammer for hvordan folk valgte å organisere sine familieliv. Hvilken politikk ble ført for å regulere dette? Skjedde det endringer fram mot 1970-tallet som la grunnlag for epokens fall og for blant annet krisesenterbevegelsens framvekst? Hvilke endringsfaktorer kan i så fall spores, kan vi for eksempel se at velferdsutbygging og nye kvinneyrker førte til en endring i familiestrukturen?

Vold mot kvinner hang noen ganger sammen med alkoholmisbruk. Jeg vil i den anledning ta for meg edruelighetskampen hos arbeiderkvinnebevegelsen. Dette er fordi en del av argumentene som ble brukt for å fremme edruelighet argumenterte for at alkoholbruk hos menn kunne fremprovosere både vold mot hustruen og forårsake økonomiske problemer. Kvinna hadde ofte forvaltningsansvaret i familien, mens mannen tjente pengene, og i verste fall brukte han opp lønna på alkohol. Denne maktdynamikken, med kvinna som forvalter og mannen som lønnstaker, fungerte ikke alltid i praksis. Lignende forhold var gjeldende i husmorepoken, som jeg vil undersøke nærmere. I den forbindelse vil jeg bruke en tekst om feministen, legen og forkjemper for avholdssaken Tove Mohr i *Arbeiderkvinden* fra 1951, samt et foredrag av Mohr selv. I tillegg vil jeg ta for meg fenomenet hustukt som et eldre

historisk eksempel på normer og praksiser rundt vold og disiplinering, og se på dette ut ifra et kjønnsperspektiv.

2.1 Husmorepoken

1950-årene, populært kalt husmortidens gullalder, var preget av et kjønnskomplementært mønster. Tilværelsen som husmor, sysselsatt med husarbeid og barneoppdragelse, ble idealisert. Her hadde ideologiske strømninger fra USA trolig en innvirkning. En manns evne til å forsørge seg selv, med en hjemmeværende kone, var en velstandsindikator – og en holdning som var utbredt i Vesten.¹⁴ I Norge ble velferdspolitikken framvekst preget av de samme idealene. Det gjaldt å heve arbeiderklassens kår, og et tegn på økt velferd kunne være å holde de gifte kvinnene utenfor lønnsarbeid og la de vie seg til oppgavene i hjemmet. I boka *Med kjønnsperspektiv på norsk historie* skriver Kari Melby at første halvdel av 1900-tallet kan beskrives som husmorepoken fordi norske kvinner i utstrakt grad beskjeftiget seg med ulønnet arbeid hjemme, og fordi de ble definert som husmødre i offentlig statistikk og lignende. Husmorepoken var dermed gjeldende før 1950, selv om ideologiseringen av husmortilværelsen var ekstra uttalt i dette tiåret. Menn sin økonomiske makt over kvinner var dermed særlig synlig i denne perioden. Dette kunne det gjøre det vanskelig for kvinner å bryte ut av et ekteskap, og en situasjon med mishandling ville dermed bli ekstra tyngende.

Gifte kvinner måtte etter 1920 bedrive like mye lønnsarbeid som sin ektemann for å ikke bli definert som husmødre.¹⁵ Dette henspiller på at samfunnet den gang var kjønnsdelt i stor skala; at mor var hjemmearbeidende med det det medførte av husstell og omsorg for barn, var en norm. Kvinner hadde stort sett sin rolle tilknyttet privatlivet, mens mannen beveget seg i den offentlige sfære. Dermed var ekteskapet materielt sett preget av en skeiv maktdynamikk. Mannen var den parten som hadde lønnet arbeid, og kvinna var igjen forsørget av hans inntekt, og hadde dermed i liten grad egne midler. Ekteskapsloven 1927 forsøkte å regulere den økonomiske skjevheten gjennom å likestille arbeid i hjemmet med pengebidrag som forsørgelse.¹⁶ I praksis krevde likestilling en samforståelse mellom ektefellene. Det var ikke alltid tilfellet, og det var gjerne først ved et skilsmisseoppgjør at loven kom til åpen anvendelse.

---

¹⁴ Sæther (2006)

¹⁵ Blom og Sogner (red) (2005): 260

¹⁶ Erichsen, bind 1(2017): 134

Skattesystemet den gang var heller ikke i gifte kvinners favør. Lenge var det felles skatteligning for familier. Ergo ble gifte kvinners eventuelle inntekt fra lønnsarbeid skattet sammen med mannens inntekt. Begrunnelsen var at dette var en rimelig fordeling av skattebyrder mellom husholdene, og at det var et behov for økte skatteinntekter. Mange gifte kvinner opplevde dette som urettferdig. Skattesystemet var progressivt, der skatten var stigende med økt skatteevne, og mye av en gift kvinnes lønn ville dermed gå bort til skatt, og var en barriere for at gifte kvinner kunne ta lønnsarbeid. Fra 1960 ble det mulig å søke særskilt ligning, men normen var fortsatt samskatt. Det var strid om samskatten allerede fra 1945. Av de som agiterte for å beholde samskatten var Arbeiderpartiet. De så på det som et viktig fordelingspolitisk virkemiddel, og mente at det var urettferdig at en familie med to inntekter skulle ha mindre skatt enn en familie som ble forsørget av kun én inntekt.¹⁷ Dette er et tydelig eksempel på problematikk som ligger i skjæringspunktet mellom klassetilhørighet og kjønn. For Arbeiderpartiet trumfet den klassesdefinerte fordelingspolitikken likhetspolitikk basert på kjønn.

2.2 Ekteskapet, den moderne husmannskontrakten

Denne skeive maktdynamikken var utgangspunktet for Tove Stang Dahls artikkel *Ekteskapet, den moderne husmannskontrakten – noen kvinneverettslige problemstillinger*, en artikkel som støtter seg på argumenter som har vært viktig for den nye kvinnebevegelsen. Dahl var her opptatt av skillet mellom det private og offentlige som et økonomisk skille, og pekte på at det i all hovedsak er kvinnene som har tatt ansvaret for oppgaver hjemme. Dette opprettholdes gjennom oppdragelse, holdninger og forventinger til kvinner og jenter, og det er dette som utgjør det Dahl kalte patriarkatets kulturelle hegemoni. Videre tok hun opp skillet mellom det usynlige og det synlige. Hun hevdet at usynliggjøringen av kvinner var en del av patriarkatets undertrykkingsmekanismer, hvilket hun mente kom til uttrykk gjennom prinsippet om beskyttelsen av privatlivets fred.¹⁸

De strukturene som Dahl pekte på, kan hevdes å ha stått i veien for synliggjøringen av omfanget av vold mot kvinner, og synliggjøring har vært et viktig utgangspunkt for den

---

¹⁷ Blom og Sogner (red) (2005): 367

¹⁸ Dahl (1994): 42

opprørsbevegelsen som krisesenterbevegelsen og kvinnebevegelsen representerte. Dahl pekte på at i det førkapitalistiske samfunnet var familie og arbeid ikke isolerte enheter, men tett sammenvevd; produksjonen foregikk i en naturalhusholdning. Med industrikapitalismens inntog ble stadig flere menn trukket ut i vare- og tjenesteproduksjon under lønnskontrakt.¹⁹ I boka *Kjønn og modernitet* omtaler professor i sosialantropologi Jorun Solheim separasjonen mellom hushold og markedssfære som grunnlaget for den moderne samfunnsformasjonen, og den generelle strukturelle betingelsen for utviklingen av den kapitalistiske produksjonsmåten.²⁰ Kvinner har i liten grad blitt trukket inn i pengeøkonomiens sfære på eget grunnlag, hun har som regel hatt rollen som forvalter av mannens lønn, eller gjennom lønnsarbeid som en sidebeskjeftigelse for å supplere familieøkonomien. I følge Tove Stang Dahl har ekteskapet representert en illusjon av frivillighet, gjennom sosialt press og forventinger har privat forsørging blitt presentert som det rette og naturlige valget for ei kvinne. Så lenge hjemmearbeidet falt på kvinnene og offentlig barneomsorg/barnehager var mangelvare, var det for mange kvinner et ”naturlig” ønske å bli forsørget når de giftet seg, hevdet hun.²¹

Det er blant annet disse forholdene som er utgangspunktet for at Dahl trakk en analogi til husmannskontraktene som var utbredt på 1700- og 1800-tallet, som store deler av befolkningen på landet måtte ta til takke med. Kontraktene var i prinsippet frivillig, men den satte husmannen i en svært underordnet posisjon, og dermed var det ikke helt fritt – i likhet med det moderne ekteskapet, hevdet Dahl. I tillegg var arbeidsforholdene for både husmenn og den moderne husmoren påfallende like; ingen av partene hadde regulert arbeidstid, men måtte stille opp når ektemann og husbond ønsket det, begge parter hadde arbeids- og boplikt og begge parter sto svakt i en oppsigelsessituasjon. Dette var to typer arbeidsforhold preget av en skeiv maktdynamikk og et avhengighetsforhold for den underordnede part.²²

Tove Stangs Dahls artikkel bidrar til å belyse hvilke maktstrukturer som var rådende i ekteskap i en tidsepoke der kvinner i all hovedsak beskjeftiget seg med arbeid i den private sfære, og hvilke implikasjoner dette fikk. Dahl illustrerte også hvordan dette ikke opererte i et vakuum; både oppdragelse, samt kjønnsroller og forventinger fra samfunnet rundt bidro til at ekteskapet og privatarbeid ble løftet frem som det rette valget for kvinner. Dette understreker også det tosidige i ekteskapet og privatsfæren i denne perioden. Utad tegnes det gjerne et

---

¹⁹ Dahl (1994): 45-46

²⁰ Solheim (2007): 49

²¹ Dahl (1994): 45

²² Dahl (1994): 47

harmonisk bilde av samlivet, der mor steller med hus og barn, og far er ute i yrkeslivet for å forsørge familien. I realiteten var ikke alltid forholdene så harmoniske. En skeiv maktdynamikk uten eller i liten grad innslag av egen økonomi for kvinner, samt tilværelsen bundet til den private sfæren, var begrensende for kvinners frihet. Den hjemlige sfære kunne bli en arena for vold og undertrykking for et ikke ubetydelig antall av disse kvinnene som levde i slike ekteskapelige konstellasjoner. Disse forholdene ble senere gjenstandsområde for kritikk fra den nye kvinnebevegelsen, generasjonen som på sin side hadde vokst opp under husmorepoken, men som gjennom bedre utdannings- og arbeidsmuligheter fikk anledning til å velge annerledes enn sine mødre. Dahl var ikke den eneste innenfor academia som forfektet slike holdninger på 70- og 80-tallet, i 1987 skrev for eksempel professor i kriminologi Kjersti Ericsson at familien spilte en nøkkelrolle i kvinneundertrykkinga. Psykolog Torild Skard skrev om kvinner og barns økonomiske avhengighet til mannen i artikkelen *Det skjeve ekteskapet*.²³ Feministene på 1970-tallet var kritiske til den typiske kjernefamilien under husmorepoken, hvilket gjenspeiler seg i en noe ensrettet patriarkatsanalyse, som ut i fra nåtidens familieforhold kan virke noe unyansert. Kritikken mot ekteskapet og kjernefamilien må imidlertid fortolkes i lys av sin samtid, og bidrar til å belyse sammenhengene mellom økonomisk avhengighet og manglende mobilitet for en hustru i et dysfunksjonelt ekteskap.

2.4 Utbyggingen av velferdsstaten og debatten om forsørgelse

I boka *Kvinner i strid* dateres tanken om barnetrygd og morstrygd til 1920-tallet, en periode der det ble gjort en stor innsats i arbeidet for mor og barn, blant annet gjennom opprettelsen av mødrehygienekontor. I 1923 reiste kvinnene i Akershus Arbeiderparti spørsmålet om å få innført mødrelønn. Senere oppretta Arbeiderpartiets sentralstyre en mødrekomité som skulle behandle saken. Representanter fra komiteen la fram saken på landskvinnekonferansens dagsorden i 1925. Det ble foreslått at morslønn skulle bli et statlig ansvar, med kommunene som ansvarlig for å forvalte. Lønna skulle utbetales direkte til moren, enten hun var ugift eller ikke. Det skulle være en frittstående morslønn, og ikke en del av mannens inntekt.²⁴ Sistnevnte var et viktig moment, ettersom gifte kvinners eventuelle egne inntekt ble lagt til i mannens skattegrunnlag som følge av samskatten, og dermed ikke var gunstig økonomisk. I tillegg var det et poeng i seg selv at kvinner skulle ha egne penger, fordi gifte kvinners

---

²³ Erichsen, bind 2 (2018): 39

²⁴ Syvbertsen i *Kvinner i strid* (1960): 160-161

økonomiske avhengighet av en ektemann var sårbart, dersom han disponerte pengene dårlig, eller hun trengte å bryte ut av ekteskapet. Skilte kvinner hadde rett på å bli forsørget av den tidligere ektemannen, men dette var ikke uproblematisk. Dersom mannen skulle underholde den tidligere hustruen økonomisk, forutsatte dette at han hadde tilstrekkelig inntekt, hvilket ikke alltid var tilfellet. Det norske arbeiderpartis kvinnesekretariat anmodet til at dette ble et offentlig ansvar.²⁵ Arbeidet for mødrelønn fortsatte i årene etter 1925, og saken ble tatt opp igjen på landskvinnekonferansen i 1930, og da la mødrekomitéen fram et forslag om å gjennomføre en barnetrygd som skulle utbetales enten til moren, eller til den som sto for oppfostringen. Dette førte frem, og i 1930 kom saken inn på stortingsprogrammet. Det ble jobbet med å utrede saken i de påfølgende årene, men selve barnetrygda kom ikke før i etterkrigstida med Gerhardsen-regjeringa. Loven om barnetrygd ble vedtatt i Stortinget i 1946.²⁶

I Inger Elisabeth Haavets artikkel *LO og spørsmålet om familielønn* i *Arbeiderhistorie 1999* tar hun for seg debatten om familielønn i etterkrigstiden. Her blir det påpekt at arbeidsgivere tradisjonelt sett ikke har hatt en interesse av å ta hensyn til å betale mer for en forsørger fordi han har større utgiftsposter. Produktivitet og lønn etter ytelse har stått sentralt både som en del av arbeidsgivernes tilnærming, og som en del av fagbevegelsens produktivitetsteori. Familielønn, altså mer utbetalt til forsørgeren, som regel en mann, har bare vært tilstedeværende i perioder i form av midlertidige dyrtidstillegg i Norge.²⁷ Støtte til barnefamilier har blitt definert som velferdspolitik, og ikke gått under lønnspolitikken, til tross for at staten har forsøkt å få fagbevegelsen med i løsningen på familiens velferdsproblem, som i etterkrigstidens ressursknapphet var tyngende.²⁸ De som ble hardest rammet av prisstigninger og avgifter var barnefamilier. Gerhardsen foreslo familielønn som en løsning, og det ble utredet forslag om å få utbetalinger etter forsørgelsesbyrde, men dette var ikke LO positiv til; de sa nei til ulik lønn til ungarer og fedre, og mente kompensasjon burde kanaliseres gjennom barnetrygden.²⁹

Velferdsutbyggingen foregikk i etterkrigstida da husmorideologien var den dominerende kulturelle tendensen. I 1950 gikk ekteskapsalderen ned, og færre unge mennesker forble

---

²⁵ Syvertsen i *Kvinner i strid* (1960): 171

²⁶ Syvertsen i *Kvinner i strid* (1960): 161

²⁷ Haavet i *Arbeiderhistorie 1999* (1999): 109

²⁸ Haavet i *Arbeiderhistorie 1999* (1999): 110

²⁹ Haavet i *Arbeiderhistorie 1999* (1999): 112

ugifte, og fødselstallene var høye; landet opplevde en såkalt baby boom. LO sin tilnærming til familien i tidsrommet var tradisjonell; mannen var forsørgeren, og familien ble i stor grad regna som privatsak. Et slikt forsørgersystem var prisgitt et høyt lønnsnivå og harmoniske forhold innad i familien, det forelå dermed et strukturelt press på at den ene parten skulle tjene inntektene og den andre parten skulle disponere økonomien på en forsvarlig måte. Dersom denne arbeidsdelingen ikke var klargjort, eller erkjent av begge parter, kunne det oppstå problemer. Ekteskapsloven av 1927 likestilte mannens forsørgerarbeid og hustruens hjemmearbeid juridisk. Skatteloven fra samme tid slo fast at den ene parten av ektefellene skulle være forsørget.³⁰ Loven forutsatte dermed at det var en harmoni mellom ektefellene, og at mannen anerkjente konens bidrag i hjemmet som likestilt.³¹ På mange måter var loven en sementering av de tradisjonelle kjønnsnormene, selv om ordlyden i loven i og for seg var kjønnsnøytral. En anerkjennelse av at denne harmonimodellen ikke alltid fungerte i praksis, lå bak kravet om at barnetrygden skulle utbetales til mødrene.³²

For arbeiderbevegelsen var forsørgeridealet med sin sementering av kjønnsroller et viktig argument for høyere lønn. Arbeiderbeskyttelseslovene bygget på en forsørgelsesideologi, å få lovene gjennom ble et velferdskrav. I fagbevegelsen ble det allerede i 1885 diskutert at det var ugunstig at barn, menn og kvinner konkurrerte i lønnskampen, og man foreslo heller en løsning der mannen hadde såpass høy lønn at han kunne forsørge familien.³³ Kvinner og barn ble lavere lønnet, og i den forstand var det en gjengs oppfatning om at de ødela lønnskampen for menn. Arbeid var en ressurs som skulle fordeles, og denne argumentasjonen lå også bak det kjente tilfellet da Werna, Einar Gerhardsens kone slutta i jobben sin i mellomkrigstiden fordi det ikke var rett at hun som gift kvinne skulle jobbe når arbeidsledigheten i tidsrommet var såpass tyngende. I 1947 ble det foretatt en forbrukerundersøkelse av arbeiderfamilier i Oslo, da ble resultatet lagt til grunn for lønnskamp og indeksregulering av varer, det var dermed en erkjennelse av at forbrukskrav var grunnlag for fastsettelse av lønn.³⁴

Tove Stang Dahl skreiv i 1982 i et arbeid om rettsregler for husmødre at retten til egne penger burde være et velferdsminimum i en pengeøkonomi. Kravet om en egen omsorgslønn for kvinner har delvis vært et krav om anerkjennelse av morsfunksjonen i en familie der mannen

---

³⁰ Haavet i *Arbeiderhistorie 1999* (1999): 121-122

³¹ Haavet i *Arbeiderhistorie 1999* (1999): 122

³² Haavet i *trygdens historie* (1994): 224

³³ Haavet i *Arbeiderhistorie 1999* (1999): 122

³⁴ Haavet i *Arbeiderhistorie 1999* (1999): 123

jobber utenfor huset, og kvinna jobber hjemme.³⁵ Kvinnesakskvinnen Katti Anker Møller, som særlig agiterte for bedring av arbeiderkvinnenes kår, argumenterte for mødrelønn. På den måten kunne kvinna få anledning til å disponere et økonomisk resultat av arbeidet hun nedla, som ville være til fordel for familien og samfunnet. Barnetrygden kan tolkes i lys av dette kravet. Utbetalingen skulle gå til kvinna for å anerkjenne hennes innsats, samtidig som mødrene ble sett på som de fremste garantister for at pengene kom barna til gode.³⁶ Det er påfallende at velferdsstatens utbygging og kampen for en lønn å leve av i første omgang sementerte kjønnsrollene. Tidlig velferdsutbygging tok utgangspunkt i familiens velferd, og ordningene var dermed deretter. Barnetrygd istedenfor mødrelønn; kjernefamilien var en organisering av samfunnet som var opphøyet i husmorepoken. På 1960- og 1970-tallet ble velferdsordninger mer orientert mot individets rettigheter og tilrettela for at begge parter kunne være yrkesaktive i form av likestillingspolitikk.

2.4.1 Nye yrker og økt mobilitet for kvinner

Alt var ikke statisk fra etterkrigstiden frem til 70-tallet. Blant annet fikk man flere innovasjoner, som for eksempel elektrisk vaskemaskin, kjøkkenmaskiner og lignende som lettet arbeidsbyrden i hjemmet, og som frigjorde tid for husmødrene. Allerede på slutten av 1950-tallet mistet husmortilværelsen noe av sin popularitet, og meningsmålinger fra perioden viste at nærmere tre tredjedeler av unge husmødre ønsket seg deltid- eller heltidsarbeid.³⁷ I forbindelse med utbyggingen av velferdsstaten, fikk staten ny oppgaver. Dette førte blant annet til at nye sykehus ble bygd og pleie av funksjonshemmede og eldre i større grad ble et offentlig anliggende, og helsesektoren sto for et mer omfattende tilbud enn tidligere. I tillegg kom det nye jobber innenfor administrasjon av offentlig sektor. Alt dette førte til at det ble utviklet nye yrkesgrupper, mange med oppgaver som ble regnet som typisk kvinnearbeid, som sykepleiere, hjelpepleiere og sosialarbeidere. Kravet om at kvinner skulle velge mellom yrke eller ekteskap ble etterhvert mindre akseptert.³⁸ Dermed ble det flere muligheter også for gifte kvinner, og nye ”kvinneyrker” var således en luke i dikotomien privatsfære/offentlig. Etterhvert trengte ikke kvinner nødvendigvis å velge mellom jobb og ekteskap. I all den tid økonomisk selvstendighet er viktig for individers bevegelsesfrihet, kan det tenkes at dette også gjorde det enklere for kvinner som trengte å bryte ut av destruktive ekteskap. Ikke minst

---

³⁵ Haavet i *Trygdens historie* (1994): 221

³⁶ Haavet i *Trygdens historie* (1994): 223

³⁷ Erichsen, bind 1 (2017): 149

³⁸ Danielsen, Larsen og Owesen (2013): 149-259

førte disse endringsfaktorene til at kvinners mobilitet ble økt generelt. Den ekteskapelige husmannskontrakten mistet noe av sitt fotfeste, ettersom kvinner i større grad fikk økonomisk selvråderett. Antropologen og sosiologen Pierre Bourdieu pekte i *Den maskuline dominans* på kvinners økende tilgang til høyere utdanning og økt grad av økonomisk selvråderett som den faktoren som i størst grad bidro til at den maskuline samfunnsdominansen slo sprekker.³⁹

Tove Stang Dahl og det kvinnerettslige miljøet var svært opptatt av kvinnens rett til penger som et velferdsminimum og et premiss for frihet. Dette var ikke uten grunn; den økonomiske avhengigheten og eneforsørgersystemet var sårbart, ettersom det førte til at en hel familie var avhengig av en mannlig forsørger. Et toinntektssystem ga dermed mer trygghet. De atskilte kjønnsrollene som var gjengs i husmorepoken mistet raskt sitt fotfeste, og opplevdes trange for kvinner som ønsket seg ut i yrkesliv og inn i utdanning. Forskjellsbehandlingen basert på kjønn som var utbredt i mellomkrigstiden, hvor jobber ble fordelt i menns favør, ble avleggs-

⁴⁰ En ny tidsalder var i anmarsj.

2.5 Hustukt

I artikkelen *Kvinner som ofre – særlig om hustruvold* brukte Tove Stang Dahl tidvis begrepet hustukt om den ekteskapelige volden noen kvinner opplever, og påpekte at volden var et utslag av den rett til hustukt som de kulturelle normer har tillagt mannen. Det har fantes kulturell berettigelse av denne typen vold, hevdet Dahl.⁴¹ Dette er en interessant påstand i lys det historiske fenomenet hustukt – husbondens lovmessige rett til å tukte medlemmene i husholdet.⁴² Hustukt er verdt å tematisere som en del av berettigelse av vold i eldre og tidligere moderne tid. Hustukt som praksis har vært gjenstandsområde for forskning innenfor historie, men fokusområdet har vært disiplinering av husholdningen generelt, ikke ektefellen spesielt. Ektemannen hadde myndighet over kona, men bare en begrenset rett til å refse henne etter Christian Vs Norske lov av 1687.⁴³ Mannen skulle i følge lovverket ikke opptre tyrannisk eller ukristelig overfor hustruen. Hustuktloven ble også revidert i 1891, og etter dette var kun måteholden legemlig refselse av egne barn tillatt, skriver historiker Bodil

---

³⁹ Bourdieu (2000): 98

⁴⁰ Danielsen, Larsen og Owesen (2013): 274

⁴¹ Dahl (1994): 142

⁴² Erichsen, bind 2 (2018): 42

⁴³ Erichsen, bind 2 (2018): 43

Erichsen i boka ”*Norske kvinners liv og kamp – 1850 til 2000*”.⁴⁴ I hvilken grad gifte kvinner ble utsatt for vold med hustukt som berettigelse, er det dermed ingen klare indikasjoner på. Likevel kan det hevdes at mange levde i den oppfatningen at hustukt var en rettighet, gjerne begrunnet i bibelordet om at den man elsker, tukter man.

Hustukt er et bilde på hvordan rettferdiggjøring av vold mot husholdet fra en mann i en overordnet maktposisjon, dermed disiplinering i den private sfære, har lange historiske røtter. At ektemenn hadde nærmest uinnskrenket makt i familien på 1800-tallet og tidligere er det liten tvil om, hevder historiker Bodil Erichsen i *Norske kvinners liv og kamp*. Det er også som tidligere nevnt en kjensgjerning at vold mot kvinner ikke er et nytt fenomen. For eksempel så skildret Amalie Skram, som hadde sitt forfattervirke på 1800-tallet, sine opplevelser med ekteskapelig kvinnemishandling. Å kjenne til omfanget av problematikken i eldre tider er dog problematisk, ettersom det forutsetter en rettssak, som var et sjeldent utfall.⁴⁵ Å ta dette fenomenet og dets kulturelle implikasjoner i betraktning er likevel nyttig for å skape en kontekst rundt berettigelsen av vold i ekteskap i andre halvdel av 1900-tallet, og hvorfor krisesenterbevegelsen og kvinnebevegelsen senere begynte å analysere også menneskers privatliv som berørt av samfunnsstrukturer. Kulturelle forestillinger endres langsomt. I tillegg har den kristne troen hatt normativ innflytelse på kvinnens stilling i ekteskapet. Frem til 1920 i Norge var kvinnens underordning av mannen en del av vielsesritualet.⁴⁶ Den Lutherske hustavlen, som ble trykt i tillegg til Luthers katekisme, beskrev hvilke plikter samfunnets stender har, her gis husfaren all myndighet over kvinner, barn og tjenere. Dette har klare bindinger til hustavlene i de nytestamentlige brevene, der kvinnens underordning og lydighetsplikt i ekteskapet ble understreket.⁴⁷

2.6 Rettssystemet

Straffeloven 1902 bestemmer at straff kommer til anvendelse på den som krenker privatlivets fred ved å gi offentlig meddelelse om personlige eller huslige forhold når dette gjøres uten aktverdig grunn.⁴⁸ Privatlivets fred er ikke bare et uttrykk i dagligtale, men også et juridisk begrep som gir den tidlige utbredte bruken av begrepet en annen tyngde. Mer generelt kan det

---

⁴⁴ Erichsen, bind 2 (2018): 43

⁴⁵ Erichsen, bind 2 (2018): 41

⁴⁶ Erichsen, bind 1 (2017): 146

⁴⁷ Blom og Sogner (red) (2005): 232

⁴⁸ [Innst. O. nr 73 \(2008-2009\)](#)

indikere viktigheten av å respektere sine naboers privatliv og ikke intervensere unødige i andres livsførsel, i ytterste grad kan det dreie seg om å ikke melde fra eller gripe inn når man bevitner vold i andres hjem. Det er ikke klart definert hvor grensa trekkes, og dette understreker at det har vært en kultur for at det er visse forhold man ikke blander seg inn i, og at privatlivet i form av den hjemlige sfære har vært sterkt beskyttet.⁴⁹ Å ta dette i betraktning er viktig for å tegne et bilde av hvilke strukturer som har vært gjeldende i offentlighetens tilnærming til skillet mellom privat og offentlig, samt se hvilke strukturer som har bidratt til å vanskeliggjøre inngripen og offentlig tiltale i forbindelse med vold mot kvinner før kvinnebevegelsens inntog.

Tove Stang Dahl viste i den trykte utgaven av foredraget *Kvinner som ofre* fra 1979 at det rettslige systemet lenge var preget av teorier om voldsoffer som provokatør og dermed var medskyldig, og at dette var en teori som har blitt svekket av kvinneforskningen.⁵⁰ Kvinner som voldsofre har vært skjult, ofte bak det hun kalte dogmet om privatlivets fred; det er i den private sfære, i hjemmet, volden foregår, og dette var lenge en arena som ble ansett som noe omgivelsene ikke skulle intervensere i. På den måten ble eventuell vold usynliggjort, både politi og domstoler har tidligere hatt en passiv rolle i møte med ekteskapeleg voldsproblematikk, mente Dahl. Den samme tendensen har man også sett innenfor helsevesenet, hevdet Dahl.⁵¹ Videre skrev hun om kriminalpolitikken, og viste til at ofre for familievold den gang også ble også utelukket fra kompensasjonsordning til voldsoffer.

*I kl. Res av 11. Mars 1976: erstatning etter disse forskrifter ytes ikke til skadevolderens ektefelle som bor sammen med ham eller til annen person som lever i ekteskapslignende samliv med ham, med mindre særlige grunner gjør det rimelig*⁵²

”Særlige grunner” er et av de sterkeste uttrykkene som brukes for å begrense en regel innenfor jus, utelukkelsen av hustruvold som grunnlag for erstatning var grundig, skrev Dahl. Det meste av hustruvolden ville dermed blitt unntatt erstatning, på samme måte som at hustruvold ble unntatt myndighetskontroll med mindre den var ekstrem, hevdet Dahl.⁵³ I

---

⁴⁹ [Innst. O. nr 73 \(2008-2009\)](#)

⁵⁰ Dahl (1994): 124

⁵¹ Dahl (1994): 125

⁵² Dahl (1994): 127

⁵³ Dahl (1994): 126

1976 ble utelukkelse av hustruvold tatt opp i Stortingets spørretime. Psykolog og Sv-politiker Torild Skard, kjent for sitt feministiske engasjement, stilte følgende spørsmål:

Ordnningen med erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling yter ikke erstatning til en skadevolders nære familie med mindre særlige grunner gjør det rimelig. Nå viser materiale fra Juridisk rådgivning for kvinner at det blir utøvd en del vold nettopp i hjemmene, spesielt overfor kvinner og barn. Vil departementet gå inn for å endre reglene slik at vold i familien blir behandlet på linje med vold utført andre steder? ⁵⁴

Daværende justisminister Inger Louise Valle fra Arbeiderpartiet la i sitt svar vekt på at det var vanskelig å vurdere offerets, altså her kvinnes opptreden, hun kunne for eksempel opptrådt provoserende. Valle mente den daværende ordningen der offeret måtte søke om å få erstatning på særlig grunnlag var adekvat, ettersom hvis *det faktiske hendelsesforløp var på det rene og vilkårene ellers er tilstede* ville man kunne få erstatning. For å underbygge dette la Valle vekt på at det hadde kommet tre søknader om denne typen erstatning i 1977. Bare en av disse var avgjort på tidspunkt, og der fikk hustruen innvilget erstatning. Dessuten kunne volden ha inntruffet i en vanskelig periode for familien, sa hun videre. Skard svarte deretter at det er strengt at offeret selv måtte bevise volden, og at medvirkning ikke har funnet sted, i tillegg til at det må ha blitt politianmeldt. Det kunne oppfattes som at familien, og spesielt kvinner og barn, sto utenfor de rettigheter som denne ordningen ga, og at vold i familien ikke var så farlig, la Skard til. ⁵⁵

Dette henspiller på den tidligere tendensen innenfor strafferett der man har benyttet seg av teorier om offeret som mulig medskyldig i form av å framprovosere volden, og sånn sett talende for hvordan myndighetene har forholdt seg til vold mot kvinner. Skard knyttet også det manglende tilbudet for erstatning til offer for hustruvold opp i mot spørsmålet om privatlivets fred, om så noe implisitt; familie og spesielt kvinner og barn, samt vold mot kvinner, holdes utenfor det offentlige søkelys. ⁵⁶ Stang Dahl skrev også i *Kvinner som ofre* at å komme dithen at eventuell erstatning ville blitt vurdert var sjeldent; hustruvold ble tidligere sjeldent anmeldt og pådømt, og dermed ble mange saker silt vekk tidlig i prosessen. I tillegg har det tradisjonelt vært en barriere mot å se det kjønnsesifikke i denne typen vold, hevdet Dahl. Hun pekte på at dette blant annet tok form språklig, ved at en brukte kjønnsnøytral

---

⁵⁴ St.tid. 1976/77 s. 3342 f.

⁵⁵ St.tid. 1976/77 s. 3343 f.

⁵⁶ St.tid. 1976/77 s. 3343 f.

ordbruk om volden i den private sfære, som faktisk var av en kjønnsespesifikk karakter. Lenge brukte politiet termer som "husbråk" for å beskrive familievold, som ikke favner det kjønnsespesifikke; de fleste ofre for denne typen vold er kvinner, og voldsutøveren er en mann. Begrep som husbråk har ikke fremhevet dette.⁵⁷

Det var krisesentrene som ga oss kunnskap om at vold mot kvinner er utbredt fenomen, konstaterte Dahl i 1979. Dette har skjedd i form av opprettelse av krisesentre for mishandlede kvinner, og innsamling av statistikk i den forbindelse, skrev hun videre. Deretter viste hun til hvilke data om hustruvold man har utenom statistikken fra krisesentererfaringene. Her pekte hun på at opplysningene fra før 1970-tallet var spredte og indirekte, og dersom man skal kartlegge hustrumishandling ved bruk av data fra rettsaker, dommer og lignende ville man møte på en rekke problemer av forskjellig art, blant annet at det brukes kjønnsnøytrale termer, som for eksempel familievold, et begrep som ikke griper an det karakteristiske kjønnsespesifikke – mannen som voldsutøver og kona som offer. De klareste indikasjonene på kjønnsretning mellom voldsutøver og offer finner man i drapsforskning, skrev Dahl, fordi dette er saker av såpass grov skala, og på grunn av denne handlingens spesifikke form så foreligger det ingen tvil rundt hvem som er offeret.⁵⁸

Tove Stang Dahl illustrerte i artikkelen *Kvinner som ofre* at det moderne ekteskap, tross lovmessig likestilling og presentert som en harmonisk institusjon utad, ikke alltid var preget av dette i realiteten. Hun tok for seg en rekke karakteristiske trekk ved ekteskapet på det materielle planet. Mannen er forsørget gjennom lønnskontrakt, mens kvinna er forsørget av mannen. Dahl løftet frem at ekteskap også har vært en arena for vold og undertrykking, og myndighetsinstanser har i den forbindelse opptrådt unnvikende, samtidig som denne problematikken også har blitt usynliggjort gjennom språkbruk. Det var blant annet disse forholdene som skapte grunnlaget for en misnøye og et ønske om endring fra kvinne- og krisesenterbevegelsen som manifesterte seg på ulike måter. Gjennom ulike former for aktivisme og direkte aksjon, så vel som akademisk. Tove Stang Dahl sitt professorat i kvinnerett og det faglige miljøet som var rundt henne på Universitetet i Oslo, samt JURK – juridisk rådgivning for kvinner, er et godt eksempel på hvordan kvinnebevegelsen forsøkte å sette lys på problemet og skape endring.

---

⁵⁷ Dahl (1994): 126

⁵⁸ Dahl (1994): 130

For å bygge videre på den historiske kontekstualiseringa rundt ekteskap og vold mot kvinner før 1970 kan det være interessant å undersøke det Dahl selv spurte om i artikkelen; hvilke data har man på vold mot kvinner fra før 1970-tallet? I den forbindelse vil jeg ta for meg noen rettsaker, henholdsvis en sak som dreier seg om trusler og vold, og ett partnerdrap, samt problematisere mangelen på rettsaker.

2.6.1 Fire rettsaker som eksempel

I en rettsak fra 1926 ble tiltalte ble dømt for å ha drept sin kone ved en stor mengde slag og spark over hennes kropp, for å deretter ta kvelertak. Tiltalte anket dommen opp til høyesterett fordi han synes straffen på 9 års fengsel var for lang ettersom han var beruset da han tok livet av kona. Høyesteretts innsigelser til dette gikk på at de ikke syntes at 9 år var for lenge tross beruselse, og at det var vanskelig å danne seg et bilde av hvorvidt beruselsen hadde innvirkning på tiltaltes tilregnelighet. Høyesterett spesifiserte riktignok at selvforskyldt beruselse kan være et formildende element, selv om det ikke appliserte denne saken. Anken ble dermed forkastet. Her var det også formildende hensyn – det ble vektlagt at mannen hele sitt liv hadde hatt en bra vandel, og at det var en plutselig handling, ikke et resultat av planlegging, et moment som høyesterett mente at alene kunne forklare at han som hittil hadde levd et fredelig og godt forhold til sin kone, kunne foreta gjerningen.⁵⁹

I en rettsak fra 1926 ble tiltalte ble dømt for vold mot hustru og barn, og ble pålagt fengsel i 6 måneder, samt en oppreisning på 1000 kr til ekskona. I tillegg ble det nedlagt et forbud mot at han bodde eller oppholdte seg i Norderhov og Hønefoss. Det var dette som var grunnlaget for at saken ble anket til høyesterett. Tiltalte mente det var for strengt, og at det fratok han levebrødet. Hvilket yrke han hadde konkret ble ikke gjengitt i rettsdokumentene. Tiltalte hadde over en treårsperiode mishandlet kone og barn i form av slag. Straffen ble stående, ettersom retten anså den som straffende. Det ble vektlagt at mishandlingen hadde foregått over et lengre tidsrom, og var av hyppig og brutal karakter.⁶⁰ Det ble på den andre siden vektlagt også formildende forhold:

Retten har faat et bestemt indtryk av at tiltalte har været temmelig brutal, men anser det dog ikke utelukket, at hustruen og hendes mor til sine tider kan ha optraadt noget utæskende

---

⁵⁹ Rt-1926-627

⁶⁰ Rt-1926-627

likeoveror tiltalte, dels ved at bebreide ham mangel paa arbeidsomhet og dels ved at bebreide ham for det forhold, at han har et barn før egteskapet⁶¹

Det ble dermed tatt med i vurderingen at hustruen og hennes mor, altså hans svigermor, kan ha oppført seg på en måte som har virket provoserende.

11 år senere, i 1937, ble en mann dømt for syv års fengsel for å ha mishandlet sin kone i form av slag i ansikt på hals med skarpe gjenstander, som førte til at hun kort tid etterpå døde av skadene. Den dømte mannen hadde jobbet som bilmekaniker i Oslo, og hadde det siste året vært uten fast arbeid. Han hadde hatt et ekteskap tidligere, som endte med skilsmisse. Tiltalte hadde ingen barn med offeret. Tiltalte forsøkte å anke dommen uten å lykkes, ettersom retten ikke mente at det forelå et misforhold mellom forbrytelse og straff. I skjerpene retning ble det vektlagt at offeret døde av skadene, og at de var av særdeles grusomhet. I tillegg ble det vektlagt at offeret var hans hustru, som gjorde ytterligere brutalt. På den andre side ble det vektlagt at tiltalte hadde levd under vanskelige familieforhold, og at disse sannsynligvis ikke skyldes feil fra hans side alene, og at det var en spontan handling, fra en mann med *normale sjelsevner*.⁶²

En rettsak fra høyesterett august 1958 dreier seg om vold og trusler. Den siktede i saken var en 44 år gammel tidligere ustraffet reparatør. Han ble dømt etter straffeloven paragraf 227 – *forbrytelser mod den personlige Frihed*. Siktete ble opprinnelig dømt for fengsel i 9 måneder med påfølgende tvungen psykisk helsevern, men anket saken og fikk den nedsatt til 7 måneder. Han ble opprinnelig dømt ved Skien herredsrett juli samme år, der han ble frifunnet fordi straffen hans handlinger ikke hadde *hatt døden til følge*. Tvungen psykisk helsevern ble riktignok stående, og dermed anket han saken. Den tiltalte mannen hadde avsgad en hagle og kjøpt haglpatroner på jernvarebutikken. Med geværet under frakken og patronene på seg hadde han oppsøkt sin fraseparerte kone, som ikke ønsket å slippe han inn; de hadde i lengre tid levd fra hverandre. Deretter hadde han pratet med kona og tilbudt barna godteri, før han åpnet frakken så den avsgadde haglen ble eksponert, og sa *jeg har noe mer*. Kona forsøkte å rive geværet vekk, før tiltalte rev det til seg igjen og forsvant sin vei. Kona oppga i retten at hun ble svært redd, og trodde at mannen ville drepe henne.⁶³

---

⁶¹ Rt-1926-627

⁶² [Rt-1937-157](#)

⁶³ Rt-1937-157

Høyesterett vektla at denne handlingen var av en slik karakter at trusselen var skikket til å fremkalle alvorlig frykt, og at det ble oppfattet som en trussel om drap eller legemsbeskadigelse, hvilket er straffbart. I tillegg hadde mannen en lang historikk med tyrannisk og voldelig adferd overfor den fraseparerte kona. Kona fortalte at han hadde truet med å drepe henne året før, og at han hadde jaget henne med kniv. To år tidligere hadde han også etterlatt en lapp med trusler spiddet til bordet med en kniv. Høyesterett pekte riktignok på noen formildende omstendigheter til tiltaltes fordel. Han hadde hatt det vanskelig i ekteskapet med kona, hun fikk blant annet et barn utenfor ekteskap som han ikke var far til. Det at han tilsto var også pekt som et formildende aspekt. I skjerpende retning ble det vektlagt at denne straffbare handlingen var nøye planlagt; han hadde avsagd haglen, for å deretter dra ut for å kjøpe ammunisjon, og dette mente retten vitnet om et *farlig forbrytersk sinnelag*. Den sakkyndige legen i høyesterett vurderte han som en person med *mangelfullt utviklede sjelsevner*. Av disse to årsakene ble det ansett som fare for gjentakende handlinger.⁶⁴

Her er det brukt fire rettsaker som eksempel. Totalt var det ikke mange rettsaker på partnerdrap og ekteskadelig vold tilgjengelige, og dette illustrerer det problemet Tove Stang Dahl pekte på; det finnes lite data på denne typen kjønns spesifikk vold før 1970, og de man finner er de groveste tilfellene. Det er virkelig gjeldende for de eksemplene brukt over, ettersom to av de er partnerdrap, og en av de er grove drapstrusler som var planlagt av gjerningsmannen på forhånd, og den siste en sak med brutal vold mot både hustru og barn over en treårsperiode, og dermed viste det retten omtalte som *et farlig forbrytersk sinnelag*.⁶⁵ Riktignok er det viktig å ta i betraktning at de sakene som kommer opp i Høyesterett bare er de sakene som har blitt anket, og sånn sett ikke er representativt for alle anmeldte forhold. Det er få rettsaker på lavere domstolsnivå i perioden som har blitt digitalisert. Tar man også de mange mørketallene i betraktning, altså at de fleste offer for hustruvold sannsynligvis ikke anmeldte, sitter man igjen med et lite kildeomfang i forhold til det sannsynlige antall hustruvoldsaker.

Det er både likheter og forskjeller mellom rettsakene eksemplifisert over. Alle dreier seg om hustruvold, de groveste med døden til følge, og alle har anket til Høyesterett. I saken fra 1958 gikk anken igjennom, og straffen ble nedsatt fra ni til syv måneder.⁶⁶ Hos samtlige av

---

⁶⁴ Rt-1937-157

⁶⁵ Rt-1937-157

⁶⁶ [Rt-1937-157](#)

rettsakene ble det også søkt etter provokasjon hos hustruen. Utroskap, vanskelig svigermor og utfordrende opptreden fra hustruen var momenter som ble trukket frem. I tillegg ble beruselse og fravær av voldsepisoder tidligere pekt på som mulig formildende argument. Det er nokså oppsiktsvekkende at det ble søkt etter provokasjon hos hustruen i denne typen saker. Like fullt må det tas i betraktning at det å søke etter skjerpene og formildende omstendigheter, samt provokasjon utenfor voldsutøveren selv, var og er stadig gjengs praksis i en rettsak. Annalise Kongstads artikkel *Voldtægtsforskning i de nordiske land* fra boka *Kvinnens skyld: en nordisk antologi i kriminologi* fra 1983, illustrerer at den samme tendensen tradisjonelt sett har vært tilstedeværende i rettsvesenets behandling av voldtekter; især hvis offeret kjente gjerningsmannen fra før av og/eller var avvikende fra en borgerlig norm for kvinnelighet.⁶⁷

2.7 Skilsmisse

Arbeidet med revidering og modernisering av lovgivning tilknyttet skilsmisse og ekteskap startet i Norge allerede rundt 1900.⁶⁸ Den nye skilsmisseloven kom i 1909, og vakte internasjonal oppsikt fordi den var liberal for sin tid i Europa. Loven la opp til at skilsmisse skulle skje administrativt, og skulle innvilges etter tre års separasjon. Dersom begge partner var enige, kunne de skille seg. Ved vold og utroskap kunne skilsmisse gis ved dom, men skyldprinsippet som kjennetegnet rettspraksis på eldre skilsmissemønstre var ikke lenger en forutsetning for å få oppløse ekteskapet, så lenge partene var enige om det kunne de skilles uten å vise til lovlige grunner.⁶⁹ Etter skilsmisse ble mannen pålagt å underholde, altså forsørge hustruen, dersom hun ikke kunne gjøre dette selv. I 1918 kom det endringer i forsørgelsesplikten, den betonet gjensidigheten i denne plikten, og understreket at hver ektefelle i utgangspunktet skulle ernære seg selv, å kreve forsørgelse fra sin fraskilte ektefelle skulle bare gjøres i særlige tilfeller. Dette var vanskelig i praksis, og mange kvinner måtte nettopp søke særskilt støtte fra den tidligere ektemannen. Denne endringen var dermed ugunstig for kvinner, og begrenset trolig mange kvinners mulighet til skilsmisser. I 1937 ble det lovpålagt at alle fraskilte kvinner skulle få underholdningsbidrag fra den tidligere ektemannen, offentlig støtte kom først i 1971.⁷⁰

---

⁶⁷ Høigård og Snare (red) (1983): 196-242

⁶⁸ Erichsen, bind 1 (2017): 147

⁶⁹ Erichsen, bind 2 (2018): 52

⁷⁰ Erichsen, bind 2 (2018): 54

Allerede i 1927 var ektefellene juridisk sett likestilt, og i 1920 ble vielsesritualene ved ekteskap endret; hustruen skulle lenger ikke være sinn mann underdanig. Før dette hadde ektemannen rett til å disponere det hustruen eventuelt tjente i arbeid utenfor hjemmet.⁷¹ Likevel representerte ikke dette likestilling i praksis. Ektefellene var gjensidig forpliktet til å underholde hverandre, husarbeid ble på lik linje betraktet som forsørgelse som annen type arbeid, for eksempel tilknyttet lønnskontrakt. Av dette kan man altså lese en oppvurdering av husarbeidet og tradisjonell arbeidsdeling i familien. Dette ble av samtidige kvinnebevegelser mottatt positivt, ettersom det tross alt anerkjente kvinners ulønnede arbeidsbidrag i form av husstell og omsorgsarbeid for både mann og barn. Samtidig befestet det tradisjonelle kjønnsroller, og den forsørgede mannen var fortsatt familiens overhode.⁷² Kort oppsummert kan man si at skilsmisse og ekteskap lenge var komplisert, og dette står på mange måter i kontrast til dagens ordninger. Kvinners svake økonomiske stilling har gjort henne til en særlig sårbar part i forbindelse med ekteskapsbrudd. I tillegg er det igjen viktig å ikke bare ta det rent juridisk i betraktning, men også det kulturelle og det tradisjonsbundne. Som man ser av ekteskapslovgivning i 1927 forelå det en oppvurdering av husarbeidet, som var en indikator på hvor kvinnens ”naturlige” plass var i forsørgelsesdynamikken. I tillegg er det en kjensgjerning at det lenge var forbundet med skam og tabu å være skilt, mange fryktet nok sosiale sanksjoner i den forbindelse, i tillegg til den materielle belastningen ved å bryte ut av et økonomisk avhengighetsforhold. Ekteskapsløftet om *gode og onde dager* kunne være et press.

2.8 Avholdssaken som kvinnesaksengasjement

Tove Mohr var en lege og kvinnesakskvinne. Hun var datter av kvinnesakskvinnen Katti Anker Møller, som var spesielt interessert i kvinners reproduktive rettigheter og mødrehygiene. I bladet *Arbeiderkvinden*, bladet til Arbeiderpartiets kvinneforening ble hun i forbindelse med sin 60-årsdag hyllet, og omtalt som arbeiderkvinnenes talsmann og forkjemper. I hyllesten ble blant annet hennes arbeid mot alkoholmisbruk trukket frem, som i følge *Arbeiderkvinden* i første omgang var et problem som rammet familien. Mohr var aktiv i arbeidernes avholdsbevegelse, og etter forslag fra arbeiderkvinnene utredet en komité i 1920-

---

⁷¹ Danielsen, Larsen og Owsen (2013): 242

⁷² Erichsen, bind 1 (2017): 147

årene et lovforslag om edruehetsnemnd. I 1947 ble Mohr leder i Oslo edruehetsnemnd, og var samme år medlem av den store edruehetslovkomiteén av 1947.⁷³

Mohr hadde en rekke utgivelser i løpet av sitt virke som lege og kvinnesakskvinne, og en av disse er *Kvinnemishandlingen og behovet for edruehetsnevnder* utgitt i 1930. Her belyste hun edruehetsaken ut ifra en sammenheng mellom kvinnemishandling og alkoholmisbruk.

⁷⁴ Konteksten er primært arbeiderklassefamilier. Mohr poengterte innledningsvis at det er leger, politi og jurister som ser problemene med alkoholkonsum og kvinnemishandlingen på nært hold. I artikkelen rettet Mohr blikket på hvilke følger alkoholmisbruk får for hustru og barn, heller enn hvilke det følger det får for mannen som misbruker. Hun pekte på at mannen bruker opp mesteparten av pengene på alkohol, og at hustru og barn lider som en konsekvens av dette. Dersom hustruen prøver å få midler til mat og andre nødvendigheter, argumenterer han for at det er hans penger. Dette gjenspeiler seg i datidens forsørgersystem, der mannen var under lønnskontrakt, og kona ideelt sett skulle forvalte økonomien, en harmoni som jamfør Mohrs artikkel ikke alltid fungerte i praksis.

Mohr kom i artikkelen frem med flere eksempler på grov hustrumishandling som hun var bevitnet gjennom sitt virke, og skrev at disse kvinnene levde under forhold som var verre enn fengsel; en fangevokter ville blitt avskjediget dersom han behandlet innsatte på en slik måte.

⁷⁵

Hun problematiserte hvorfor det er så få skilsmisser i ekteskap der det foregår hustrumishandling. Her pekte hun på at mange som blir anmeldt sitter kort tid i arresten, før de deretter kommer hjem og pryler kona dobbelt så hardt, som straff for at hun anmeldte. Den samme trusselen om straff foreligger ofte dersom kona snakker om skilsmisse, hevdet Mohr. Til slutt pekte hun på en rekke tiltak som må på plass for å bedre omstendighetene. Her trakk hun frem viktigheten av det rent økonomiske, hustruen måtte få morspensjon for å sikres i forbindelse med skilsmisse. I tillegg måtte det settes opp edruehetsnemnder som kunne tvangssende menn som utøvde vold mot hustru på anstalt dersom de ikke holdt seg unna familien, samt hjelpe pårørende.⁷⁶

---

⁷³ *Arbeiderkvinden* (1951), nummer 5: 6-7

⁷⁴ Mohr (1930): 3-16

⁷⁵ Mohr (1930): 3-16

⁷⁶ Mohr (1930): 3-16

Tove Mohr er dermed et tidlig eksempel på engasjement mot vold mot kvinner, selv om det hos henne inngikk i kampen mot alkoholmisbruk. Det er også tydelig at hun opererte med en annen forståelse av hvem som var berørt av problematikken. I likhet med sin mor Katti Anker Møller, som hun forøvrig samarbeidet med gjennom sitt virke som lege og aktivist, var arbeiderklassen hennes hovedanliggende. Hun omtalte alkohol som gift for arbeiderklassen, og verst var det for familien. Det er interessant å bemerke at feministene som tilhørte generasjonen før den nye kvinnebevegelsen også til en viss grad var bevisst problematikken. Videre kan det være interessant å se hvordan utviklingen gikk fra å se på vold mot kvinner som et arbeiderklassefenomen, og dertil knyttet opp til alkohol, til at den nye kvinnebevegelsen får en bredere analyse. De hevdet at patriarkatet var strukturelt og rammet alle sosiale lag, og at det ikke gikk an å definere én enkelt avvikergruppe som voldsutøvere. Samtidig skrev Mohr at kvinner fra høyere sosiale lag og kvinner med færre barn hadde lettere for å ta ut skilsmisse, fordi disse har bedre utsikter økonomisk og med henblikk på bosituasjon.⁷⁷ I boka *Kvinner i strid*, forfattet av Sigrid Syvertsen og Thina Thorleifsen, påpekes det at arbeiderkvinnene alltid har hatt en klar stilling til alkoholen, og at deres arbeid for edruskap har stått sentralt.⁷⁸

2.9 Konklusjon

I kapitlet har jeg undersøkt hvilke samfunnsmessige strukturer som har lagt til rette for at vold mot kvinner og usynliggjøringen av dette har funnet sted. Analysen har vist at økonomisk skeivfordeling, tradisjon, juridisk behandling av mishandlingssaker og husmorideologi er blant forholdene som har skapt skeiv maktbalanse mellom kvinner og menn. Dette har dermed lagt til rette for vold og annen maktmisbruk. Dogmet om privatlivets fred, og hvordan dette både har vært befestet juridisk, men også har stått sterkt som en norm har virket atferdsbestemmende; terskelen for å gripe inn i og problematisere forhold i privatsfæren har vært høy, og på bakgrunn av dette er det nærliggende å konkludere med at det har medført en usynliggjøring. I neste kapittel vil jeg ta for meg opptakten til den nye kvinnebevegelsen og hvordan de problematiserte disse strukturelle forholdene. Hvordan problematiserte de privatsfæren, ekteskapet og hjemmet, og hvordan ledet dette an til å rette oppmerksomheten mot vold mot kvinner?

---

⁷⁷ Mohr (1930): 9

⁷⁸ Syvertsen i *Kvinner i strid* (1960): 195

3 Kvinnebevegelsen og voldsproblematikken

I etterkrigstiden hadde gifte kvinner vanskelig for å bryte ut av voldelige ekteskap, på grunn av en mangel på egen økonomi. Den nye kvinnebevegelsen kjempet for å endre slike forhold, og agiterte for at kvinner skulle ha egen råderett økonomisk. Det var ikke bare de rent materielle forholdene som den nye kvinnebevegelsen på 1970-tallet ville endre. Bevegelsen hadde en totaliserende ambisjon; kvinner skulle frigjøres overalt, både på jobben, i seksuallivet, og i hjemmet. Formelle rettigheter var ikke nok, presist formulert av statsviter Helga Hernes: ”Den ”reelle likestillingen” var et krav om gjennomgripende sosial og politisk endring, den ”formelle” likestillingen var menns utilstrekkelige gave til oss.”⁷⁹ Skillet mellom den offentlige og private sfære ble sterkt utfordret.

I dette kapitlet vil jeg ta for meg hvordan den nye kvinnebevegelsen aktualiserte vold mot kvinner som et offentlig diskusjonstema. En forutsetning for at vold mot kvinner kom frem i offentligheten forutsatt en politisering av det som foregikk i privatlivet. Å undersøke hvordan denne politiseringen foregikk er i så måte sentralt. De overordnede spørsmålene for kapitlet er: Hvordan politiserte den nye kvinnebevegelsen privatlivet? På hvilke måter aktualiserte dette temaet vold mot kvinner? For å skape en overordnet ramme vil jeg først kort skildre fremveksten av den nye kvinnebevegelsen. Deretter vil jeg undersøke særtrekk organisatorisk såvel som ideologisk, samt hvordan de forholdt seg til andre radikale bevegelser i samtiden, og hvilke syn på vold og maskulinitet dette representerte. Bidro bevegelsens aksjonsformer og kultuttrykk til å politisere privatlivet og problematisere maktforholdet mellom menn og kvinner? Jeg vil belyse hvordan mansrollen ble fortolket. Deretter vil jeg undersøke hvordan kvinners inntog i akademia og politikk bidro til å løfte frem perspektivene til den nye kvinnebevegelsen. Tilslutt vil jeg ta for meg Tribunalet om forbrytelser mot kvinner som et eksempel på transnasjonalt samarbeid, med særlig siktemål på å spre bevissthet rundt vold mot kvinner. Kildetilfanget består av vitenskapelige artikler og bøker, rapporter og beretninger fra aktivister.

3.1 Den nye kvinnebevegelsens fremvekst og særtrekk

---

⁷⁹ Hernes (2004)

Forrige kapittel belyste forhold ved det norske etterkrigstidssamfunn som ga grobunn til en feministisk opprørsbevegelse. Den nye kvinnebevegelsens agenda på slutten av 1960-tallet var et frigjøringsprosjekt; de ville ha et alternativ til trange kjønnsroller og systematisk diskriminering av kvinner. Kvinnene som reiste disse kravene var barn av husmorepoken, og ønsket seg en annen tilværelse enn sine mødre. For å danne et grunnlag for å analysere kvinnebevegelsens stilling i det samtidige samfunnet, er det viktig å ta for seg hvilke forståelser som var rådende innad i bevegelsene. Denne delen av oppgaven har som hensikt å favne ideologiske strømninger hos den nye kvinnebevegelsen.

Den nye kvinnebevegelsen hadde sin framvekst samtidig som en rekke reformer som gjorde utdanning mer tilgjengelig for grupper av befolkningen som tidligere ikke hadde hatt tilgang på et slikt gode. Niårig grunnskole ble innført i 1969, noe som førte med seg et høyere utdanningsnivå og deretter mindre kjønnsdeling innenfor videre utdanning. I 1947 kom statens lånekasse for utdanning, og var som sådan en reform mot ulikhet. Studenttallene økte markant fra 1960-tallet av, også kvinnelige studenter økte i antall, til å utgjøre 40% ved lavere grads studier på Universitetet i Oslo i 1975. Utdanning ble en mulighet til å bryte med kjønnsroller, og ga andre framtidsutsikter enn for tidligere generasjoner kvinner.⁸⁰ Dette ga dessuten gode utsikter til økonomisk selvråderett, mangelen på dette hadde tidligere ført til at kvinner hadde vanskelig for å bryte ut av ekteskap preget av vold og undertrykkelse.

Kvinnebevegelsen var en av flere kollektive bevegelser i denne perioden. Studentopprøret i Paris i 1968 var opptakten til opprørsbevegelser i alle vestlige land.⁸¹ Den politiske radikaliseringen i perioden førte til det som ofte blir omtalt som nye sosiale bevegelser. Grupperingen Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene), bedre kjent på AKP (m-l) er et eksempel på en organisasjon som var fremtredende i Norge på 1970-tallet. Studentmiljøet ble en arena for interaksjon og politisk engasjement, ofte på venstresiden og med en makt- og strukturkritisk analyse som fundament. Grupperingene innenfor den nye kvinnebevegelsen delte mye av de samme karakteristika.

Det nye kvinneopprøret fikk sin gryende start i USA på slutten av 1960-tallet.⁸² På starten av 1970-tallet viste de samme tendensene seg i Norge. Siri Nylander Mæland skrev en kronikk i

---

⁸⁰ Danielsen, Larsen og Owsen (2013): 282

⁸¹ Erichsen, bind 1 (2017): 196

⁸² Erichsen, bind 1 (2017): 197

Dagbladet januar 1970 med tittelen *Nyfeminister, foren dere*, som førte til organiseringen av grupperingen med samme navn.⁸³ Mæland hadde studert i USA noen år tidligere og hadde kommet i kontakt med feministiske grupper, og sommeren samme år kom den amerikanske feministen Jo Freeman på besøk til Oslo. Hun var på rundtur i Europa for å snakke om den nye feministiske bevegelsen som var i fremvekst. Freeman holdt tale på Blindern ved Universitetet i Oslo for et stort og engasjert publikum, samt journalister. Etter hennes tale ble flere nyfeministiske grupper startet. På samme dag ble den første, store feministiske demonstrasjonen i vår tid holdt i New York. Året etter ble det første 8. Mars toget holdt i Norge etter flere tiår uten markering.⁸⁴ Freeman var separatistisk; kvinnefrigjøring var kun mulig dersom kvinner engasjerte seg i egne grupper uten menn.⁸⁵

Jo Freeman var en sentral figur i den nye kvinnebevegelsen i USA, hun bidro til å spre dets idégrunnlag videre i vesten med sine Europaturneer. Hun har et langt virke både som aktivist og forsker, og var med på å grunnlegge den nye kvinnebevegelsens første nyhetsbrev i 1968.⁸⁶ I artikkelen *The Origins of the Women's Liberation Movement* tar Freeman for seg hva som kjennetegnet den nye kvinnebevegelsen som fikk sin start på slutten av 60-tallet. Kildetilfanget er i stor grad basert på Freemans materiale fra eget politisk virke.⁸⁷ Det må dermed tas i betraktning at Freeman selv har tatt del i de begivenhetene hun skildrer, og at dette åpner for at hendelsesforløpet mulig blir fremstilt på en viss måte, dermed har jeg også inkludert artikler av andre forskere på temaet for å få et mer variert kildetilfang. I artikkelen peker Freeman på at kvinnebevegelsen manifesterte seg på flere ulike måter, og varierte organisatorisk og politisk, men at de grovt sett kan inndeles i to grupperinger: den reformorienterte fløyen og den radikale fløyen. De reformorienterte feministene var mer innrettet på å få rettigheter innenfor den eksisterende samfunnsinnordningen, mens de radikale var kritisk til hele samfunnsinnordningen som sådan. Feministiske bevegelser passer ikke inn i det tradisjonelle høyre/venstre-spekteret politisk, hevder Freeman. I den forbindelse er det viktig å merke seg at kvinnebevegelsen var inspirert av politiske strømninger på venstresiden, og ofte var de utalt sosialistiske. Freeman skrev at de reformorienterte feministene i all hovedsak var assosiert med den eldre delen av kvinnebevegelsen. De radikale feministene, som den gang tilhørte den yngre generasjonen, var organisert i mange ulike

---

⁸³ Aanesen (red) (2018): 15-33

⁸⁴ DuPlessis (2007): 194

⁸⁵ Sørvoll (red) (2010): 94

⁸⁶ [She is beautiful when she's angry, Jo Freeman](#)

⁸⁷ Freeman (1973): 794

grupper, og kunne virke tilsynelatende uorganisert, nettopp fordi en del av systemkritikken var innrettet mot at strukturerte grupper med et tydelig lederskap var konservativt og elitistisk.⁸⁸ Dette fanger det karakteristiske ved den nye kvinnebevegelsen, en strukturkritikk som var totaliserende, fordi bevegelsen som sådan søkte frigjøring på alle plan.

I artikkelen *Kvinnekamp! Politiske spenninger i kvinnefrigjøringsbevegelsene i Norge og Frankrike i 1970-åra* beskriver Trine Rogg Korsvik den nye kvinnebevegelsen som en bevegelse som endret samfunnet og sprengte grenser. Tusenvis av kvinner i vesten engasjerte seg transnasjonalt i kvinnepolitiske spørsmål, skriver hun. Rett til selvbestemt abort, motstand mot pornografi, seksualisering og voldtekt, tema som tidligere hadde blitt møtt med en viss berøringsangst, ble nå gjenstand for offentlig debatt og furor. Kvinnebevegelsen avviste de begrensende rollene som mor, hustru og elskerinne, de krevde å være selvstendige subjekter i egne liv, skriver Korsvik. 1970-tallet var en tid preget av opprør og oppbrudd med et etterkrigssamfunn som av den yngre generasjonen ble oppfattet som begrensende.⁸⁹

3.2 Marxismen og den nye kvinnebevegelsen

Den nye kvinnebevegelsen fikk sitt inntog i en periode der et mangfold av sosiale bevegelser vokste frem, mange med tilhørighet til den radikale venstresiden. Unge mennesker i Europa ønsket seg et annet samfunn, de var kritiske til etterkrigssamfunnet som foreldregenerasjonen hadde oppbygd. Som nevnt innledningsvis, deler den nye kvinnebevegelsen mye av samme idégrunnlag som de radikale grupperingene på venstresiden i samme periode, og hadde også interesse av å alliere seg med disse. Forholdet mellom feminisme og marxisme var riktignok ikke ukomplisert, ofte var det preget av tvetydighet og ambivalens. I denne delen av kapitlet vil jeg se nærmere på dette forholdet; de teoretiske gnisningene som har vært gjeldende mellom feminisme og venstresiden, samt hvordan marxistisk begrepsapparat og tankegods også skulle vise seg å være sentralt for å tydeliggjøre maktrelasjoner og å utvide hvilke områder som kunne romme undertrykking. Hvilken betydning fikk disse ideologiske brytningene for engasjementet mot kjønnsbasert vold?

3.2.1 Et ulykkelig ekteskap?

---

⁸⁸ Freeman (1973): 795-796

⁸⁹ Sørvoll (red), (2010): 93-123

I 1980 beskrev den amerikanske økonom Heidi Hartmann forholdet mellom feminisme og marxisme som et ulykkelig ekteskap. Litt satt på spissen griper det an de utfordringene som har oppstått i skjæringsfeltet mellom kvinnekamp og klassekamp.⁹⁰ Denne konfliktlinjen var også gjeldende i Norge, noe professor i historie Gro Hagemann har fokusert på. Hagemann var en ivrig initiativtaker i etableringen av kvinnehistorie som et eget fagfelt ved Universitetet i Oslo. Da hun begynte å studere i historie på 1970-tallet møtte hun et mannsdominert fagfelt både i professoratet og i pensum; kvinner som historiske aktører var usynliggjort. Hagemann ville denne forestillingen til livs, og fant tidlig ut at hun ville skrive om kvinner. Hun skrev en hovedoppgave om nattarbeidsforbudet for kvinner, en historie om kvinnekamp og klassekamp. Etter dette ble hun tilbudt en stilling som vitenskapelig assistent, og med dette startet inntoget i den akademiske sfære.

Hagemann var også engasjert politisk, og var aktiv i Kvinnefronten og ml-bevegelsen. I denne konteksten forholder jeg meg både til Hagemann som en aktør i kvinnebevegelsen og som fagmenneske. At aktivister fra kvinnebevegelsen gikk inn i academia var ikke utypisk, og vil belyses senere i kapitlet. AKP(m-l)-bevegelsen, som Hagemann var aktiv i, gikk i løpet av 1970-årene i en mer totalitær retning, og i 1975 ble den såkalte kritikken av høyreavviket igangsatt, i den forbindelse ble kvinnebevegelsen særlig hardt kritisert. Med dette var det ikke lenger lov å være med i Kvinnefronten samtidig som man var med i AKP(m-l). I dokumentet *Teser om høyreavviket* fra 1975 ble det listet opp en rekke såkalte høyrefeil hos Kvinnefronten. Kortfattet dreier dette seg om at Kvinnefronten i følge AKP(m-l) ikke tydelig nok innrettet seg etter AKP(m-l)s politikk, men også var åpne mot sosialdemokratiske og revisjonistiske tendenser. I tillegg ble manglende standpunkt i imperialismen påpekt, samt at Kvinnefronten i følge AKP(m-l) i stor grad var en småborgerlig affære, dominert av ”intellektuelle jenter og deres problemer”, uten å innrette seg mot arbeiderklassen og å rekruttere arbeiderkvinner.⁹¹ Uttalelsen tyder på at klassekampen var det viktigste; i det klasseløse samfunn ville det ikke eksistere et behov for noen kvinnebevegelse. Dette blir dermed en ekstrem variant av den motstand arbeiderpartiets kvinnebevegelse hadde mot å samarbeide med de borgerlige kvinnesakskvinnene ved begynnelsen av 1900-tallet.

I artikkelen *Med kvinnehjertet i pant: frigjøring og fellesskap i sosialismens historie* tar Hagemann opp forholdet mellom feminisme og sosialisme. Her illustrer Hagemann at kvinner

---

⁹⁰ Hagemann (2003): 235

⁹¹ Teser om høyreavviket

som en egen kategori lenge har vært underkjent innenfor kommunistisk tankegod. *Det kommunistiske manifest* som kom i 1848, og har hatt stor betydning for arbeiderklassen. Den markerte startpunktet for det Hagemann omtaler som en sosialistisk diskurs, som skulle vise seg å få betydning for atskillige generasjoner.⁹² I manifestet står det imidlertid lite om kvinner, det var storindustriens menn som ble skjenket oppmerksomhet, og det var de som skulle føre våpnene, skriver Hagemann. Solidariteten ble i første omgang definert som et forhold mellom brødre. Dette var typisk for epoken manifestet ble skrevet i; på 1800-tallet var familien definerende for kvinners posisjon. Kvinnen defineres utenfor klasser og grupper med selvstendige interesser, og dermed står hun ikke som et handlede subjekt, skriver Hagemann videre. Manifestet omhandler den eiendomsløse proletaren og ”hans forhold til kone og barn”, dermed var ikke hustruen en proletar, og tilhørte ingen klasse som sådan, vektlegger Hagemann.⁹³ Teksten tilbyr dermed ikke et bidrag til å se hvordan ulike sosiale kategorier samvirker med hverandre. Dette er ikke unikt for marxismen som sådan, men en problematikk som har vært reist innenfor andre sosiale bevegelser. Også i andre kommunistiske verk har svaret på kvinneundertrykkingens opprinnelse, samt kvinnens rolle i en marxistisk, materialistisk analyse, på mange måter vært mangelfull.

Friedrich Engels var i likhet med Marx en viktig bidragsyter til kommunistisk idégrunnlag. Et særlig viktig verk er *Familiens, Privateiendommens og Statens opprinnelse*, der hevder Engels at privatøkonomien var årsaken til all undertrykking, kvinnens underordnede stilling. Privatøkonomien gjorde slutt på et tidligere urkommunistisk stadium i menneskehetens historie, der matriarkatet, og patriarkatet, hadde organisert familiene. Ettersom det var privatøkonomien som var årsak til all undertrykking, ble klassekampen det viktigste anliggende, og kvinnekampen ble underordnet.⁹⁴ Privatøkonomien gjorde at kona ble bundet til huset, mens mannen søkte arbeid utenfor hjemmet; Dette skapte et skeivt maktforhold, det er nærliggende å hevde at det er en kort vei derifra til undertrykking og eventuell vold.

Den franske forfatteren og filosofen Simone de Beauvoir kritiserte dette tankesettet i *Det annet kjønn*, og hevdet at det sosialistiske samfunn ikke nødvendigvis ville utradere kjønnsbasert undertrykkelse, en slik årsaksforklaring på kvinnen underordning ble en

---

⁹² Hagemann (2003): 219

⁹³ Hagemann (2003): 219

⁹⁴ Hagemann (2003): 236

forenkling.⁹⁵ Riktignok må det nevnes at det har kommet andre marxistiske tekster som har belyst sammenhengen mellom sosialisme og kvinnekamp, her kan *Die Frau und der Sozialismus* fra 1891 av August Bebel nevnes.⁹⁶ I tillegg har det kommet nylesninger av marxistiske tekster i ettertid, blant annet av antropologen Gayle Rubin, som argumenterte for en omskriving av Engels, og lanserte ideen om at kvinner fungerte som et varebytte mellom slekter i et samspill mellom seksualitet, økonomi og politikk.⁹⁷ Det materielle er viktig i marxistiske analyser, og helt sentralt i kvinnebevegelsens krav. Økonomisk uavhengighet var et hovedkrav for kvinnefrigjøring, og blant annet en forutsetning for å kunne bryte ut av voldelige ekteskap. Professor i kvinneverett, Tove Stang Dahl, var særlig opptatt av dette i sitt arbeid. Dahl pekte på at kvinners hovedkilde til forsørgelse primært hadde vært gjennom ekteskapet, som var en av de fremste årsakene til kvinners underordnede stilling.⁹⁸

I en kronikk fra Oktober 2018 skriver Trine Rogg Korsvik, historiker og seniorrådgiver i Kilden - Tidsskriftet for kjønnsforskning, om forholdet mellom 1968-revolusjonen og kvinnekampen. Under tittelen *1968, en macho-revolusjon?* innleder hun med et sitat fra den franske historikeren Florence Montreynaud: *68 var et manneopprør, et gutteopprør*. Dette har vært gjengs oppfatning hos franske feminister, en gruppe som Korsvik har jobbet med i sitt virke som historiker. Franske feminister har beskrevet 1968 som en machorevolusjon, begrunnet med at de ledende revolusjonære var menn, likeså tok menn lederrollen i forbindelse med demonstrasjoner, taler og okkupasjoner av universitet. Kvinnene hadde derimot en mer underordnet rolle, de vasket, laget mat og kopierte løpesedler, hevdes det. 1968-revolusjonen hadde seksuell frigjøring på agendaen, men dette var ikke alltid på kvinnenes egne premisser. Noen 68-er menn opplevde kampen for kvinners rett til å avslå seksuelle tilnærmelser som et angrep på menns seksuelle utfoldelse og på deres mannlighet. Kvinnene ble deretter lei av mannsdominansen i studentbevegelser og andre sosiale bevegelser i tiden, og dermed gikk de separatistisk til verks; den nye kvinnebevegelsen ble født. Menn hadde ingen adgang, kvinnene ville ikke ha innblanding av sine undertrykkere, skriver Korsvik.⁹⁹

---

⁹⁵ Beauvoir (2000): 96

⁹⁶ Beauvoir (2000): 226

⁹⁷ Beauvoir (2000): 237-38

⁹⁸ Dahl (1994): 41

⁹⁹ Korsvik (2018)

3.3 Integrasjon og videreutvikling av marxistisk begrepsgrunnlag

Til tross for separatisme, var det utvilsomt fellestrekk mellom de nye kvinnebevegelsene og venstresiden. I artikkelen *Sex/Gender, Power and Politics: Towards a Theory of the Foundations of Male Authority in the Formally equal Society* tar professor i kjønnssteori Anna Jónasdóttir blant annet for seg feminister på 1970-tallets forståelse av kvinneundertrykkningen og dens opprinnelse. Hun skriver at radikalfeminismen hadde sitt utspring i den radikale politiske venstresiden på 1960-tallet, en sfære der kvinneundertrykkningen ble definert som et sekundært problem, det overordnede var klassekampen.¹⁰⁰ Det kunne dermed være lite gehør for feminister på den radikale venstresiden som søkte å rette oppmerksomheten mot den kjønns spesifikke diskrimineringen de opplevde. Likefullt ble den radikale venstresidens idégrunnlag viktig for videre feministisk analyse. Jónasdóttir peker at framveksten av marxistisk tankegods på 1960- og 70-tallet hadde betydelig innvirkning på den nye kvinnebevegelsen, og en av årsakene var at det kun var innenfor marxismen begrep som makt, undertrykkelse og frigjøring ble brukt systematisk.

Dette var også begrep som fikk nedslagsfelt hos kvinner som ikke hadde en klar tilhørighet til marxisme, hevder hun. Marxismen har et syn på maktrelasjoner som historisk og sosialt definert, og dermed ikke konstant; det foreligger et endringspotensiale mot status quo. Marxisme vektlegger også at mennesker er formet av omgivelsene sine. Friedrich Engels tematiserte også den kjønnsdelte arbeidsdelingen og dets opprinnelse og konsekvenser.¹⁰¹ Disse teoretiske utgangspunktene hadde overførbarhet til den nye kvinnebevegelsens tankegods. Professor i kjønnsstudier Nancy Fraser tar for seg mye av det samme i essayet *Feminism, Capitalism and the cunning of History*. Her skriver hun at feministene avviste oppfatningen om at klassebetinget ulik fordeling var den eneste formen for urettferdighet, samtidig som de bevarte klasse som en akse som rommet urettferdighet. De utvidet antall akser, og hadde dermed en bredere forståelse av hva som kunne føre til urettferdighet. Med dette avviste de marxismens ensidige fokus på økonomiske forhold som grunnlag for diskriminering, og liberalismens ensidige fokus på det juridiske; kvinnebevegelsen viste at kjønnsurettferdighet forekom andre steder, i kulturelle tradisjoner, i sivilsamfunnet og i hverdagslivet.

---

¹⁰⁰ Jónasdóttir (1988): 160

¹⁰¹ Jónasdóttir (1988): 161-163

Finally, second-wave feminists extended the purview of justice to take in such previously private matters as sexuality, housework, reproduction and violence against women. In so doing, they effectively broadened the concept of injustice to encompass not only economic inequalities but also hierarchies of status and asymmetries of political power. With the benefit of hindsight, we can say that they replaced a monistic, economistic view of justice with a broader three-dimensional understanding, encompassing economy, culture and politics.¹⁰²

Kvinnerens underordning var således mangefasettert. Den hadde ikke sine røtter bare i kulturen eller de økonomiske forholdene, slik blant annet Engels hevdet, men var forårsaket av samvirkende strukturer. Foruten kvinners økonomiske underordning ble også kvinners skjebne påvirket av statushierarki og liten politisk mobilitet. Innledningsvis i essayet legger Fraser frem hypotesen om at det var denne sammenvevingen av ulike dimensjoner som kunne romme undertrykkelse som var det virkelig nye ved den nye kvinnebevegelsen. Det Fraser betegner som den utvidede tredimensjonale forståelsen av undertrykking, ble ledsaget av en oppfatning av at kvinners underordning var systematisk og strukturell. Både den økonomiske, politiske og kulturelle sfæren bidro til og opprettholdt underordningen. Kvinnebevegelsen rettet blikket mot andre arenaer som kunne romme urettferdighet enn hva som tidligere hadde fått plass i slike analyser. Det var en gjengs oppfatning at også disse områdene var berørt av samfunnsstrukturer, kvinneundertrykkingen var således altomfattende, i den forstand at ingen områder av livet var fritatt patriarkalske strukturer. Ved å politisere privatlivet ble det mulig å gripe fatt i urettferdighet som tidligere hadde blitt oversett, tolerert eller rasjonalisert.

Kvinnebevegelsens utvidede forståelse av undertrykking var et tidlig tilløp til en interseksjonell analyse, hevder Fraser, ettersom de åpnet opp for å belyse hvordan sosiale kategorier som rase, klasse og seksualitet samvirket. Kvinners systematiske underordning ble omtalt som patriarkatet, eller et todelt system av kapitalisme og patriarkat. Selv om det kunne foreligge uenigheter tilknyttet hva man skulle kalle undertrykkingssystemet, var det bred enighet om at et oppgjør med forholdene krevde radikale endringer i den sosiale helhetens strukturer. Forståelsen av kvinneundertrykkingen som forankret i samfunnsstrukturene var dermed grunnleggende for den nye kvinnebevegelsens kritikk mot hele samfunnsinnordningen som sådan, og for patriarkatsteorier som et analytisk forankringspunkt. Som Korsvik og Hagemann har belyst, sto kvinnebevegelsen av og til i et anspent forhold til andre sosiale bevegelser. Deres hovedanliggende var kjønnsrettferdigheten, og dette kunne

---

¹⁰² Fraser (2009): 1-21

komme i konflikt med prioriteringene til både venstreradikale bevegelser og antirasistiske grupperinger, sistnevnte særlig aktuelt i en amerikansk kontekst. Mange feminister hadde tilhørighet til et venstreradikalt miljø, hvilket kunne by på utfordringer. Noen valgte separatisme som en strategi, andre forsøkte å konfrontere sexismen i egne rekker, og dermed opprettholde en balanse mellom tilhørigheten til mannsdominerte sosiale bevegelser og kampen mot kjønnsurettferdighet, skriver Fraser.¹⁰³ Kvinnebevegelsen problematiserte således marxistisk teori på et analytisk plan, samtidig som de kritiserte de faktiske, sosiale forholdene i de venstreradikale grupperingene. Samtidig var en del av det marxistiske begrepsgrunnlaget nyttig for å politisere privatlivet, ettersom maktforhold ble problematisert. Ved å utvide antall akser som kunne romme undertrykking kunne man synliggjøre vold mot kvinner og voldtekt nettopp som et systematisk samfunnsproblem forårsaket av en skeiv maktdynamikk mellom kvinner og menn, og ikke isolerte enkelthendelser.

Kvinner skulle dermed frigjøres på alle plan, ambisjonen var totaliserende, som nevnt innledningsvis. Å få de samme rettighetene som menn var ikke nok, fordi da måtte man godta samfunnets mannlige norm. Ønsket var å skape et annerledes samfunn, i protest mot kapitalistisk logikk og utenfor den mannlige verdensanskuelsen.¹⁰⁴ Det var dette som var grunnlaget for slagordet *det personlige er politisk*, som Fraser skriver; også privatlivet og kulturen kunne romme urettferdighet. Slagordet rommet en utvidet forståelse av politikk, og bidro til å sette nye saker på dagsorden, og utfordret dessuten dikotomien privat/offentlig. Husmortilværelsen ble av mange sett på som selve grunnmuren i det patriarkalske samfunnet. Kvinner ble av den nye kvinnebevegelsen oppfordret til å markere frihet på alle områder av livet, på jobben så vel som i seksuallivet. De diskuterte sine liv med hverandre i bevisstgjøringsgrupper, som ble et grunnlag for å problematisere kvinnerollen og ulike aspekter ved kvinners liv.¹⁰⁵ På samme måte som at patriarkatet var gjennomtrengende på alle arenaer, søkte den nye kvinnebevegelsen frigjøring på alle områder. Deler av det marxistiske strukturkritiske begrepsapparatet ble et verktøy for å politisere deler av kvinners liv som tidligere hadde vært usynliggjort. At mange kvinner delte en felles følelse av at kvinnerollen var for snever var ikke tilfeldig, men snarere et uttrykk for at kvinner hadde blitt utsatt for den samme sosialiseringen mot en underdanig kvinnerolle. Likeså var utvidelsene av hvilke akser som kunne romme undertrykking viktig, fordi det ga en mulighet til å politisere kvinners felles erfaringer; at et ikke ubetydelig antall kvinner hadde opplevelser med vold og seksuelle

---

¹⁰³ Fraser (2009): 1-21

¹⁰⁴ Danielsen, Larsen og Owesen (2013): 293

¹⁰⁵ Danielsen, Larsen og Owesen (2013): 293-294

overgrep, for eksempel, var ikke tilfeldig, men en konsekvens av det patriarkalske samfunnet, der mannen sto i en overordnet maktrolle. Dette skapte et ideologisk grunnlag som senere ble fremmede for organiseringen av krisesenterbevegelsen – ved å synliggjøre at ulike problemer, som vold mot kvinner var strukturelt, ble det skapt grunnlag for agitasjon.

3.3 Grupperinger

Ofte står kvinnebevegelsen som en samlende term på de de ulike bevegelsene på 1970-tallet som satt kvinnefrigjøring på agendaen. Tross flere felles, overordnede kampsaker var den nye kvinnebevegelsen en nokså mangefasettert politisk og sosial bevegelse. Den besto av flere ulike grupperinger med sine særtrekk, som i noen tilfeller manet til konflikt. Nyfeministene ble stiftet etter modell fra den amerikanske kvinnebevegelsen, og hadde flat struktur med flere uavhengige grupper innad.¹⁰⁶ Kvinnefronten ble stiftet i 1972, etter en kvinnekonferanse nedsatte et arbeidsutvalg som forberedte det konstituerende landsmøtet. Initiativtagere var blant annet legen Kitty Strand og jurist Tove Stang Dahl. Landsmøtet fant sted samme år på Dovrehallen i Oslo. Nyfeministene hadde ingen tydelig politisk tilhørighet, mens Kvinnefronten var tydeligere politisk forankra på venstresiden.¹⁰⁷ Lesbisk bevegelse ble stiftet i 1974, og Brød og Roser, en venstresosialistisk utbrytergruppe fra Kvinnefronten stiftet i 1976. I tillegg var det en rekke mindre grupperinger ulike plasser i landet.¹⁰⁸ I denne delen av kapitlet vil jeg gå inn på de ulike grupperingene i den nye kvinnebevegelsene, og se hva som kjennetegnet disse ideologisk. Betød ulik ideologi en ulik oppfatning om menns maktposisjon og voldsproblematikken?

3.3.1 Nyfeministene

Som tidligere nevnt ble en normal organisasjonsstrukturering, med en leder og et styre, og tydelig delegering oppfattet som maskulint i mange radikalfeministiske kretser. Et slikt tankesett finner vi også igjen hos Nyfeministene, som hadde flat struktur med samme ideologiske begrunnelse. I artikkelen *Norsk nyfeminisme – amerikansk import?* peker Gro Hagemann på at nyfeministene i Norge, etter amerikansk mønster, ville unngå grupper med en tydelig struktur og valgt ledelse, fordi de oppfattet denne organisasjonsformen som

---

¹⁰⁶ Danielsen, Larsen og Owesen (2013): 295

¹⁰⁷ Aanesen (red) (2018): 15-22

¹⁰⁸ Danielsen, Larsen og Owesen (2013): 295

mannlig.¹⁰⁹ Det er nærliggende å hevde at dette nettopp var et utslag av det grunnleggende systemkritiske som lå til grunn i radikalfeministiske bevegelser; det var ikke tilstrekkelig å operere organisatorisk innenfor samtidige samfunnsnormer, fordi selve samfunnsinnordningen som sådan ble oppfattet som maskulin og skapt innenfor et samfunn preget av maskulin dominans, og dermed problematisk. Den flate strukturen tok Nyfeministene videre med seg inn i arbeidet med opprettelsen av Camilla krisesenter i 1978, som raskt rekrutterte fra andre deler av kvinnebevegelsen.¹¹⁰

Man kan trekke paralleller mellom ambisjonen om en organisasjonsform som opererte utenfor det som ble oppfattet som den mannlige samfunnsinnordningen, og litteraturviteren og feministen H el ene Cixous ønske om å lansere en feminin skrift, fordi skriften, i teori så vel som litteratur, alltid allerede er maskulint kjønnet, fordi den er fallogosentrisk, et begrep lansert av Jacques Derrida. Ideen lanserte hun i 1974, i forbindelse med essayet *Medusas latter*.¹¹¹ Forestillingen om et maskulint samfunn, og at dette manifesterte seg på flere ulike måter var utbredt blant den nye kvinnebevegelsen. Nyfeministene hadde en oppfatning av at alle kvinner har noe felles uansett klassebakgrunn, og at identiteten som kvinne og felles kvinnelige erfaringer skulle være kjernen i kampen mot patriarkatet.¹¹² Nyfeministene var inspirert av marxisme til en viss grad, samtidig som de mente marxismen hadde klare begrensinger. De mente at marxismen ikke hadde maktet å politisere privatlivet fordi de godtok skillet mellom det offentlige og det private; nyfeministene mente at kollektiv frigjøring var forutsatt av at det også foregikk frigjøring hos det enkelte individ.¹¹³

3.3.2 Kvinnefronten

Kvinnefronten var på sin side mer influert av marxisme, og så ingen motsetning mellom å høste inspirasjon fra marxistisk tankegods og å politisere privatlivet, og mente at nyfeministene var for lite opptatt av klassesp rsm let. Kvinnefronten var i større grad forankra på venstresiden politisk, og hadde en mer strukturert organisasjonsform. Kvinnefronten mente at Nyfeministene la for mye vekt på kritikken av mannssamfunnet. Hos Nyfeministene var dette sentralt, fordi mannen ble et redskap for kvinneundertrykkelse, derav

---

¹⁰⁹ Hagemann (2003): 276

¹¹⁰ Blom og Sogner (red) (2005): 380

¹¹¹ Mortensen i *Kjønnsteori* (2011): 235

¹¹² Korsvik (2018): 28

¹¹³ Danielsen, Larsen og Owesen (2013): 28

separatismen, som forøvrig også var gjeldende hos Kvinnefronten.¹¹⁴ Kvinnefronten tonet riktignok ned klasseperspektivet noe, for å forsøke å favne bredere. Til tross for dette ble Kvinnefronten av noen oppfattet som en organisasjon som i stor grad var influert av AKP(m-l), skriver historiker Bodil Christensen Erichsen i *Norske kvinners liv og kamp*. Blant noen nyfeminister fikk de tilnavnet *Pål sine høner*, etter lederen av AKP(m-l) Pål Steigan. Kvinnefronten fikk stor betydning og farget den offentlige debatten i perioden, mulig fordi de hadde en strammere organisasjonsform, som de kombinerte med kvinnebevegelsens aksjonsformer, skriver Christensen videre.¹¹⁵ I boka *Vi var mange – Kvinneaktivister fra 1970-tallet*, forteller forteller Gro Slettemark om sin oppfatning av det kvinnepolitiske klimaet i perioden:

En av de viktigste motsetningene i kvinnekampdiskusjonen, slik jeg opplevde det, var i hvor høy grad det økonomiske grunnlaget skulle telle med i analysen av kvinnekampen. Alle var enige i viktigheten av at kvinnen hadde en selvstendig økonomi. Men den helt avgjørende forskjellen, da Kvinnefronten ble dannet, var å slå fast at klassekampen var overordnet kvinnekampen. Det var viktigere at arbeiderkvinnene sto sammen med sine mannlige arbeidskollegaer, enn at de sto sammen med kvinner av andre samfunnslag.¹¹⁶

Dette er et godt bilde på at selv om den nye kvinnebevegelsen ofte brukes som en samlende term, ofte berettiget, ettersom bevegelsen tross alt samlet seg rundt flere felles kampsaker, så kan det føre til at man ikke favner de ulike forskjellene og konfliktene innad i bevegelsen. Den nye kvinnebevegelsen var mangefasettert, og besto av ulike tilnærminger til politikk og analyse. Hvorvidt kampen mot patriarkatet og kapitalismen skulle være likestilte, eller om den ene skulle være underordnet den andre, var gjenstand for diskusjon og konflikt. Det kan kanskje fortone seg som et paradoks at det var konflikter i den nye kvinnebevegelsen, i all den tid søsterskap sto helt sentralt. Riktignok var ikke dette forbeholdt kvinnebevegelsen, lignende konflikter sirkulerte i de andre samtidige sosiale bevegelsene. Her kan man igjen hente frem AKP(m-l)s oppgjør med de såkalte ”revisjonistiske feila” i partiet. Frontene kunne være steile, og diskusjonene likeså.

Kvinnefrontens styrke var nok på mange måter organisasjonsformen. Nyfeministene med flat struktur og løs organisering derimot, gikk langsomt i oppløsning. I andre halvdel av 1970-tallet, før AKP(m-l) kom med høyretesene, dominerte medlemmer fra ml-bevegelsen

---

¹¹⁴ Erichsen, bind 1 (2017): 200

¹¹⁵ Erichsen, bind 1 (2017): 200

¹¹⁶ Aanesen (red) (2018): 34

ledelsesposisjoner sentralt i Kvinnefronten, som dreide deres politikk vekk fra det feministiske engasjementet, skriver sosialantropolog Hilde Danielsen i *Da det personlige ble politisk - den nye kvinne- og mannsbevegelsen på 1970-tallet*.¹¹⁷ Det er likevel viktig å påpeke at Kvinnefronten var en selvstendig og partipolitisk uavhengig organisasjon både før og etter AKP(m-l) bevegelsens dominerende posisjon.¹¹⁸ Som Bodil Christensen skriver i *Norske kvinners liv og kamp*, dreide diskusjonene mellom Nyfeministene og Kvinnefronten om spørsmålet om hovedfienden; var det menn eller klasseulikhetene som var årsaken til kvinners underordnede stilling i samfunnet.

Selv om Kvinnefronten i større grad vektla klasseperspektivet, må ikke dette tolkes dithen at de ikke problematiserte mansrollen og vold mot kvinner. Både vold mot kvinner, porno, og prostitusjon var noen av sakene Kvinnefronten jobbet mye med.¹¹⁹ Mange medlemmer fra Kvinnefronten sto også i bresjen for opprettelsene av krisesenter noen år senere. Det var altså ikke uenighet rundt hvorvidt menns vold mot kvinner og menns maktmisbruk var en viktig sak. Uenighetene dreide seg om klassekampens plass i kvinnebevegelsen, og hvorvidt det var kapitalismen eller patriarkatet som sto for de strukturelle årsakene til kvinnens underordnede stilling. Dette må ikke tolkes dithen at det var én av disse som ble brukt som årsaksforklaring. Begge begrep ble brukt om hverandre i ulike grupper i kvinnebevegelsene, det var snarere hvilke av disse som ble mest vektlagt som var forskjellen.

Likevel må det understrekes at AKP(m-l)s periodevise innflytelse fikk konsekvenser for Kvinnefronten. Der Nyfeministene gikk i oppløsning, ble det tilløp til fraksjonering i Kvinnefronten. Gruppen Brød og Roser ble dannet av utbrytere fra Kvinnefronten i Oslo. De ønsket å ta med seg det beste fra Kvinnefronten – det sosialistiske grunnlaget, men det beste fra Nyfeministene – den flate strukturen.¹²⁰ Gro Slettemark, som var med på opprettelsen, forteller i *Vi var mange* at Brød og Roser i likhet med Nyfeministene organiserte seg i små grupper med fokus på taushetsplikt og deling av personlige erfaringer. Utad var de store kampsakene selvbestemt abort og flere daghjem.¹²¹ Samtidig er det viktig å understreke tidsperspektivet i dette. Etter høyreavviket i 1975 var AKP(m-l)s innflytelse i Kvinnefronten en saga blott, ettersom de som hadde verv begge plasser ble fjernet fra sine verv i

---

¹¹⁷ Danielsen, Larsen og Ovesen (2013): 27

¹¹⁸ Danielsen, Larsen og Ovesen (2013): 27

¹¹⁹ Aanesen (red) (2018): 265-316

¹²⁰ Erichsen, i bind 1 (2017): 201

¹²¹ Aanesen (red) (2018): 35

Kvinnefronten, og dermed måtte velge hvor de ville engasjere seg. Etter dette ble kampen for selvstendig abort mer intensivert, frem til seieren i 1978. Deretter var det andre saker som ble skjenket mer oppmerksomhet, blant annet kampen mot porno og prostitusjon, som virket forenende. Parallelt med dette forløp diskusjonene om hvordan man praktisk og politisk best kunne hjelpe voldsutsatte kvinner og bekjempe problematikken. Disse punktene vil jeg gå nærmere inn på senere i kapitlet.

3.3.3 Politisering av privatlivet, et fellestrekk

Selv om forskjellene mellom Nyfeministene og Kvinnefronten var mange, og her har blitt fremhevet, var fellestrekkene sterke. Dette muliggjorde samarbeid, som var fremtredende både i kampen for selvbestemt abort fram mot 1978 og i opprettelsen av krisesentrene like etter abortkampen var seiret. Kvinnebevegelsen som helhet ønsket å gjøre det intime og det private gjenstand for politisk interesse, og dette greide de i stor grad. Seksualitet, vold mot kvinner, overgrep og lesbiskhet var alle tema som ble politisert og satt i en større sammenheng, i relasjon til øvrige maktstrukturer i samfunnet. Det kan dermed hevdes at slagordet ”det personlige er politisk” i så måte virket samlende.¹²² Ettersom den nye kvinnebevegelsen synliggjorde vold og overgrep, bød dette på spørsmål rundt hvordan man skulle forholde seg til menn. Dette var ikke alltid enkelt og bød sannsynligvis på en del ambivalens. I den nye kvinnebevegelsens ligning kunne mannen være en potensiell voldtektstmann, maktutøver eller voldsutøver. Samtidig hadde mange feminister mannlige partnere. Dermed kunne mannen både være elsker og kjæreste, samtidig som han i kraft av sitt kjønn potensielt sett kunne være et uttrykk for patriarkatet, eller mannssamfunnet. Kampen mot porno og prostitusjon, samt kampen mot menns vold og overgrep mot kvinner var et sentralt anliggende hos den nye kvinnebevegelsen generelt, og hang sammen med en kamp mot menns maktposisjon i samfunnet generelt, der vold, overgrep og kapitalisering av kvinnekroppen ble sett på et uttrykk for dette.

Hvordan man skulle forholde seg til menn i samlivet ble også diskutert. Spørsmålet var hvordan nye generasjoner med bevisstgjorde kvinner skulle forholde seg til en ny generasjon menn som forhåpentligvis også var bevisstgjorte, og hvorvidt heteroseksuelle forhold kunne være gode og frigjørende, eller om de styrket mannens maktposisjon.¹²³ Omfanget av overgrep og vold i parforhold bød på utfordringer. Noen tok avstand fra monogami og/eller

---

¹²² Erichsen, bind 1 (2017): 199

¹²³ Danielsen (red) (2013): 79

heteroseksualitet, mens andre fant andre tilnærminger.¹²⁴ Det må likevel poengteres at kvinnebevegelsen også kjempet i felleskap med menn, selv om de var separatistiske. Mange radikale menn støttet kvinnekampen, de gikk i 8. Mars-tog, og var opptatt av å likestille hverdagslivet. I tillegg ble også mansrollen problematisert, og en del radikale menn søkte seg mot en annen mansrolle. Patriarkalske strukturer var også undertrykkede for menn. Såkalte myke menn, som de ble kalt noe parodisk og spottende av Ole Paus, tok avstand fra et tradisjonelt kjønnsrollemønster og den utpregede macho mansrollen. Disse mennene deltok i større grad enn sine fedre i omsorg for barn og husarbeid. Det var dermed ikke slik at kvinnebevegelsen forfektet deterministisk et syn på menn og mansrollen, det var rom for endring, hvilket mange menn etterlevde.

Selv om majoriteten av menn ikke var voldelige mot sine partnere, ble det faktumet at vold og voldtekt kunne forekomme i parforhold stående som et bilde på at maktstrukturene i høyeste grad var rådende i intime sfærer. Kampen mot vold mot kvinner var tema som engasjerte det brede lag av kvinnebevegelsen, og kan sees på som en samlende sak. Senere engasjerte opprettelsen av krisesentrene kvinner fra ulike grupperinger innad i den nye kvinnebevegelsen, samt kvinner som ikke var feministisk organiserte. Dette viser at selv om kvinnebevegelsen var preget av uenigheter blant annet tilknyttet hvem som var som hovedfiende å regne, sto de grunnleggende fellestrekkene sterkere, noe som muliggjorde mobilisering.

3.4 Aktivisme og kulturuttrykk

Den nye kvinnebevegelsen agiterte for sine kampsaker med ulike former for aksjonisme. Kvinnebevegelsens gjennomslag var avhengig av at bevegelsen satte problemer på dagsorden som kvinner kjente seg igjen i, og tilbød måter å gjøre noe med engasjementet på.¹²⁵ Likelønn, daghjem, selvbestemt abort, lesbisk frigjøring, kampen mot porno og prostitusjon og kampen mot voldtekt og vold mot kvinner var alle viktige kampsaker. Kvinners erfaringer ble politisert og la grunnlag for paroler, aksjoner og ny litteratur. Den internasjonale kvinnedagen 8. Mars var en viktig anledning for å proklamere kampsakene. Særlig viktig var kampen for selvbestemt abort, den siste kvinnen som døde av illegal abort i Norge omkom i

---

¹²⁴ Danielsen (red) (2013): 79

¹²⁵ Danielsen (red) (2013): 79

1968, like før den nye kvinnebevegelsen fikk sin fremvekst i Norge.¹²⁶ Å kunne bestemme over egen reproduksjon, i form av prevensjon eller avbrytning av svangerskap, ble sett på som helt sentralt for å være frigjort.

Abortkampen engasjerte sterkt, både blant de som var i mot og de som var forkjempere. Folkeaksjonen mot selvbestemt abort fikk mange underskrifter for sin sak, og hadde store deler av den norske kirke og ulike meninger i kristen-Norge på sin side.¹²⁷ Både Kvinnefronten og Nyfeministene agiterte sterkt for abortsaken frem til selvbestemt abort ble vedtatt i 1978. Den 9. November 1973 var det internasjonal abortdag, markeringer ble holdt rundt om i vesten, inkludert i Norge. Parallelt med dette foregikk arbeidet for å gjennomslag i regjeringen. Abortsaken virket samlende, i 1974 tok Kvinnefronten initiativ til å opprette Kvinneaksjonen for selvbestemt abort, som ble en formalisert allianse mellom kvinneorganisasjonene.¹²⁸ Uønskede svangerskap, et tidligere tabubelagt tema, ble bragt fram i offentligheten i form av aktivisme i større skala da enn tidligere. På denne måten ble det adressert at kvinner reproduksjon ikke var en privatsak. Man skulle ikke trenge å oppsøke såkalte kloke koner for å få abort, å få prevensjon skulle heller ikke være en vanskelig affære; den nye kvinnebevegelsen krevde at dette skulle være fritt tilgjengelig og selvbestemt.

Likefullt engasjerte de andre sakene sterkt; kampen mot vold mot kvinner var omfattende og transnasjonal, og førte i andre omgang til opprettelse av krisesentre. I likhet med abortsaken berørte dette også kroppslig selvbestemmelse, i den forstand at kampen tok til orde for en grunnleggende menneskerett; et liv uten vold og overgrep. Også denne saken var sterkt tabubelagt; vold mot kvinner og overgrep var allerede et samfunnsproblem, kvinnebevegelsen søkte å synliggjøre nettopp dette. Det var ikke bare demonstrasjonstog i gatene som var den nye kvinnebevegelsens talerør. Kulturelle innslag og tidsskrift var også en viktig måte å bringe budskapet til omverdenen på. En litterær offentlighet som satte kvinners liv på dagsorden var fremtredende i perioden. Amalie Skram og Camilla Collet ble lest med ny interesse, og andre forfattere kom med sine bidrag. På 70-tallet fulgte en rad kvinnelige forfattere i hennes fotspor; Gerd Brantenberg, Ebba Haslund, Anne Karin Elstad, Bjørg Vik, Herbjørg Wassmo med flere. Det disse forfatterne hadde til felles var at de problematiserte og banet vei for en åpning av kjønnsforholdene og nedrivning av hensynet til ”privatlivets fred”

---

¹²⁶ Aanesen (red) (2018): 38

¹²⁷ Aanesen (red) (2018): 70

¹²⁸ Aanesen (red) (2018): 70

som kunne gi mange kvinner mot til å bryte ut av nedbrytende og voldelige ekteskap. ekteskapet og banet vei for en åpning av kjønnsforholdene En bok med tittelen *Privatlivets fred* ble utgitt i tidsrommet og dreide seg om kvinnemishandling.¹²⁹

Et mangfold av visegrupper vokste også fram, gruppen Amtmannens døtre ble populære, og sang om abort, arbeidsliv og kvinneundertrykking. *Kvinnefrontsangen* åpner på følgende måte: *Du som er sliten og sinna og lei, nå vil vi synge ei vise til deg om at kvinner kan si fra protestere og sloss, Kvinnefronten er danna bli med hos oss!* Det ble også gitt ut en rekke tidsskrift i perioden. *Sirene* var det største, og ble utgitt fra 1973. Gro Hagemann beskriver *Sirene* som den nye feminismens viktigste talerør.¹³⁰ Det feministiske magasinet skulle være en motpol til populærkulturens fremstilling av kvinnerollen. Redaksjonen besto av kvinner som var kjent fra norske medier og kulturliv, og hadde støtte av kvinnebevegelsen. *Sirene* tok opp intime tema, som seksuell trakassering og kvinnelig orgasme. Målet var å kaste lys over de maktstrukturene som formet kvinners liv.¹³¹ Aktivismen som foregikk i kvinners privatliv er også viktig å løfte frem, ettersom det berører selve grunnforståelsen i den nye kvinnebevegelsen om at det personlige også var politisk. Som nevnt tidligere oppfordret den nye kvinnebevegelsen til at kvinner skulle frigjøre seg på jobben, i hjemmet og i seksuallivet. Å gjøre kvinner oppmerksom på at maktrelasjoner hadde innflytelse og var formende på alle livets arenaer, var et sentralt anliggende.¹³²

De problematiske sidene ved mansrollen ble også skjenket oppmerksomhet. Kampen mot porno og prostitusjon engasjerte sterk, spesielt i andre halvdel av 1970-tallet og utover 1980-tallet. I denne perioden var pornobransjen i vekst. Kvinnebevegelsen var interessert hvilket mannsbilde pornoen handlet om, og hvordan dette formidlet et visst syn på kvinner og seksualitet.¹³³ Kvinnebevegelsen så på dette som salg av kvinnekroppen, og noen hevdet at porno det blandet sammen seksualitet og vold mot kvinner.¹³⁴ Også kampen mot prostitusjon, eller snarere mot de såkalte horekundene ble preget av synet på kjøp av sex som en form for vold mot kvinner.¹³⁵ Både vold og pornografi reduserte kvinner til en vare, mente den nye

---

¹²⁹ Aanesen (red) (2018): 298

¹³⁰ Hagemann (2003): 277

¹³¹ Aanesen (red) (2018): 114-117

¹³² Danielsen (red) (2013): 192

¹³³ Aanesen (red) (2018): 267

¹³⁴ Aanesen (red) (2018): 290

¹³⁵ Aanesen (red) (2018): 339

kvinnebevegelsen, og sto som et bilde på menns makt i samfunnet, som fikk implikasjoner for alle kvinner.

Bevisstgjøring var en form for aktivisme som fungerte som en viktig strategi for å politisere det privatanliggende, og en forutsetning for holdningsendring. Nyfeministene benyttet seg særlig av denne praksisen, der bevisstgjøringsgruppene skulle utvikle kvinners kunnskaper og refleksjoner, og dermed gjøre kvinnene i stand til å endre samfunnet. I gruppene ble det diskutert konkrete tema, som for eksempel litteratur de hadde lest, noen ganger ble aksjoner planlagt. Hilde Danielsen skriver i *Da det personlige ble politisk* at målet var å gi kvinnene energi og vilje til å gripe fatt i liv og samfunn gjennom en gruppesamtale der de diskuterte erfaringene sine.¹³⁶ Samtalene kunne virkelig bryte opp privatsfæren; ens egne erfaringer med onani og sex, ekteskap og barndom var blant temaene som kvinnene snakket om. Ideen om bevisstgjøring var inspirert av marxistisk analyse. I istedenfor innsikt i forholdene mellom samfunnsklassene, var det imidlertid innsikt i forholdene mellom kjønnene som var hovedanliggende. Ideen spilte på at kvinner burde frigjøres fra etablerte sannheter.¹³⁷ Politisering av privatlivet var en forutsetning for å sette kvinners liv i en større kontekst. De ulike aksjonsformene forsøkte å synliggjøre at kvinners erfaringer ikke måtte betraktes isolert, men snarere sees i sammenheng med den skeive maktfordelinga mellom kjønnene, som var i kvinners disfavør.

3.5 Kvinner inn i akademia og politikk

Etterhvert ble 1970-tallets aktivister ferdig med studiene, og begynte å jobbe. Mange kvinner kanaliserte sitt feministiske engasjement inn i akademia, politikk og forvaltning. På grunn av utdanningsekspløsjonen på 1960- og 1970-tallet kom langt flere kvinner enn tidligere inn i akademia. Med dette fikk man nye fagfelt, deriblant kvinneforskningen, som oppsto som en del av fagkritikken.¹³⁸ På mange måter var også dette en form for aktivisme. Statsviter Helga Hernes skrev i 2003 følgende om kvinneforskningen i artikkelen *Statsfeminisme, et personlig tilbakeblikk*

---

¹³⁶ Aanesen (red) (2018): 49

¹³⁷ Aanesen (red) (2018): 49

¹³⁸ Hagemann (2003): 189

Det er etter alle disse år viktig å minne om at kvinneforskningen var kvinnebevegelsens ekte barn. Vi skrev om kvinner for kvinner og ble rikelig belønnet i form av støtte, takknemlighet og nysgjerrighet blant så å si alle kvinnegrupperinger i landet. Kvinner i alle aldre og fra svært ulike miljøer fikk beskrevet sin virkelighet og satte stor pris på det.¹³⁹

En del kvinnelige akademikere var også aktiv i kvinnebevegelsen parallelt. Her er Gro Hagemann og Tove Stang Dahl gode eksempler, de hadde et tydelig ønske om å løfte frem kvinnelige perspektiv på ulike måter. Akademia og politikken hadde lenge vært svært mannsdominert. Med kvinners inntog i utdanningsapparatet, samt opprettelse av stadig flere daghjem i perioden, ble slike karrierer mer tilgjengelig for kvinner, og ikke nødvendigvis en motsetning til det å etablere seg med en partner og barn. Det var også et behov for å etablere ny kunnskap og flere forskningsfelt. Opprettelsen av kvinneverett på juridisk fakultet i Oslo med Tove Stang Dahl som initiativtaker, samt etterhvert egne emner i kvinnehistorie, kvinnevern i sosiologi, litteraturvitenskap osv. viser at det nye innslaget av kvinner tilbød andre perspektiv som kunne etablere ny kunnskap. Også i Bergen var tendensen den samme. Ida Blom var en pioner i historiefaget generelt, og i kvinne- og kjønns historie spesielt. Hun var den første hovedfagskandidaten etter at historie ble et eget universitetsfag i Bergen i 1957. Etter doktorgraden fikk hun interesse for kvinnehistorie, og etablerte raskt et miljø med studenter og stipendiater som bidro til å bygge opp kvinnehistorie som et vitenskapelig felt. Blom var også en av igangsetterne til de nordiske kvinnehistorikermøtene, samt aktiv i opprettelsen av et eget senter for humanistisk kvinneforskning ved UiB, nå SKOK (Senter for kvinne- og kjønnsforskning).¹⁴⁰

Utdanningsekspløsjonen på 1970-tallet utfordret universitetenes tidligere elitestillinger generelt, og åpnet veien for kvinner. De nye studentene hadde ikke nødvendigvis bakgrunn i borgerlig elitekultur, og dette innebar en sprengkraft, skriver Gro Hagemann i *Feministisk historieskriving*.¹⁴¹ Både professorveldtet og mannsdominansen ble kraftig utfordret, og studentene etterlyste mer kunnskap om undertrykte grupper, kvinner, og generelt et mer kritisk perspektiv på den vestlige sivilisasjon og kulturarv; fagkritikken var i anmarsj.¹⁴² Ny kunnskap om tema som hadde blitt ansett som uviktige, eller simpelthen for private og intime til å være gjenstand for forskning, vokste frem. Forskere som Eva Lundgren og nyfeministen

---

¹³⁹ Hernes (2004)

¹⁴⁰ [På høyden: Ida Blom](#)

¹⁴¹ Hagemann (2003): 189

¹⁴² Hagemann (2003): 189

Asta Magni Lykkjen, tok for seg voldtekt og vold mot kvinner; det faglige og det feministiske kunne kombineres.¹⁴³ Å løfte frem de private forholdene for å illustrere at også her var maktstrukturer rådende, var ikke forbeholdt politikken, og fikk nok på mange måter en økt berettigelse etterhvert som ny vitenskapelig kunnskap vokste frem. Vold mot kvinner var tema i Tove Stang Dahls foredrag *Kvinner som ofre – særlig om hustrumishandling* ble holdt i 1979 på Det nordiske kriminalistmøte i Oslo. Det kom senere i trykt utgave, samt som en del av antologien *Pene piker haiker ikke*.¹⁴⁴ I artikkelen tar Dahl for seg skillet mellom det offentlig og det private, og påpeker at vold mot kvinner lenge har vært usynliggjort innenfor kriminologien. Som kildemateriale hadde hun med seg det som den gang var ferske tall fra krisesenterets årsrapport i Oslo.¹⁴⁵

I politikken var også kvinners tilstrømning sterk. Utover 1970-årene gjorde kvinner selv en innsats for å øke den kvinnelige representasjonen. I 1971 kom det såkalte kvinnekuppet, da kvinner samlet seg på tvers av politiske parti i en hemmelig aksjon for å valgt inn flere kvinner i kommunestyrene. Dette lyktes godt i Oslo, Trondheim og Asker; her ble det et flertall av kvinner.¹⁴⁶ De samarbeidet om kvinnepolitiske saker, som for eksempel opprettelse av daghjem. De fikk negative reaksjoner, og valget ble av Kristelig folkeparti beskrevet som uheldig og unaturlig.¹⁴⁷ Også på stortinget og i regjering økte den kvinnelige representasjonen og med dette kom kvinnebevegelsens nye spørsmål inn i den politiske forvaltningen. Krisesentrene og vold mot kvinner er et godt eksempel i så måte. Temaet gikk fra å være usynliggjort til å bli debattert i offentlig fora, som i Stortingets spørretime. Også denne saken engasjerte på tvers av partiskillene. Det kan kanskje virke noe oppsiktsvekkende at kvinner fra Høyre gikk i bresjen for finansiering av krisesentrene, men de kvinnepolitiske spørsmålene var ikke forbeholdt initiativ fra de med tilhørighet i venstresidens kvinnebevegelse. Dette kan tolkes som at kvinners felles erfaringer og identitet i noen tilfeller kunne være en variabel med større signifikans enn partitilhørighet og plass på høyre/venstre-aksen.

I dette kapitlet har den nye kvinnebevegelsen særtrekk vært det overordnede. Som nevnt hadde den nye kvinnebevegelsen fellestrekk med bevegelsene forøvrig i vesten; bevegelsen

---

¹⁴³ Aanesen (red) (2018): 253

¹⁴⁴ Dahl (1994): 121

¹⁴⁵ Dahl (1994): 129

¹⁴⁶ Danielsen, Larsen og Owesen (2013): 313

¹⁴⁷ Danielsen, Larsen og Owesen (2013): 314

var som helhet transnasjonal. Økt kvinnelig representasjon i politikk og akademia var ikke forbeholdt Norge eller Norden, men en tendens som gjorde seg gjeldende ellers i vestlige samfunn. Den amerikanske feministen Jo Freeman, som sto i bresjen i det nyfeministiske miljøet på Berkeley i USA, gikk selv inn i den akademiske sfære, og har som nevnt i ettertid tematisert bevegelsen hun selv var en del av.¹⁴⁸ Tradisjonell politikk og feminisme, og akademia og feminisme, ble av mange kombinert. Det transnasjonale ved den nye kvinnebevegelsen kommer til syne dersom man ser på kommunikasjonen de ulike landene i mellom. Før Jo Freeman dro på sin Europaturné kontaktet hun europeiske kvinner som sto på nyhetslisten til *The Women's Liberation Movement*, et nyhetsbrev som også hadde norske abonnenter.¹⁴⁹ En rekke arrangement med delegater fra ulike land ble også holdt.

3.6 Det internasjonale tribunalet om forbrytelser mot kvinner

I 1976, betimelig etter FNs kvinneår året før, møttes kvinner fra tretti ulike land på et tribunal i Brussel med tittelen *Forbrytelser mot kvinner*.¹⁵⁰ Tribunal er en form for folkedomstol, og her var det kriminalitet som kvinner typisk ble utsatt for som var siktemålet. Tribunalet hadde blitt planlagt internasjonalt i to år, og ulike nasjonale grupper bidro til å finne fram til typiske forbrytelser mot kvinner i egne land.¹⁵¹ Arrangementet var dermed både et resultat av og et bidrag til transnasjonal kontakt mellom engasjerte i den nye kvinnebevegelsen. 18 kvinner fra den norske kvinnebevegelsen deltok, og utga en rapport som omhandler det de opplevde. Rapporten innleder med å forklare hva forbrytelser mot kvinner er. Her skriver forfatterne at de ikke nødvendigvis forholder seg til skillet ulovlig/lovlig som et bilde på hva en forbrytelse er, tvert i mot kan en mengde forbrytelser ikke være straffbare i juridisk forstand. Videre skriver forfatterne at de har lært at de har vokst opp i en rettstat, et sted der den absolutte rettferdighet forekommer, og at samfunnet og politiet beskytter eventuelle offer for kriminalitet. I Brussel ble de presentert for et annet bilde, skriver de; forbrytelser mot kvinner rammer alle kvinner, på bakgrunn av kjønn, og videre definerer de forbrytelser mot kvinner som alle angrep på deres kjønn. Et fellestrekk ved alle samfunn i verden er at kvinnene ligger på bunnen økonomisk, og at dette er den største forbrytelsen, som begrenser kvinners bevegelsesfrihet. Det mest fremtredende temaet på tribunalet var vold mot kvinner.

---

¹⁴⁸ Freeman (1973): 794

¹⁴⁹ Aanesen (red) (2018): 15

¹⁵⁰ Aanesen (red) (2018): 15

¹⁵¹ Rapporten fra *Forbrytelser mot kvinner*: 24

Forfatterne omtaler dette som kjønnsfascisme, og tribunalet var i den forbindelse en bevisføring på dette, skriver de. Det ble lagt vekk på at de som var på tribunalet for å levere vitnesbyrd på ulike former for overgrep skulle fortelle om det selv. Ideologisk belyste tribunalet at fokuset utelukkende skulle være på kvinneundertrykking. Når hver kvinne snakker om sine problemer, ville det føre til en forståelse av at de personlige problemene er systematisk, og påført av et patriarkalsk samfunn, mente de. Personlige vitnesbyrd var viktige, fremfor ”*abstrakte teoretiske debatter adskilt fra våre personlige erfaringer.*”¹⁵² Det ble ansett som viktig å politisere privatlivet. Vold mot kvinner var det mest fremtredende temaet på tribunalet, hele 36 vitner snakket om voldtekt, kvinnemishandling, kjønnslemlesting, kvinnedrap og lignende.¹⁵³ Rapporten har et eget avsnitt om vold, som skildrer hvordan problematikken ble møtt på tribunalet. Kvinner fra England og Skottland som kom med personlige vitnesbyrd fortalte om at de hadde blitt mishandlet av sine ektemenn, og at de ikke visste hvor de skulle henvende seg for å få hjelp til å bryte ut, i tillegg skortet det på psykisk styrke og økonomisk mulighet til å forlate ekteskapet. Kvinnene som holdt vitnesbyrd fortalte om manglende hjelp fra politiet og andre instanser.

I den avsluttende delen av rapporten ramser de norske delegatene opp oppfølgingstiltak. Resultatet av deres viten skulle bli politisk aksjon, skrev de. I flere byer i England fantes det allerede krisesenter, som ble til på bakgrunn av bevisstgjøringsgrupper der kvinner fortalte om personlige erfaringer; det viste seg at en ikke ubetydelig andel hadde opplevd vold i samlivet.¹⁵⁴ Krisesentrene i England skapte en presedens for tilsvarende tiltak rundt om i Vesten; kvinner skulle blitt møtt og forstått av andre kvinner, ikke av profesjonelle. I neste omgang kunne de få hjelp til det praktiske, som følge til politiet og lignende. Etter tribunalet begynte krisesentergruppa på kvinnehuset i Oslo å arbeide med å skaffe lokale til krisesenteret, og etablere en døgnbemannet krisetelefon.¹⁵⁵ Senteret skulle drive opplysningsarbeid om voldtekt og mishandling, siktemålet var å endre samfunnet ved å bekjempe kvinneundertrykking, spesielt den som var årsak til volden. Kort tid etter var telefon og en hybel på plass, og det første krisesenteret i Norge, Camilla krisesenter, opplevde straks pågang.¹⁵⁶ Tribunalet og opprettelsen av krisesentergruppa i Oslo kan karakteriseres som et tidlig stadium i krisesenterbevegelsen. Separatismen var særlig tydelig i denne fasen. Bevisstgjøringen rundt kritikkverdige forhold kan kanskje i nåtidens øyne virke noe

---

¹⁵² Rapporten *Forbrytelser mot kvinner*: 1- 25

¹⁵³ Korsvik (2018): 96

¹⁵⁴ Aanesen (red) (2018): 246

¹⁵⁵ Rapporten *Forbrytelser mot kvinner*

¹⁵⁶ Aanesen (red) (2018): 246-248

overtydlig, men dette var et viktig middel for å skape felles trygghet og kampånd.

3.7 Konklusjon

Dette kapitlet har undersøkt den nye kvinnebevegelsen fremvekst, med vekt på bevegelsens politisering av privatlivet og tematisering av vold mot kvinner. Kvinnebevegelsen politiserte privatlivet blant annet ved hjelp av en marxistisk analytisk tilnærming. De brukte marxistisk idégrunnlag, men utvidet analysen slik at ikke klasseurettferdighet var den eneste arenaen som rommet urettferdighet. Privatsfæren og hjemmet var også styrt av patriarkalske strukturer. Kvinnebevegelsen kritiserte det tradisjonelle ekteskapet og maktfordelingen mellom kvinner og menn på dette grunnlaget. Her har jeg konkludert med at anerkjennelsen av at også det private rommet undertrykkelse ledet an til å problematisere og belyse forekomsten av vold mot kvinner. Fremveksten av krisesentrene vil jeg utforske nærmere i neste kapittel. Her vil jeg belyse hva som skjedde videre med kunnskapen fra Tribunalet i Brussel i 1976, og hvordan krisesenterbevegelsen forløp videre etter opprettelsen av Camilla krisesenter i 1978.

4 Krisesenterbevegelsens fremvekst

I 1976 ble det internasjonale tribunalet om forbrytelser mot kvinner holdt, som offentliggjorde spekteret av negative handlinger kvinner ble utsatt for, fra diskriminering av subtil art, til voldelig og brutal kriminalitet. Vold mot kvinner i parforhold ble stående som det mest sentrale temaet. De norske kvinnene som deltok kom hjem fra tribunalet med nye erfaringer, og krisesenterbevegelsen var i anmarsj. Dette kapitlet tar for seg fremveksten av krisesenterbevegelsen. Hvordan krisesenterbevegelsen organiserte seg, og hvilke erfaringer de gjorde seg gjennom sin aktivisme og drift, vil tematiseres. Det karakteristiske ideologiske ved bevegelsen vil også behandles. Hvordan fikk krisesenterbevegelsen betydning for oppfatningen av vold mot kvinner og krisesentrene i offentlig debatt og politikk i perioden? Statsviteren Helga Hernes har introdusert begrepet statsfeminisme i sitt akademiske virke, et begrep hun bruker for å beskrive hvordan det statlige har institusjonalisert av kvinners krav og behov, og av kvinnebevegelsens aksjoner og agendasetting.¹⁵⁷ Fungerte krisesenterbevegelsen som en pådriver i retning av statsfeministisk politikk? Hvilke gjennomslag som kan spores i perioden vil undersøkes.

Tidsrommet vil strekke seg fra 1976 til 1985. I 1976 ble det internasjonale tribunalet for avskaffelse av vold mot kvinner holdt i Brüssel, og dette markerer et startpunkt. Etter midten av 80-tallet er det mer nærliggende å snakke om konsolidering enn oppstart, hvilket vil behandles i påfølgende kapittel. Kildetilfanget for kapitlet består av stortingsdokument, muntlige kilder, samtidig sakprosa og vitenskapelig litteratur. Kapitlet struktureres etter hvilket materiale som behandles. Oppstartsfasen vil belyses ved hjelp av aktivistberetninger, muntlige kilder og vitenskapelig litteratur. De muntlige kildene består av to informanter som ble presentert i kapittel 1; Kari Sirevåg og Viola Schmidt ved Bergen krisesenter. Deretter vil mediedekning av krisesentrene og vold mot kvinner belyses. I siste halvdel vil oppmerksomheten rettes mot krisesentersaken i stortingsdiskusjonene, med henblikk på hvorvidt man kunne spore gjennomslag i form av bevilgninger og anerkjennelse.

4.1 Oppstartsfase

---

¹⁵⁷ Hernes (2004)

Det internasjonale tribunalet for avskaffelse av vold mot kvinner som ble behandlet i forrige kapittel, satte fart i arbeidet for å etablert krisesentre. De norske deltagerne rapporterte fra tribunalet på Kvinnehuset i Oslo, og ønsket om å gjøre noe her hjemme ble vekket. Sekstisytte kvinner begynte å treffes i mai samme år for å planlegge. I formålsparagrafen for gruppa skrev de at de ønsket et krisesenter for kvinner som var ofre for vold og overgrep, der de kunne søke hjelp og støtte. Senteret skulle også drive informasjonsarbeid og bevisstgjøring. De engasjerte i gruppa så for seg et land der krisesentre ikke lengre var nødvendig.¹⁵⁸

Informasjon om hvilke erfaringer de norske delegatene gjorde seg på tribunalet, nådde ikke bare ut til det feministiske miljøet Oslo. En av informantene til dette masterprosjektet var Kari Sirevåg, som har jobbet på Bergen krisesenter siden 1978. Hun tillegger tribunalet særlig betydning for å aktualisere spørsmålet om vold mot kvinner.¹⁵⁹ Krisesentrene var tenkt som et krisetiltak i et patriarkalsk samfunn. De engasjerte i krisesenterbevegelsen søkte å avhjelpe en akutt krise praktisk i form av å tilby husly og støtte. Overordnet hadde bevegelsen et langsiktig mål om å endre dyptgripende patriarkalske strukturer i samfunnet. Vold mot kvinner var dermed symptomatisk, og kampen mot volden inngikk i et større feministisk prosjekt som ville strukturell kvinnekriminering til livs. Kampen mot hustruvold og utbyggingen av krisesentrene ble en del av en strategi for å endre patriarkalske strukturer i et delfelt av samfunnet.

Opprettelsen av krisetelefonene var det første steget. I 1976 fikk krisesentergruppa i Oslo disponere en liten hybel, der de etablerte en slik telefontjeneste.¹⁶⁰ Telefonen opplevde straks pågang, med kvinner som ønsket råd og trengte å snakke. Noen av kvinnene som henvendte seg hadde et prekært behov for å komme seg vekk fra en voldelig ektefelle/samboer. ”Vi kunne ikke si ”kom til oss”, det var et problem”, fortalte Janne Krogstad i aktivistberetningen *Vi var mange*, som omhandler den nye kvinnebevegelsen.¹⁶¹ Krogstad var en av de engasjerte i oppstarten av krisesenterbevegelsen i Oslo, og var synlig i medieoppslag om krisesentrene. Krisesentergruppa i Oslo vakte oppsikt med sine tall og erfaringer, og fikk støtte fra JURK – Juridisk Rådgivning for Kvinner, og politikere på tvers av partiskillene engasjerte seg i krisesentersaken. Dette vil behandles senere i kapitlet. To år etter oppstarten av telefonen, 2. mai 1978, ble Camilla krisesenter opprettet. Senteret hadde hemmelig adresse og opererte med flat struktur, der oppgavene gikk på rundgang. De kjempet for at senteret skulle bli

---

¹⁵⁸ Aanesen (red) (2018): 247

¹⁵⁹ Intervju med Kari Sirevåg og Viola Shmidt 22. februar 2018

¹⁶⁰ *Sirene* (1977), nummer 2: 32-33

¹⁶¹ Aanesen (red) (2018): 247

underlagt Justisdepartementet, slik at kvinnemishandling skulle bli sett på som kriminalitet. I tillegg reiste de krav om lønn til dagarbeiderne på senteret. *Vi drev et feministisk prosjekt, ikke veldedighet*, fortalte Krogstad i *Vi var mange*.¹⁶²

Krisesentret i Oslo inspirerte engasjerte i kvinnebevegelsen i landet forøvrig. I flere norske byer ble det opprettet telefoner og sentre; man kunne raskt snakke om en krisesenterbevegelse. Fra 1980 til 1985 ble det etablert mellom seks og syv sentre hvert år.¹⁶³ Bergen krisesenter åpnet dørene i 1978, etter å ha drevet krisetelefon noen måneder. I arbeidet med krisetelefonen var det også menn involvert, men dette førte til at kvinner vegret for å ta kontakt, dermed trakk mennene seg ut, hvilket de gjorde velvillig.¹⁶⁴ I et intervju forteller Kari Sirevåg om kummerlige lokaler i oppstartsfasen, med få sengeplasser. De holdt til i en liten loftsleilighet i Sandviken, en bydel like utenfor Bergen sentrum.¹⁶⁵ Trondheim kom det telefon i 1978, og senter tre år etterpå.¹⁶⁶ Kvinnebevegelsen hadde aldri vært i nærheten av så rask framgang i noen annen sak som i krisesentersaken, hevdes det i *Vi var mange*.¹⁶⁷ Krisesenterbevegelsen fikk i høyeste grad en snøballeffekt, og bidro til å sette vold mot kvinner på dagsorden, både i samfunnsdebatten og i politisk forvaltning. Den hurtige framgangen var i så måte iøynefallende.

Selv om krisesenterbevegelsen hadde støtte hos en ikke ubetydelig andel politikere, var ikke debattene om vold mot kvinner alltid i krisesenterbevegelsens favør. Snarere kunne de være preget av at kunnskapen om vold mot kvinner var mangelfull, både hos politikere og instanser som politiet, samt i samfunnet forøvrig; dette til tross for at problemet var omfattende. Vold mot kvinner var som samfunnsproblem i stor grad usynliggjort, hvilket krisesenterbevegelsen på sin side så på som et uttrykk for den patriarkalske strukturens gjennomgripende dominans. De hevdet at det personlige var politisk, og vold mot kvinner var slettes ikke enkelthendelser som rammet den individuelle kvinne. Til tider ble krisesenterbevegelsen latterliggjort av personer stående i maktposisjoner, og av samfunnet forøvrig. Ragnhild Forså som jobbet med opprettelsen av Mosjøen krisesenter opplevde dette:

---

¹⁶² Aanesen (red) (2018): 248

¹⁶³ [Det personlige blir politisk, kampdager.no](http://kampdager.no)

¹⁶⁴ Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 22. februar 2018

¹⁶⁵ Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 22. februar 2018

¹⁶⁶ [Krisesentret i Trondheim](http://krisesentret.no)

¹⁶⁷ Aanesen (red) (2018): 252

Da jeg argumenterte for at vi trengte krisesenter i Mosjøen, sa politimesteren at det var unødvendig, for det var ikke mishandling her. Ordføreren lo og sa det var latterlig, men vi kunne få et hus som likevel skulle rives, det kunne vi jo ha til vi innså at det ikke var behov for noe krisesenter.¹⁶⁸

Den britiske opplysningsfilosofen John Stuart Mill har skildret hvilke faser nye bevegelser går gjennom før de etablerer en ny forståelse og blir integrert. *Every great movement must experience three stages: ridicule, discussion, adoption.*¹⁶⁹ Sitatet er nokså talende for det krisesenterbevegelsen opplevde i startfasen. Ikke alle var velvillige, den etablerte kunnskapen om vold mot kvinner var i tillegg mangelfull. Informantene til denne oppgaven fra Bergen krisesenter deler lignende erfaringer. Kari Sirevåg fortalte at krisesenteret opplevde å bli møtt med latterliggjøring og mangel på kunnskap om vold mot kvinner på 1970-tallet.

På slutten av 1970-tallet var det veldig mye latterliggjøring og hets, det opplevde vi også fra politiet og hele hjelpeapparatet. ”Åh, dere kvinnfolk” De lurte på hva slags tull vi hadde funnet på nå, de så ikke behovet, selv om vold og kontroll over kvinner ikke var noe nytt (...) Jeg fulgte en gang en kvinne til Bergen politistasjon for anmelde psykisk mishandling – vi sidestilte dette med fysisk, de latterliggjorde hele damen, det var helt fryktelige holdninger. (...) Vi var også på legevakten og informerte om mishandling, og sa at de måtte begynne å spørre disse (mishandla) kvinnene hvordan de har fått skadene, de måtte ikke være så feig. ”Det er så mye papirarbeid med det” fikk vi til svar. De samme kvinnene kom til legevakten gang på gang, de hadde gått på en dør, eller falt ned en trapp.¹⁷⁰

Innledningsvis ble statsviteren Helga Hernes nevnt. Hernes kom i 1987 ut med essaysamlingen *Welfare State and Woman Power* der hun belyste noen av årsaksforholdene som ligger bak kvinners hyppige tilegning av politisk makt i nordiske land, som har muliggjort at kvinner har kunnet dytte velferdsstaten i en retning som har gagnet kvinners kollektive interesser. I sitt virke samarbeidet hun med Tove Stang Dahl, arbeidet med denne essaysamlingen var intet unntak. Ettersom boken kom ut i siste halvdel av 1980-tallet, var dette en pågående prosess. Opptrapping av det Hernes beskriver som en mer kvinnevennlig stat pågikk.¹⁷¹ I likhet med John Stuart Mill beskrev Hernes økt politisk innflytelse som en

---

¹⁶⁸ Aanesen (red) (2018): 245

¹⁶⁹ McLennan (2004): 4

¹⁷⁰ Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 22. februar 2018

¹⁷¹ Hernes (1987): 10-30

prosess. Om den økte politiseringen av kvinner etter kvinnebevegelsen gjorde sitt inntog skriver hun:

The politicization of women in the wake of the feminist movement has gone through several stages. Learning to consider private problems as general or even collective ones was the first; locating the source of the problem and thus arriving at some kind of social analysis was the second stage; developing strategies of action was the third stage. The first involved consciousness-raising and identity-building both as individuals and as a group; the second involved the analysis of the surrounding society from a feminist point of view; the third involved decisions about separatist and integrationist strategies and about the extent to which alternative institutions ought to be built or existing institutions changed.¹⁷²

Hernes' analyse sammenfaller i stor grad med de prosessene krisesenterbevegelsen møtte; først politiserte kvinnebevegelsen privatlivet, og forankret dette i en strukturell analysering som var knyttet an til tanken om et patriarkat/mannssamfunn, hvilket ledet an til ulike grupper som utgjorde kvinnebevegelsen og senere krisesenterbevegelsen. Gjennom disse gruppene ble det tydelig at vold mot kvinner var et omfattende problem, og deretter ble det utarbeidet strategier for å jobbe praktisk og politisk mot dette, hele tiden med kampen mot patriarkatet som det overordnede. I mangel på hjelpetilbud ble det opprettet en alternativ institusjon som jobbet utenfor det vanlige velferdsapparatet – krisesentrene. Selv om responsen hos samfunn og maktinstanser ikke alltid var like velvillig i oppstartsfasen, dukket krisesentrene opp og etablerte seg først i de større byene. Mindre byer fikk etterhvert også egne sentre. De ideologiske og organisatoriske fellestrekkene var samlende for de ulike krisesentrene, her er det nærliggende å si at det feministiske grunnlaget fra kvinnebevegelsen, samt fra Tribunalet i 1976 skapte en presedens.

4.2 Idégrunnlag og organisering hos krisesenterbevegelsen

Det internasjonale tribunalet om forbrytelser mot kvinner var på mange måter startskuddet for krisesenterbevegelsen i Norge. I 1976 var den nye kvinnebevegelsen en veletablert plattform for organisering. Av rapporten fra tribunalet kan man se at det politisk var tydelig forankret i en analyse som så på kvinneundertrykkningen som et strukturelt problem, der personlige erfaringer også var av politisk karakter; det at ulike kvinner kom med sine egne vitnesbyrd

---

¹⁷² Hernes (1987): 69

underbygger dette ytterligere. Representantene på tribunalet, som utformet rapporten vektla patriarkatsteori som en tilnærming til kvinnes rolle per 1976. Bevisstgjøringen skulle føre til direkte handling for å endre den patriarkalske samfunnsinnordningen, dette var i så måte primærformålet. Opprettelsen av krisesenter var et utslag av dette. Gjennom informasjonsarbeid og direkte hjelp til kvinner ville krisesenterbevegelsen jobbe praktisk og politisk for å bekjempe vold mot kvinner og patriarkalske samfunnsstrukturer forøvrig. Det er nærliggende å betrakte tribunalet i Brussel som et organisatorisk startpunkt for krisesenterbevegelsen i Norge. Imidlertid var ikke vold mot kvinner et nytt tema i verken den nye kvinnebevegelsen eller blant tidligere generasjoners kvinnesakskvinner. Kapittel 2 løftet frem avholdssaken en del av det kvinnepolitiske engasjementet i første halvdel av 1900-tallet. Selve krisesentermetoden representerte likevel noe nyskapende og berørte essensen i den nye kvinnebevegelsens agenda rettet mot å politisere privatsfæren; vanlige kvinner skulle hjelpe andre vanlige kvinner som var utsatt for en krise. Søsterskap, tanken om at kvinne var kvinne *best*, var karakteristisk for den nye kvinnebevegelsen som sådan, der separatisme i et patriarkalsk samfunn ble sett på som nødvendig. Helga Hernes tok for seg separatisme som strategi i *Welfare State and Woman Power*, der hun hevdet at dette var viktig for å etablere en autonomi og felles identitet innad i feministiske grupper.¹⁷³

Flat struktur var en foretrukket organisasjonsform i store deler av kvinnebevegelsen, og ble også vanlig hos krisesentrene i Norge. Dette fremgår av boka *Du skal ikke slå* av Brita Holm Valvo, Randi Nisja og Iris Aslaksen i samarbeid med Krisesentergruppa. Boka bygger på generelle erfaringer fra krisesenteret i Oslo, som ble etablert to år etter det første botilbudet i form av Camilla krisesenter kom. Forfatterne jobbet alle på krisesenteret. Her beskrives organisasjonsformen som ble praktisert i krisesentergruppa, flat struktur, som skulle sikre at alle medlemmer fikk delta direkte i beslutninger. Kvinnene som bodde på senteret ble automatisk medlemmer. Organisasjonen var inndelt i ulike undergrupper som hadde ansvar som gikk på rundgang. Det ble holdt ulike møter der avgjørelser ble tatt i plenum. Fellesmøtet, senterets høyeste organ fattet alle vedtak og sentrale beslutninger.¹⁷⁴

Ser man nærmere på forordet i boka kommer krisesenterbevegelsens idégrunnlag tydelig til syne. Den historiske konteksten ble satt på plass, og det ble fortalt om tidligere bibelske og juridiske berettigelser av hustruvold. Videre ble det påpekt at krisesenter kun var et tilbud for å løse en akutt krise, men at det ikke løste problemet ved dets røtter. Krisesentergruppa skrev

---

¹⁷³ Hernes (1987): 47

¹⁷⁴ Valvo, Aslaksen og Holm (1981): 83-85

videre at de ønsket å arbeide for bekjempelse av kvinneundertrykking generelt, og å spesifikt avdekke de forholdene som var en forutsetning for det de kalte den ”den kjønnsbestemte privatvolden”. De anmodet til at kvinnemishandling skulle bli sett på som et alvorlig samfunnsproblem, og at de ønsket seg et samfunn der krisesentrene lenger ikke var nødvendig. I boka tas det opp ulike myter knyttet til vold mot kvinner, blant annet at alkohol var årsaken til vold mot kvinner, noe statistikken som boka bygger på, ikke indikerte.¹⁷⁵

Krisesenterbevegelsen var helt tydelig på at de så på vold mot kvinner som en del av og et uttrykk for kvinneundertrykking og patriarkatet generelt. Termer som tonet ned og usynliggjorde det kjønnsesifikke ved volden; kvinna som offer og mannen som utøver, ble tatt avstand fra. Lenge brukte politiet termen ”husbråk” for å dekke hustrumishandling og annen familievold.¹⁷⁶ I stedet ble mishandling, vold mot kvinner, hustruvold og lignende benevnelse brukt av krisesenterbevegelsen. Også språket var preget av det patriarkalske samfunnet, hevdet de. Å endre de mer implisitte uttrykkene for den patriarkalske samfunnsinnordningen var et viktig anliggende, og en del av det kvinnepolitiske.

I et innlegg i Aftenposten 10. Desember i 1985 skrevet av representanter fra krisesentergruppa i Oslo kom også krisesenterbevegelsens ideologiske forankring tydelig til syne; innlegget er dermed en samtidskilde for å belyse dette. Under tittelen *Krisesenter og behandling* belyste forfatterne, Gunn Bergan Quamme og Ellen Marie Fischer, trekk ved Krisesenterets drift. De fortalte om oppstarten i Oslo, med kummerlige lokaler og få ressurser, og at behovet viste seg å være stort i de påfølgende årene etter 1978. Dermed hadde de behov for øke bemanningen.¹⁷⁷ Videre ble det understreket at Krisesenterbevegelsen aldri har vært eller ønsket å bli en behandlingsinstitusjon, men et sted der voldtatte og mishandla kvinner kunne føle seg trygge mot fortsatt mishandling. De oppfattes ikke som pasienter eller klienter, skrev forfatterne, men som ”medsøstre som trenger en håndsrekning for å hjelpe seg selv ut av en vanskelig situasjon.”¹⁷⁸ Dette var også den etablerte tankegangen på krisesenteret i Bergen, forteller Kari Sirevåg. ”Disse kvinnene er ikke syke, de er mishandla. (...)Det at dette (mishandling) kan ramme hvilken som helst kvinne, var grunnlaget”.¹⁷⁹ I avisinnlegget understrekte medlemmene fra krisesentergruppa at de ikke ønsket ikke fagfolk på selve senteret, fordi det skulle være valgfritt for kvinnene å oppsøke hjelp. Videre ble det fortalt det om

---

¹⁷⁵ Valvo, Aslaksen og Holm (1981) 47-49

¹⁷⁶ Dahl i *Kvinner som ofre* (1981): 66

¹⁷⁷ *Krisesenter og behandling*, Aftenposten aften (1985)

¹⁷⁸ *Krisesenter og behandling*, Aftenposten aften (1985)

¹⁷⁹ Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 22. februar 2018

organisasjonsstrukturen. De forklarte videre hvorfor de benyttet seg av flat struktur. Ettersom kvinnene hadde blitt utsatt for ekstrem undertrykking, ville de ikke representere enda en ny autoritet. Flat struktur var også et godt prinsipp fordi det sidestilte alle i krisesentergruppa for kritikk, og gav selvbestemmelse for beboere. Tilslutt ble det trukket frem at de mishandla kvinnene selv ble oppmuntret til å delta i arbeidet, og at noen også hadde gått inn i stilling som dagarbeidere. Artikkelforfatterne understrekte også at senteret fikk kommunal og statlig støtte, og at de avla rapport om driften årlig.¹⁸⁰

I dette innlegget ser man at ideen om søsterskap og flat struktur går igjen. Krisesentrene presenteres følgelig som et feministisk prosjekt, ikke en behandlingssituasjon. Det likeverdige forholdet mellom de som jobber på sentrene og kvinnene som selv benytter seg av tilbudet, understreker dette ytterligere. Som forfatterne av innlegget selv poengterte – kvinnene var ikke klienter, men medsøstre. At det også er et sammenfall mellom medlemmer av krisesentergruppa og ansatte ved sentre og tidligere beboere forsterker dette ytterligere. Videre er det interessant å merke seg at dette innlegget skrevet i 1985 i stor grad sammenfaller med de ideologiske trekkene som preget framveksten av krisesenterbevegelsen i Oslo og i Bergen på slutten av 70-tallet, samt de erfaringene som ble fremlagt etter Tribunalet i Brussel i 1976. Dermed ser man at det ideologiske står som et fellestrekk for krisesenterbevegelsen, og at det feministiske grunnlaget var et viktig fundament. Ettersom dette også viste seg å være en rød trå fra oppstarten til videre drift på midten av 1980-tallet, er det nærliggende å hevde at den feministiske ideologiske forankringen i stor grad var levedyktig. Som tidligere nevnt førte Krisesenterbevegelsens praktiske engasjement for å bekjempe vold mot kvinner frem; det førte til at nye sentre dukket opp over hele landet. Bevegelsen fikk raskt en snøballeffekt. Dette kan fortolkes som at krisesentermetoden – Krisesenterbevegelsens organisatoriske og ideologiske forankring, viste seg å være en praktisk og anvendelig metode både for å løse et akutt problem, og å fremme de ambisjonene krisesenterbevegelsen hadde i sin oppstart. Statistikk på besøkende kvinner og barn illustrerer også at krisesenterbevegelsen tjente til sitt formål; man greide i stor grad å nå de kvinnene som hadde behov for hjelpetilbudet. Som nevnt i innlegget i Aftenposten måtte krisesenteret øke sin bemanning som en følge av økt pågang.¹⁸¹ Allerede et år etter oppstarten, i 1979, tok krisesentret i Oslo i mot så mange som senteret hadde kapasitet til, og i blant kunne det være

---

¹⁸⁰ Krisesenter og behandling, Aftenposten aften (1985)

¹⁸¹ Krisesenter og behandling, Aftenposten aften (1985)

såpass overfylt at det var på grensen til det forsvarlige.¹⁸² Krisesenterbevegelsen maktet å løfte hustruvold og krisesentrene frem i det offentlige ordskiftet. Tallene fra deres virke vakte oppsikt, og ble gjenstand for diskusjon, blant annet hos politikere.

4.2.3 Individualiserte eller sosiale/historiske forklaringsmåter?

Krisesenterbevegelsen pekte på patriarkatet som årsak til hustruvold. I den forbindelse kan det være interessant å spørre seg hvordan disse forholdene hang sammen. I *Den maskuline dominans* tar den franske sosiologen og antropologen Pierre Bourdieu for seg hvordan de maskuline dominansstrukturer er et produkt av historisk reproduksjon utført av familien, kirken, skolen og staten. Han skrev at for å unngå essensialisme, må man rekonstruere den historiske avhistoriseringens historie, altså historien om den kontinuerlige reetableringen av de strukturene som har inngått i den maskuline dominans. Denne reetableringen har pågått siden tidens morgen, hevdet Bourdieu.¹⁸³ Kvinnehistorien kan utilsiktet gi plass til uforanderlighet og varighet ved å fremholde kvinners underordnede stilling gjennom tidene, hevdet han. Kvinnehistorien må gi en fremtredende plass til historien om aktørene og institusjonene som har bidratt til å opprettholde den maskuline dominans, eksempelvis kirken, staten, skolen osv. På den måten viser man hvordan disse strukturene har oppstått og virker, og unngår essensialisme.¹⁸⁴ Bourdieu fremla ikke et deterministisk syn på disse strukturene, men hevdet at synliggjøringen av hvordan strukturene har reproduisert seg selv, var et ledd i å vise at dette ikke var forhold som var naturlige, men bestemt av visse forhold. Dermed åpnet det opp for endring.

Den største endring ligger utvilsomt i at den maskuline dominansen ikke lenger påtvinges som en selvfølgelighet, som noe som gir seg selv. Særlig på grunn av det enorme kritiske arbeid utført av kvinnebevegelsen, som i det minste i visse områder av det sosiale rom har oppnådd å bryte den alminnelig selvforsterkende sirkelen, fremstår den maskuline dominans heretter i mange tilfeller som noe som må forsvares eller rettfærdiggjøres, noe som man må forsvare eller rettfærdiggjøre seg overfor.¹⁸⁵

Som nevnt i kapittel 2, kritiserte mange feminister marxistisk analyse for å være opptatt av de materielle forholdene som konstituerende for kvinnens underordning. Engels analyse var

---

¹⁸² Dahl (1994): 129

¹⁸³ Bourdieu (2000): 91

¹⁸⁴ Bourdieu (2000): 91

¹⁸⁵ Bourdieu (2000): 97

simpelthen for enkel, og kvinnen hadde aldri hatt noen gullalder i det førkapitalistiske samfunnet, hevdet Simone de Beauvoir.¹⁸⁶ I likhet med Bourdieu har historikeren Joan Scott pekt på svakheter ved patriarkatsteorier. Feminister har forklart patriarkatet med menns behov for å dominere kvinner, hevdet Scott i artikkelen *Gender: A Useful Category of Historical analysis*. For historikere utgjør et slikt teoretisk utgangspunkt et problem av flere grunner. Et slikt teoretisk utgangspunkt hevder at patriarkatet er definerende for all sosial organisering, uten å vite hvordan dette skjer. I tillegg hviler patriarkatsteorier i for stor grad på fysiske forskjeller mellom kjønnene, og inntar dermed en ahistorisk holdning til kjønn. Fysiske kropper eksisterer ikke utenfor sosial eller kulturell konstruksjon, hevdet Scott. Likeså kritiserte Scott marxistisk historieskriving for å være for deterministisk ettersom en slik analyse i for stor grad hviler på de fysiske produksjonsforholdene som forklaring på kvinners underordning, og her kritiserer hun blant annet Heidi Hartman, som ble nevnt i forrige kapittel.¹⁸⁷

Krisesenterbevegelsen la på mange måter frem patriarkatet som en samfunnsdiagnose, hvilket kan hentyde en viss ideologisk puritanisme. Samtidig var ikke dette den eneste forklaringen som var rådende innenfor krisesenterbevegelsen. I *Du skal ikke slå*, understrekes det forskningsmaterialet boka bygger på og forfatterens erfaring tyder på at et patriarkalsk syn i ekteskapet er en viktig forklaring på volden. Dette måtte likevel ikke tjene til å frata menn ansvaret for voldsbruk, menn var ikke nødt å leve ut destruktive trekk ved sin kjønnsrolle, ble det videre hevdet. Dermed ble viktigheten av det enkeltes individs adferd fremhevet; menn måtte selv ta ansvar.¹⁸⁸ I tillegg var krisesenterbevegelsen mangfoldig, det var ikke bare kvinner med tilhørighet til kvinnebevegelsen som var aktiv i oppstart og drift av senterene. I Bergen gjenspeilte denne variasjonen i de kvinnene som var involvert i arbeidet på senteret beboermassens variasjon.¹⁸⁹ Krisesentrene ble også støttet av politikere fra flere ulike parti, Høyre inkludert.

Dette tyder på at flere var interessert i å bekjempe hustruvold, selv om de ikke nødvendigvis sto innenfor hele patriarkatsanalysen. Det ideologiske kan se ut til å være underordnet; det viktigste var å forholde seg til det faktiske, altså at kvinner ble utsatt for vold, og dermed ha et ønske om å avhjelpe. Selv om de ideologiske overordnede diskusjonene var viktig i

---

¹⁸⁶ Beauvoir (2000): 96

¹⁸⁷ Scott (1986)

¹⁸⁸ Valvo, Aslaksen og Holm (1981): 36

¹⁸⁹ Intervju med Kari Sirevåg og Viola Shmidt 22. februar 2018

krisesenterbevegelsen, ble de konkrete situasjonene der kvinnene kom til krisesentrene sannsynligvis tolket individuelt, i den forstand at det å lytte til og støtte hver enkelte kvinne og hennes fortelling var sentralt. Bevegelsen tolket nok dette om et utslag av et strukturelt samfunnsproblem. I dette lå det et diskursivt møte mellom kvinnene som søkte tilflukt på sentrene, innkapslet i sin individuelle historie, og den ideologisk bevisste og samfunnskritiske feministen som var på jobb på senteret. Hvordan dette foregikk, er det vanskelig å si noe generelt om. Likevel var det viktigste i møte med kvinnene å lytte og å tro på deres historie, i følge informantene fra Bergen krisesenter.¹⁹⁰ Det var dermed ikke en arena for ideologisk misjonering. Dette viser dualiteten ved krisesenterbevegelsen; det var både en arena for å jobbe praktisk for å hjelpe voldsutsatte kvinner, og å jobbe på det politiske planet med generell utadrettet bevisstgjøring. I tillegg henspiller krisesenterbevegelsens store satsning på bevisstgjøring et ønske og forventning om at endring var mulig, ambisjonen var tross alt at behovet for krisesentrene skulle opphøre, hvilket var avhengig av en ny mansrolle. Jamfør Bourdieus analyse forsøkte de å avnaturalisere kvinnens underordning, ved å vise at kvinneundertrykkningen og volden var samfunnsbestemt. Generelt kan man forklare den kjønnsbaserte volden på to måter, samfunnsmessige forhold eller individuelle egenskaper hos den som slår. Det er ikke enten eller mellom det å bruke sosiale eller historiske forklaringsmåter.

4.3 På sparket – vold mot kvinner, en privatsak?

Materiale fra aviser og TV er nyttig for å se hvilke virkelighetsoppfatninger som var rådende innad i kvinne- og krisesenterbevegelsen, hvilke virkninger bevegelsenes engasjement fikk, og hvordan begge dele ble møtt av samtidens offentlighet. I det NRK-produserte debattprogrammet *På sparket – vold mot kvinner, en privatsak?* var krisesenterbevegelsen tema i 1979. I innslaget fra møter vi Janne Krogstad fra krisesenterbevegelsen og to politikere, daværende sosialminister Ruth Ryste og Per Høybråten fra Krf, begge medlem av Oslo bystyre. Jusprofessor Tove Stang Dahl deltok også. I følge Janne Krogstad var det NRK som tok initiativ til programmet, riktignok etter at krisesentergruppa i Oslo hadde forsøkt å nå pressen med sin sak. Det som sendes på TV og radio gir et godt bilde på hva som var på dagsorden. Mottakerne var det brede lag av befolkningen, og NRK var nokså enerådende i mediebildet. Saken ble dermed en tydelig del av det offentlige ordskiftet i perioden. Tittelen på programmet, som stiller spørsmål ved hvorvidt vold mot kvinner er en privatsak å regne

---

¹⁹⁰ Intervju med Kari Sirevåg og Viola Shmidt 22. februar 2018

eller ikke, henspiller på at kvinnebevegelsens politisering av privatlivet ikke nødvendigvis var akseptert av alle. Like fullt er programmet et bilde på at debatten faktisk ble tatt, selv om det sannsynligvis var en viss berøringsangst.

Programmet dreide seg om finansieringen av Oslo kritesenter, som to år etter oppstarten hadde fått dårlig økonomi, hvilket skapte en overhengende trussel mot senterets drift. I programmet fremkommer det at spørsmålet om kommunal finansiering av kritesentrene allerede var et tema, og at det var politikere som støttet dette. Finansiering av kritesenter berørte nettopp spørsmålet om privat/offentlig; Krogstad fra kritesenteret og Dahl mente at politikere måtte ta ansvar for å anerkjenne vold mot kvinner som et problem. Ryste og Høybråten hevdet på sin side at senteret hadde fått nok bevilgninger, til tross for at de hadde problemer med å holde åpent. Dahl tolket dette som en handlingsvegring i møte med vold mot kvinner, og at det var en myndighetsoppgave å håndtere det voldsomfanget som kritesentrene hadde avdekket så langt:

(...)men i praksis er det stor handlingsvegring som fører til uverdige arbeidsforhold på kritesentrene. Økonomien er såpass dårlig at kritesenteret har vanskelig for å holde dørene åpne, og bemanningen er ikke god nok. Dette uttrykker en dobbelthet overfor vold. Offentlig vold på gata blir håndtert med betraktelig større alvorlighet, og setter store myndighetsmaskiner i gang.

Høybråten avviste denne påstanden, og sa at politikerne ønsket mer kunnskap om omfanget av vold. I tillegg sa han at voldsutsatte kvinner ikke nødvendigvis trengte å skille seg fra voldsutøver, men at de kunne få hjelp til forsoning. I tillegg stilte programlederen spørsmål om hvorvidt kvinna kunne medvirke til volden, en ordlyd som tidligere var tilstedeværende i rettslig håndtering av problematikken. Det foreligger dermed et tydelig skille mellom innfallsvinklene til Krogstad og Dahl og politikerne, der Høybråten representerte den mest konservative. Representantene i programmet så ut til å ha en ulik forståelse av samme tema. Ikke overraskende var Høybråten fra Kristelig folkeparti en representant for et verdikonservativ ståsted, der familien som enhet ble sett på som en viktig bærebjelke i samfunnet, ikke helt ulikt den rådende oppfatningen som hersket i husmorepoken. Dahl og Krogstad på sin side opererte innenfor den forståelsen som var gjengs i den nye kvinnebevegelsen; volden var strukturell, og likeså ble den dårlige bevilgningen fra myndighetene en del av det strukturelle problemet. Offentlig vold ble håndtert på en annen måte, påpekte Dahl. Dessuten kan man se at problematiseringen av dikotomien

privat/offentlig til grunn hos Dahl og Krogstad. De mente slettes ikke at vold mot kvinner var privat, og krevde dermed offentlige bevilgninger og hjelpetiltak, sistnevnte på krise- og kvinnebevegelsens premisser.¹⁹¹

Etter krisesentersaken var gjenstand for diskusjon i *På sparket* 1979 ble saken brakt videre til avisene. I VG fra 29. Mars 1979 sto det at resultatet etter programmet ble positivt. Daværende sosialminister Ryste ytret i etterkant av programmet at hun ønsket å oppleve en natt på senteret; dette ble hun av krisesenteret i Oslo ønsket velkommen til, men det ble imidlertid ikke noe av.¹⁹² Varaordfører Høybråten forsikret om at man skulle finne en løsning for å muliggjøre videre drift, et muntlig løfte som fikk stort oppslag i Oslopressen.¹⁹³ Ryste lovt samtidig penger til krisetelefonen i Bergen og Trondheim.¹⁹⁴ Dette tyder på at politikere ble mer overbevist om krisesenteret berettigelse. I en prosjektoppgave fra 1979/80 fra Statens forvaltningshøyskole om aksjonsgrupper og politiske beslutninger, ble det konkludert med at medieplassen i *På sparket* bidro til at saken kom på politisk dagsorden.¹⁹⁵ Selv om Ryste var noe forsiktig med lovnader i selve programmet, ble hun senere mer velvillig med bevilgninger. I den forbindelse er det viktig å bemerke at dette ikke nødvendigvis indikerte hennes personlige overbevisning om hvorvidt krisesentergruppa gjorde et nødvendig arbeid, men at hun trolig var bundet av sine forpliktelser som minister og ikke kunne love bevilgninger på stående fot, ettersom hun var bundet av et statsbudsjett. Videre er det verdt å ta i betraktning at Ruth Ryste var en sentral aktør og pådriver for abortloven i 1978, året før programmet ble sendt. I det henseende er det vanskelig å betvile at Ryste hadde sympati med kvinnebevegelsen og krisesenterbevegelsens kamp mot vold mot kvinner, selv om hun ikke uten videre kunne love offentlige midler.¹⁹⁶ Dette er ikke spesielt for Ryste, men vanlig hos politikere som sådan; det er lettere å love bevilgninger når man ikke er bundet av et budsjett, har man derimot ministerpost må man i langt større grad være forsiktig. Programmet ble dessuten sendt i Rystes siste periode som sosialminister, noe som bare hun visste da programmet ble sendt.¹⁹⁷

---

¹⁹¹ *På sparket - Vold mot kvinner, en privatsak?*

¹⁹² Ahnfelt (1987): 144

¹⁹³ Ahnfelt (1987): 144

¹⁹⁴ VG: 29. Mars 1979

¹⁹⁵ Ahnfelt (1987): 144

¹⁹⁶ Longvik og Syversen (2018)

¹⁹⁷ [Oddvar Nordlis regjering](#)

4.5 Medieomtale fra 1980 til 1985

Medieomtalen i dette årsspenet preges som årene før i stor grad av spørsmålet om økonomi. Relasjonen mellom de ulike sentrene og kommunene de befinner seg i tas også opp. I VG 17 desember 1980 ble det meldt at en gruppe ved kriesesenteret i Oslo hadde laget film for å vise fram hverdagen på kriesesenteret med et knippe anonyme deltagere, for å synliggjøre viktigheten av kriesesenterets drift og dermed nødvendigheten av offentlige bevilgninger.¹⁹⁸ I 1981 år ble boka *Du skal ikke slå* utgitt, forfattet av medlemmer fra kriesesentergruppa i Oslo, Brita Valvo i samarbeid med forskerne Randi Nisja og Iris Aslaksen. August samme år fikk bokutgivelsen plass i VG. Sentrale funn i boka ble presentert, deriblant det som hadde blitt avdekket gjennom forskningen den baserte seg på. Nisja og Aslaksen hadde gjennomført en forskningsrapport om senterets drift med INAS – Institutt for anvendt sosialvitenskapelig forskning som faglig ansvarlig for prosjektet.¹⁹⁹ Gjennom denne ble det vist at alle typer kvinner kunne bli rammet av vold, men at det var flere kvinner som hadde et økonomisk avhengighetsforhold til mannen som benyttet seg av senterets tilbud. Avslutningsvis spurte journalisten Inger-Lise Kleppe Valvo om hvordan samarbeidet med myndighetene og kriesesenteret har gått, på dette svarte hun at det hadde gått tregt, og at det hadde vært mye tvil og usikkerhet.²⁰⁰

Hva språk angår, så er det noen interessante forskjeller i tidsrommet. I en artikkel fra VG 13. Oktober 1981 ble det lagt frem statistikk på kvinnemishandling som viste at de fleste tilfeller aldri ble registrert. Artikkelen dreide seg om den nylig utgitte boka *Privatlivets vold* fra Pax forlag. I artikkelen ble det også vist frem statistikk fra krisetelefon- og sentre i Norge.²⁰¹ I en artikkel fra 30. Desember samme år ble termen husbråk brukt for å skildre julas uroligheter. Her ble husbråk brukt til å dekke ulik problematikk, både rusmisbruk hos unge og vold i nære relasjoner, ”ektefeller har dengt løs på hverandre etter å ha tømt barskapet for brennevin”. Dette var opplysninger som fremkom i ingressen, her er verdt å merke seg at volden ikke avgrenses til å være kjønnsesifikk. Videre i artikkelen ytret daværende vaktleder for Økern politistasjon i Oslo Erling Tenold at alkohol spilte en vesentlig rolle i forbindelse med husbråk. I samme artikkel fortalte Kriesesenteret i Oslo om pågangen i jula, og stilte seg skeptisk til at Tenold tilla alkoholen en særlig rolle, og hevdet at dette kunne være utløsende,

---

¹⁹⁸ VG: 17. Desember 1980

¹⁹⁹ Valvo, Aslaksen og Holm (1981): 7

²⁰⁰ VG 28. August 1981

²⁰¹ VG 13. Oktober 1981

men at det ikke var en god forklaring på hvorfor menn slår.²⁰² På bakgrunn av disse artiklene er det tydelig at begrepene husbråk og vold mot kvinner brukes parallelt om hverandre i mediebildet i perioden. Narrativet om at fylla har skylda, som impliserer at alkohol er en viktig årsak til at kvinnemishandling forekommer, går følgelig igjen. Dette blir desto tydeligere dersom man ser hvordan representanter fra krisesenterbevegelsen selv har omtalt sammenhengen mellom vold mot kvinner og alkohol. I *Du skal ikke slå* tas sammenhengen mellom alkohol og vold mot kvinner opp.

Alkohol får ofte skylden ved mishandling. ”Mannen må være alkoholiker, vanlige mennesker gjør ikke slik” (...) Ved Krisesenteret i Oslo og ved krisesentra i andre land har man fått inntrykk av at alkohol spiller en langt mindre rolle når det gjelder mishandling enn det man vanligvis tror. Tallene varierer her fra 30% til 50% av voldstilfellene. (...) Noen kvinner forteller at det virker som enkelte menn drikker for å ha et påskudd for å slå. Forskning understøtter at det kan forholde seg slik. ”Personer som ønsker å bruke vold, blir beruset *i den hensikt å utføre den voldelige handlingen* Når han har vært beruset og deretter voldelig, kan han enten benekte det som skjedde (Jeg husker ikke, jeg var full) eller be om tilgivelse (Jeg visste ikke hva jeg gjorde) I begge tilfellene kan han flytte skylden fra han selv og over på virkningen av alkohol.²⁰³

At det var alkohol som førte til vold mot kvinner ble dermed framlagt som en myte, og som en forenkling av et langt mer mangefasettert problem. Da reises spørsmålet om hva som er årsaken til volden. Her kommer krisesenterbevegelsens ideologiske forankring med sin fortolkning av vold mot kvinner som et symptomatisk uttrykk for et patriarkalsk samfunn. På bakgrunn av dette blir krisesenterbevegelsens anliggende ikke bare å tilby husly og hjelp til de utsatte kvinnene, men også å bekjempe kvinneundertrykkende strukturer som sådan²⁰⁴

Kvinne- og krisesenterbevegelsen har vært kritisk både til koplingen mellom alkohol og vold mot kvinner, og til begrepsbruken som ble anvendt i artikkelen i VG 30. Desember i 1981. Husbråk ble som nevnt brukt som en fellesnevner for hendelsene i jula, dette innbefattet både partnervold, narkotika og alkohol.²⁰⁵ Det var ikke et kjønnspektiv på volden.²⁰⁶

Skepsisen til begrepet husbråk kom av at termen indikerte en holdning til vold mot kvinner som var preget av usynliggjøring. I denne sammenhengen kan filosofen Michel Foucaults

---

²⁰² VG: 30. Desember 1981

²⁰³ Valvo, Aslaksen og Holm (1981): 32

²⁰⁴ Aanesen (red) (2018): 247

²⁰⁵ VG: 30. Desember 1981

²⁰⁶ VG: 30. Desember 1981

teorier om diskursiv makt trekkes frem. Foucault definerte diskurser som praksiser som former de objektene som de tilsynelatende omtaler eller dreier seg om. I følge Foucault blir verden til gjennom talen; det vi omtaler eksisterer ikke utenfor språket.²⁰⁷ Verden blir dermed tilskrevet mening gjennom det språklige. I lys av dette blir fokuset på de mer sublimе uttrykkene for kvinneundertrykking i det språklige en måte å avdekke det som lå implisitt i slik språkbruk.

Begrep som ”husbråk” ble meningsbærende og henspilte på at det ikke var så alvorlig, ei heller kjønnsespesifikt. Her kan det trekkes en linje mellom kvinne- og krisesenterbevegelsen som var representanter for en feministisk diskurs som søkte å problematisere skillet mellom det offentlige og det private, derav motstanden mot usynliggjørende termer som husbråk, og de som sto som representanter for en mer tradisjonell diskurs som usynliggjorde den kjønnsespesifikke volden. Det språklige var viktig for kvinne- og krisesenterbevegelsen fordi var et bilde på maktstrukturene mellom kjønnene, og i denne tegningen bidro begrepet ”husbråk” til å reprodusere ufarliggjøringen av vold mot kvinner. En slik diskursiv tilnærming til dette kildematerialet kan identifisere ulike posisjoner i debatten om vold mot kvinner.

I debatten kan man identifisere ulike posisjoner, deriblant den diskursen som fremhevet alkohol som utslagsgivende. Andre deldiskurser synlig i denne debattsfæren var forklaringsmodeller til vold mot kvinner som vektla økonomisk ulikhet, machokultur/patriarkat/mannssamfunn, makt/avmaktodynamikk, familietradisjoner og kjønnsroller. Den amerikanske historikeren Joan Scott har i sitt virke også vært opptatt av språk. Artikkelen *Gender: A Useful Category of Historical analysis* åpner med en anmodning til historisering av språket: ”Those who would codify the meanings of words fight a losing battle, for words like the ideas and things they are meant to signify, have a history.”²⁰⁸ Hun støtter seg til den språklige vendingen, og hevder at virkeligheten bare kan nås gjennom språket. Dermed må språket som sådan historiseres, for å unngå å en ahistorisk fremstilling av fenomener. Dette kan overføres til debatten om vold mot kvinner; begrepet hustruvold er ikke en objektiv refleksjon av et fenomen, men i seg selv et begrep som har sin historie og sitt meningsinnhold. Språket er alltid allerede meningsbærende.

I tillegg til språkbruk var krisesenterbevegelsen opptatt av å få nok bevilgninger. I en artikkel fra Aftenposten morgen 31. 12 1983 ble den økonomiske situasjonen tatt opp. Her opplyste

---

²⁰⁷ Mortensen i *Kjønnssteori* (2011): 70

²⁰⁸ Scott (1986)

Berit Haldorsen fra Arbeiderpartiet og Sosialdepartementet om at statsstøtte ble innført for krisesenter i 1981, som ble en oppmuntring for de som jobbet på sentrene. Videre pekte hun på at det var stor geografisk skjevhet i utbredelsen av sentrene, og at sosialdepartementet i den anledning jobbet med å få opprettet et senter i Hammerfest. Ann Magnussen, daglig leder på krisesenteret i Tromsø sa at mye av det daglige arbeidet gikk med til å sikre driften ved å forsøke å skaffe mer midler. Hun fortalte også at de hadde forsøkt å få til interkommunalt samarbeid, men opplevde at få kommuner var positive til forslaget. Det var de minste krisesentrene som slet mest økonomisk, men også de større førte en stadig kamp for nok bevilgninger. Haldorsen avsluttet med å fortelle at sosialdepartementet jobbet med et temahefte om kvinnemishandling, og at den sterke utbyggingen av krisesentre med frivilligheten stående bak var et godt eksempel på hvordan engasjement kunne fremme en viktig sak.²⁰⁹ Relasjonen mellom krisesenter og kommune var også tema i Aftenposten 13. November 1984. Her fortalte Kristin Skjørten og Evy Frantzen ved krisesenteret i Oslo til Aftenposten at kommunestyrene hadde en varierende holdning til krisesentrene. Mange kommuner var positive, mens andre var kritiske, og ønsket ikke å bevilge midler. De begrunnet dette med at de mente at det ikke foregikk vold mot kvinner i deres distrikt.²¹⁰

Det er dermed tydelig at det i denne perioden var flere ulike tilnærminger til samme problematikk, og hvorvidt politikere var generøse med bevilgninger eller ikke, varierte. Noen var fortsatt av den oppfatning av at vold mot kvinner ikke var et aktuelt problem i deres hjemkommune; det kan tenkes at oppfatningen var den at de som ble rammet av denne typen problematikk var avvikere. Mytene om at det primært var arbeiderklassefolk og/eller alkoholikere som ble berørt var ikke lett å kvitte seg med, og mye av informasjonsarbeidet til krisesenterbevegelsen søkte å nyansere dette stereotypiske bildet på hvilke kvinner som ble rammet, og hvilke menn som var voldsutøver. Å få omgivelsene til ta innover seg at det fantes voldsutøvere også i egne rekker var ikke en ukomplisert prosess.

Mot slutten av 1984 var finansieringen av krisesentrene stadig et tema, og diskusjonen hadde per da vinklet seg mer inn mot hvorvidt det var kommunene eller staten som skulle finansiere sentrene, heller enn om de skulle få bevilgninger overhodet. Dette kan tolkes som at krisesentrene i løpet av tidsspennet ble tilkjent en større grad av betydning i løpet av årene fra oppstarten, som i andre omgang indikerer at informasjonsarbeidet til krisesenteret hadde hatt en effekt. I tillegg er dette karakteristisk for den norske velferdsutviklingen. Staten har

---

²⁰⁹ Aftenposten morgen 31. 12.1983

²¹⁰ Aftenposten 13. November 1984.

gjennom årene implementert krav fra sosiale og politiske bevegelser, som arbeiderbevegelsen og den nye kvinnebevegelsen. Kvinnebevegelsens innflytelse på utformingen av nye velferdsordninger og politikk er av statsviteren Helga Hernes kalt det statsfeministiske prosjektet, og betegner at feministisk ideologi ”flytter inn” i byråkrati og politikk og dermed blir premissgivende for den politiske agendaen på flere felt.²¹¹

4.6 Vold mot kvinner og krisesentersaken i Stortinget fra 1977 til 1985

I denne delen av kapitlet vil jeg benytte meg av Stortingsdokumenter for å besvare spørsmålene presentert innledningsvis. Jeg velger å benytte meg av stortingsdokumenter av flere grunner. Ettersom kildetilfanget på temaet innenfor forskning er mangelfullt, er det først og fremst en nødvendighet. I tillegg er politiske dokumenter sentralt fordi de tar del i utformingen av samfunnet, og er viktig for å undersøke hvilke samtidige forståelser som er rådende, i dette tilfellet tilknyttet vold mot kvinner og krisesenter. Noe av utgangspunktet mitt for å fremme disse synspunktene er artikkelen *Kjønnslikestilling i inkluderings tjeneste?* Av Trine Annfelt og Berit Gullikstad. Artikkelen tar for seg hvilke oppfatninger av likestilling, inkludering, kjønn og etnisitet som kommer frem i offentlige dokument. I avsnittet *Betydningen av politikkenes representasjoner*, vektlegger Annfelt og Gullikstad at politiske dokumenter utformer samfunnet ved å være formidlere av virkelighetsforståelser.

Som formidlere av virkelighetsforståelse har politiske aktører av ulike slag en særlig mulighet til å destabilisere, opprett- holde eller forsterke representasjoner av så vel kategorier som av de problemer de politiske virkemidler skal avhjelpe. Samtidig kommer ideene bak de forslag og beslutninger som blir tatt et sted fra, nemlig fra mer eller mindre dominerende forståelser i samtiden om hvordan ulike fenomener og kategorier er, bør eller må være.²¹²

Det er dermed mange gode grunner til å benytte seg av stortingsdokumenter for å se hvordan ulike tema har blitt møtt av den offentlige sfære. Som Annfelt og Gulikkstad understreker – politiske ideer og forslag har sitt utspring i samtidige dominerende forståelser. En studie av stortingsdokumenter i perioden blir i så måte en studie av hvordan krisesenterbevegelsens krav ble respondert på. En slik representasjonanalyse er nyttig for å undersøke hvilke

---

²¹¹ Hernes (1987): 10-30

²¹² Annfelt (2013): 314

virkelighetsforståelser man kan lese ut i fra responsen fra styringsmaktene. Jeg vil se hvorvidt enkelte politikere i form av argumentasjon markerer seg som talspersoner for ulike ståsted, herunder hvilket språk som benyttes. Politikk er til syvende og sist et spørsmål om hva som blir gjort, og for å undersøke dette vil jeg se på hvilke gjennomslag man kan spore i form av eventuelle bevilgninger og andre vedtak. Det vil også være spesielt interessant å se om Ryste fra Arbeiderpartiet og Høybråten fra Kristelig folkeparti som figurerte i debattprogrammet *På sparket* også var aktuelle i stortingsdebattene i perioden.

4.6. 1 Debatter i Stortinget fra 1977 til 1979

Den 1. desember 1977 ble sosialsektor og helsesektor diskutert i stortingsforhandlingene. Marit Løvvig fra Høyre med tilhørighet til Høyrekvinnene tar i den forbindelse opp forhold ved hjem og familie. Hun innledet med å si at hjem og familie er bærende grunnlag for vår samfunnsnorm, og et miljø som skal være preget av gjensidig omsorg og samhörighet. Deretter ble eldreomsorg og helsesektor tatt opp. I forbindelse med sistnevnte, pekte Løvvig på at mange kvinnegrupper faller utenfor ordninger med regelmessig helsekontroll, og foreslår i den forbindelse en ordning der både mor og barn får regelmessige helsekontroller. Videre ytret hun at familierådgivningstjenesten må styrkes.

Jeg har lyst til å bringe tankene litt inn på det som vi kaller familierådgivningstjeneste — det trengs absolutt en styrking av dette i vår tid — et krisesenter hvor man kan få møte forståelse og varme, et sted man kunne ringe til, et sted hvor man kunne komme og bli møtt av mennesker som både har erfaring og kunnskap til å hjelpe gjennom en vanskelig situasjon.²¹³

Løvvig påpekte videre at politiet ofte ble tilkalt under det hun beskrev som svært vanskelige ekteskapelige forhold der det oppsto vold, krangler og slåsskamper mellom ektefellene. Dette skyldes bakenforliggende konflikter, sa hun videre, politiet var bare en nødløsning. I den forbindelse foreslo hun et krisesenter der man kunne få ”lettet sitt hjerte”, der barna hadde den samme muligheten til å søke hjelp og trøst.²¹⁴ Her ser vi eksempel på en kvinne fra Høyre rettet oppmerksomheten mot ekteskapelig vold, som illustrerer at saken engasjerte på tvers av partiskiller. Det var ikke bare de som hadde en radikalfeministisk analyse til grunn som var opptatt av dette. Dette erfarte også Kari Sirevåg: *Det var noen kvinnelige politikere som ville*

---

²¹³ 1977/78 Vol. 122

²¹⁴ 1977/78 Vol. 122

bevilge penger til oss, også høyredamer. ²¹⁵ Hvorvidt Løvvig tilla et krisesenter samme betydning og innhold som krisesenterbevegelsen, fremstår imidlertid uklart. Hun snakket om et senter man kan ringe til for å møte forståelse og varme, også for barn. Det er dermed ikke tydelig om et slikt senter skulle ha voldsutsatte kvinner som siktemål, eller om det er tenkt som en mer generell rådgivningstjeneste for de som har turbulente familiære forhold. Også begrepsbruken var annerledes enn den kvinne- og krisesenterbevegelsen brukte i tidsrommet, som søkte å favne det distinktivt kjønnede ved problematikken, heller enn ”vold, åpenbare tretter og slåsskamper mellom ektefeller”. Dette er ord som passer inn under termen husbråk, som av krisesenterbevegelsen ble sett på som en subtil måte å ufarliggjøre vold mot kvinner på. Kanskje var det mer nærliggende for en borgerlig politiker å nærme seg den typen begrepsbruk for å få partifeller med på vedtak.

Året etter, 5. desember 1978 var helse- og sosialsektoren igjen et tema i stortingsforhandlingene. Ragnhild Q Haarstad fra Senterpartiet tok opp økonomiske bevilgninger. I den forbindelse trakk hun frem at en samlet sosialkomité hadde støttet bevilgningene til krisesenteret for mishandlede kvinner i Oslo, og omtalte dette positivt. ”Betydningen krisesentrene har for barn og kvinner som trenger hjelp og tilflukt kan ikke vurderes høyt nok”, sa hun videre. Hun understreket at det måtte være en selvfølge at krisesentrene andre plasser i landet fikk støtte på lik linje som senteret i Oslo. ²¹⁶

I stortingets spørretime 21. Mars 1979 stilte Gerd Kirste fra Høyre et spørsmål om krisesentrene til sosialminister Ruth Ryste. Kirste lurte på hvorvidt sosialdepartementet ville bevilge penger til krisesenteret i Oslo, som i følge pressen sto i fare for å måtte innskrenke driften. Innledningsvis svarte Ryste at sosialdepartementet så positivt på krisesenterets drift, og at dette gjenspeilte seg i bevilgningene de hittil hadde kommet med. Hun argumenterte videre for at problematikken var av sosial karakter, og at det ikke var naturlig for det statlige å finansiere dette. Løsningene må finne sted på kommunalt nivå, og sees i sammenheng med andre kommunale hjelpetiltak. Dette hadde hele tiden vært understreket av departementet, sa hun deretter videre. Ryste pekte på at departementet hadde bevilget midler gjennom prøveperioder, etableringstilskudd og lignende ordninger. Forutsetningen for midler for innværende år, som var det Kirste etterspurte, var avhengig av et samarbeid med kommunens sosiale myndigheter og øvrig hjelpeapparat. De bevilgningene Krisesenteret i Oslo fikk

---

²¹⁵ Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 22. februar 2018

²¹⁶ 1978/79 Vol. 123

tilsvarte halvparten av budsjettforslaget de la frem til sosialdepartementet. Ryste la avslutningsvis frem planer om et evalueringsprosjekt fullfinansiert av departementet, som skulle ta sikte på å drøfte arten og omfanget problemene, og hvordan Krisesenteret hjalp i den forbindelse.²¹⁷ Her kommer det økonomiske spørsmålet igjen til syne. At sosialdepartementet var tilhenger av krisesenterets drift er tydelig, det var på det finansielle planet uenighetene lå. Hvorvidt det var det statlige eller det kommunale som var ansvarlig, og hvor mye som skulle bevilges var et gjentakende tema i perioden. I den forbindelse er det interessant å trekke frem at samme kveld var vold mot kvinner og krisesentrene tema på debattprogrammet *På sparket*, der Ryste selv figurerte.²¹⁸ Det er et sammenfall mellom hvordan Ryste her utalte seg i spørretimen og i programmet. Løfter om bevilgninger satt ikke løst, antageligvis fordi hun var bundet av statsbudsjettet.

4.6.2 1980 – 1985

I disse årene var det generelt en utbredt positiv holdning til krisesentrenes drift. Hvorvidt det skulle ytes hjelp til voldutsatte kvinner og barn med et beskyttelsesbehov, så det ut til å herske enighet om. Hvilken type hjelp som skulle tilbys, og om dette skulle inkorporeres i det generelle kommunale hjelpetilbudet, samt finansiering var et gjentakende tema.

Krisesentersaken engasjerte på tvers av partiskiller. Likevel er det er det påfallende at blant de som tok opp krisesentersaken i stortingsforhandlingene var kvinnelige politikere fra AP og SV spesielt aktive. De vær særlig opptatt av at krisesenterets spesielle driftsform må ivaretas. Viktigheten av å beholde krisesentrenes spesielle driftsformer ble vedtatt enstemmig på Arbeiderpartiets kvinnenettverk i 1980.²¹⁹ Også menn fra Arbeiderpartiet og SV så ut til å følge denne linjen.

Finansieringsformene var noe av det som ble hyppigst debattert. Dårlig kommuneøkonomi gjorde det vanskelig for å finansiere krisesenter mange steder, praksisen per 1984 var at statlige tilskudd forutsatte kommunal delfinansiering svarende til den statlige andel. Desto mindre bevilgninger kommunalt, desto mindre bevilgninger statlig.²²⁰ Dårlig økonomi for krisesentrene var et problem som vedvarte i de følgende årene, til tross for stadig mer fastsatte rammer for finansiering. Dette kunne nok av noen tolkes som handlingsvegring fra politikere,

---

²¹⁷ Stortingets spørretime 21. Mars 1979

²¹⁸ Ahnfelt (1987): 143

²¹⁹ 1979/80 Vol. 124

²²⁰ 1984/85 Vol. 129 Nr. 7a

i *På sparket – Vold mot kvinner, en privatsak?* fra 1979 ytret professor i kvinneverett Tove Stang Dahl at politikere brukte mange pene ord, men at det skortet på bevilgninger.²²¹ Hanna Kvanmo fra Sosialistisk venstreparti var av samme oppfatning, og mente det var for lettvtint å dokumentere behovet for krisesenter med statlige midler, for å deretter si fra seg det økonomiske ansvaret og skyve dette over på kommunene.²²² Av stortingsdokumentene i femårsperioden som tar for seg krisesenter og mishandling av kvinner er det mest rikholdige dokumentet fra 26. Mai 1980. Her kom Haldis Havrøy fra Arbeiderpartiet med følgende interpellasjon til daværende sosialminister Arne Nilsen, også fra Arbeiderpartiet, og arvtager etter Ruth Ryste:

Et kvalitativt bedre samfunn betyr først og fremst trygghet for menneskene i deres nærmiljø. Konfliktsituasjoner i heim og familie, vold og mishandling går alltid ut over den svakeste part, mest kvinner og barn. På hvilken måte kan det offentlige hjelpeapparat opprustes til å hjelpe/ta i mot ofrene for slik mishandling?²²³

Havrøy, med tilhørighet til Arbeiderpartiets kvinnesekretariat pekte på at vold mot kvinner lenge hadde vært usynliggjort, og viktigheten av krisesenterbevegelsen pionerarbeid for voldtatte og mishandlede kvinner. Hun tilla arbeidsformen der kvinner som selv hadde vært utsatt for mishandling var med å hjelpe andre medsøstre i tilsvarende situasjoner særlig verdi. Samtidig pekte hun i sin formulering på at vold er noe som rammer kvinner og barn, i konfliktsituasjoner i hjem og familie. Det gis ikke inntrykk for at hun direkte kopler kvinnemishandling som en konsekvens av kvinneundertrykking.²²⁴ Sosialminister Nilsen vektla blant i sitt svar til Havrøy at man etter hans mening burde være forsiktig med å etablere en særomsorg for kvinner og barn som har vært offer for mishandling, målet måtte heller være å bygge ut det ordinære hjelpeapparatet i helse- og sosialsektoren.²²⁵ En slik tilnærming til frivillighet er ikke uvanlig for en arbeiderpartipolitiker. Venstresiden har tradisjonelt sett vært skeptisk til at filantropien skal levere velferdstjenester, og har heller ønsket seg det historiker Anne-Lise Seip omtaler et rettighetsbasert velferdssystem.²²⁶ Viktigheten av å bygge ut hjelpeapparatet var også noe Havrøy tok opp i sin interpellasjon, men dette ble av henne ikke fremlagt som en motsetning til å sikre offentlig finansiering av krisesentrene.

---

²²¹ *På sparket – vold mot kvinner, en privatsak?*

²²² 1979/80 Vol. 124

²²³ 1979/80 Vol. 124

²²⁴ Ahnfelt (1987): 157

²²⁵ 1979/80 Vol. 124

²²⁶ Seip (1994)

Nilsen sa også at vold og mishandling ofte var et tegn på at det var store vanskeligheter i familien, som de berørte ikke greide å løse på en tilfredsstillende måte. Her satt han i likhet med Havrøy kvinnemishandling som et konsekvens av uroligheter i familien. Imidlertid var Nilsen tydeligere i sin formulering og så i større grad til å innta et familiekonflikt-perspektiv på mishandling enn Havrøy. Nilsen konkluderte også med at krisesentrene måtte samordnes det ordinære hjelpeapparatet i forbindelse med mishandlingssaker, bare i de akutte kriser skulle hjelpen rettes mot kvinnen i form av krisesenter. Likevel sa Havrøy sa at hun tolket sosialministerens svar som en anerkjennelse av krisesentrene.²²⁷ Videre kom politikere med andre forklaringsmodeller til hvorfor mishandling forekom. Mona Røkke fra Høyre pekte på at volden hadde sammenheng med *nedarvede holdninger, rollemønster og inngrodde forestillinger om kjønnes plassering i samfunnslivet som helhet*, og la frem kvinners rett til arbeid og økonomisk uavhengighet som et viktig tiltak i det henseende.²²⁸ Det er interessant at en politiker fra Høyre pekte på strukturelle årsaksforhold som har tilrettelagt for kvinnemishandling, og i så måte støtter seg på argumentasjon som var utbredt i kvinnebevegelsen og i krisesenterbevegelsen. Dette har også blitt tidligere poengtert, der Marit Løvvig i 1977, om enn noe implisitt, tok for seg vold i ekteskapet. I følge Helga Hernes har det vært typisk at kvinnebevegelsen har søkt samarbeid også med konservative kvinner:

Issues concerning sexual politics have originated in the women's movement but have made their way into party politics at an amazing speed. They are ideological issues par excellence. Conservative women and radical feminists and social-democratic women cooperate on issues such as the six-hour day and threats to the welfare system due to the economic crisis. These are the beginnings of a "gender-bloc" women fighting for women's issues across other political divisions.²²⁹ (...)Recent Scandinavian women's movement have all been leftist-oriented and have chosen to cooperate with less radical women on single issues rather than cooperating with other, more male-dominated social movements.²³⁰

Hernes beskrev også her hvordan "sexual politics", et begrep som hos Hernes også favner vold mot kvinner, gikk fra å være en kampsak hos den nye kvinnebevegelsen, til å bli stadig mer integrert i politikken. Dette er i stor grad overførbart til krisesenterbevegelsen, som fikk

---

²²⁷ Ahnfelt (1987): 154

²²⁸ 1979/80 Vol. 124

²²⁹ Hernes (1987): 48

²³⁰ Hernes (1987): 47

mer aksept i form av bevilgninger.²³¹ Kvinnebevegelsen og krisesenterbevegelsens analyse med vekt på den strukturelle misforhold for kvinner ble også etterhvert mer gjengs i nye kretser. Kjell Helland fra Arbeiderpartiet trakk i sitt svar til Havrøys interpellasjon frem kvinnens underordning og økonomiske avhengighet til mannen, samt myten om familien som den hellige private enhet som årsaker til at det hadde vært vanskelig å gripe inn i andre familieanliggende; dikotomien offentlig/privat ble problematisert. Han ytret deretter at menn som mishandler finnes i alle inntektsmiljøer, og tok et oppgjør med myter tilknyttet vold mot kvinner. Ambjørng Sælthun fra Senterpartiet var også opptatt av dette, og pekte på at alkoholbruk sjelden var en adekvat årsaksforklaring til forekomst kvinnemishandling.²³²

Ikke alle delte denne oppfatningen. Åge Ramberg fra Kristelig folkeparti mente at årsakene til vold og mishandling var mange, men at alkohol utvilsomt spilte en betydelig rolle. Det til tross for at det per 1980 allerede hadde blitt avdekket at dette ikke var entydig sammenheng her, krisesenterbevegelsen var som nevnt engasjert i å avdekke denne typen stereotyper og myter.²³³ Resultatet av interpellasjonen ble et forslag om å samle opplysninger om behovet for krisetelefon og sentre, kartlegge hjelpebehovets karakter og å fremlegge resultatet av disse undersøkelsene med eventuelle forslag til offentlig ansvarfordeling og organisering av hjelpetilbudet. Forslaget ble fremmet av Havrøy på vegne av stortingspolitikere fra Sosialetisk venstreparti, Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Kristelig folkeparti og Venstre. Saken engasjerte dermed bredt og ga gjennomslag, selv om enkelte politikere var mer negativt innstilt, og noen fortsatt støttet seg til en nokså stereotypisk forståelse av vold mot kvinner. I 1981 ble forslaget til Havrøy fulgt opp, hvilket resulterte i øremerkede midler til driftstilskudd for krisesentrene for kvinner på sosialdepartementets budsjett.²³⁴ Dette var den første statlige finansieringsordningen for krisesentrene.²³⁵

To år senere, i 1983, tok Ragna Berget Jørgensen fra Arbeiderpartiet opp den eksisterende ordningen med gratis advokathjelp for voldtatte kvinner, og spurte om statsråd Mona Røkke fra Høyre vurderte å utvide dette til å gjelde også for mishandlede kvinner og barn. Røkke pekte i sitt svar på at det hadde blitt lagt inn stor innsats for å avhjelpe mishandlede kvinner, men at det ikke ble gitt gratis advokathjelp til disse, hvilket ser ut til å begrunnes økonomisk.

---

²³¹ Hernes (1987): 48

²³² 1979/80 Vol. 124

²³³ Valvo, Aslaksen og Holm (1981) 47-49

²³⁴ 1981/82 Vol. 126 Nr 5

²³⁵ <http://www.krisesenter.com/om-oss/>

²³⁶ I samme spørretime var krisesenterets dårlige økonomi tema, og her ble det pekt på at den kommunale økonomien var spesielt dårlig. Dette ble også behandlet i 1984, da Kjellbjørg Lunde fra SV spurte sosialminister Leif Arne Heløe fra Høyre om han ville legge en plan som løste de økonomiske problemene på lengre sikt. Statsråden svarte at en arbeidsgruppe fra Sosialdepartementet hadde utarbeidet et handlingsprogram for tiltak mot kvinnemishandling, der det var lagt opp til at det skal finnes et tilfredsstillende senter i hvert fylke, samt flere i større fylker. ²³⁷ I et stortingsdokument fra 1985 kan man lese at bevilgningene til drift og etablert i krisesenter og krisetelfonene hadde økt med 1.5 million kroner. ²³⁸ Man ser dermed at debatten beveger seg vekk fra hvorvidt krisesentrene er nødvendige; dette ser ut til å få en stadig større konsensus, spørsmålet dreier seg mer om økonomi til driften.

4.7 Konklusjon

Hvorvidt krisesenterbevegelsen fungerte som en pådriver i retning av statsfeministisk politikk, har blitt undersøkt. Analysen har vist at dette i stor grad har vært tilfelle. Bruken John Stuart Mill's tre faser og i særdeleshet Helga Hernes statsfeministiske begrep har vært utgangspunktet for å analysere kildematerialet. Mill's faser for sosiale bevegelser bestående av *ridicule, discussion and adoption* har stemt overens med hvordan krisesenterbevegelsen ble møtt av samfunnet og styringsmakter fra opprettelsen og i de påfølgende årene. Hernes teoretiske utgangspunkt har bidratt til å synliggjøre hvordan politikere gradvis ble mer positiv til krisesentrene, og gjorde bevilgning til en del av politikk. Initiativ fra bevegelsesnivået og fra som regel kvinnelige politikere ovenfra samvirket. Frem mot 1985 ble ikke spørsmålet hvorvidt krisesentrene var nødvendig, heller hvor mye man skulle finansiere, og hvordan. På bakgrunn av dette vil jeg konkludere med at den økte innlemmingen av krisesenterbevegelsen krav gjør at man hevde at bevegelsen fungerte som en pådriver i retning av statsfeministisk politikk. Neste kapittel vil ta for seg driften av krisesentrene, der vil blant annet de økonomiske problemstillingene undersøkes. Dersom man kan spore en videre statsfeministisk dreining, hvordan utviklet dette seg etter 1985? Hva skjedde med det ideologiske grunnlaget i denne prosessen?

---

²³⁶ 1982/83 Vol. 127 Nr 7b

²³⁷ 1984/85 Vol. 129 Nr. 7a

²³⁸ 1985/86 Vol. 130 Nr. 6all

5. Drift, utvikling og nasjonale intensiver

Historiker Knut Kjeldstadli skrev i *historier om motstand – kollektive bevegelser i det 20. århundre*, om særtrekk ved slike bevegelser. Han fremhevet her at sosiale bevegelser har vært uavhengige av det offentlige. I noen tilfeller har sosiale bevegelser også vært helt fjernet fra eller stått i opposisjon til øvrigheten. Dette reiser spørsmålet om hvorvidt en sosial bevegelse forblir en bevegelse dersom den går inn i et samarbeid med staten, hevder Kjeldstadli.²³⁹ Selv om dette er en problemstilling jeg ikke vil behandle direkte, er den likevel verdt å nevne, ettersom det berører spørsmålet om hva som skjer når en sosial bevegelse i større grad koopterer med det offentlige. Statsfeminismen var nettopp ett uttrykk for dette, hvilket førte til at kvinnebevegelsens enkeltsaker ble en del av den ordinære forvaltningen og politikken. Krisesenterbevegelsen og kvinnebevegelsens vigør som bevegelser ble nedtonet utover 1980-tallet; selve bevegelseelementet ble ikke like tilstedeværende. Sent på 1980-tallet var integrasjonen og inkorporeringen av kvinner og kvinners krav i politikk og forvaltning et faktum.²⁴⁰ Kvinnene fikk sette dagsorden i politikk og forvaltning i større grad enn før. Om begrepet statsfeminisme skrev Hernes i 2013:

Ordet statsfeminisme beskrev en ny virkelighet som var bestemt av samspillet mellom den økonomiske og politiske utviklingen, av den statlige institusjonaliseringen av kvinners krav og behov, og av kvinnebevegelsens aksjoner og agendasetting. (...) Begrepet satte ord på både prosesser og strukturer som institusjonaliserte og organiserte den omtalte alliansen mellom staten og kvinnene i Skandinavia.²⁴¹

Forrige kapittel tok for seg fremveksten av krisesenterbevegelsen. Den startet som et feministisk prosjekt basert på frivillig innsats fra engasjerte kvinner i all hovedsak med tilhørighet til kvinnebevegelsen. Denne måten å drive på – krisesentermetoden, viste seg å være levedyktig, og ble også verdsatt av samtidige politikere som var positive til krisesentrene. Det gjenstår riktignok å undersøke hvordan dette utviklet seg videre. I hvilken grad ble denne driftsformen opprettholdt etterhvert som bevegelsen ble involvert i offentlig politikk og forvaltning, jamfør Helga Hernes begrep om statsfeminisme? Hvilke føringer for driftsformen fulgte med en økende grad av offentlig finansiering?

---

²³⁹ Sørvoll (red) (2010): 15

²⁴⁰ Hernes (2004)

²⁴¹ Hernes (2004)

I dette kapitlet vil jeg undersøke hvordan det gikk med videreføringen av krisesenterbevegelsen etter 1985 gjennom spørsmålene over. Hvordan driften forløp etter oppstarten, og hvilke erfaringer krisesentrene gjorde seg vil belyses. Her vil jeg bruke erfaringsmateriale fra krisesentrene, deriblant årsrapporter. Hvilke konsekvenser forholdet mellom statlige og kommunale bevilgninger fikk vil også analyseres, herunder hvilke følger det fikk da sentrene ble finansiert utelukkende kommunalt fra krisesenterloven som trådte i kraft 01.01 2010. Hva som skjer når en sosial bevegelse går over til å bli en del av forvaltning vil være et overordnet spørsmål; her vil jeg både Hernes og Kjeldstadli være nyttige analytiske utgangspunkt for å studere utviklingen. Jeg vil undersøke hvorvidt man kan spore en statsfeministisk dreining i perioden, slik som Hernes hevdet i *Welfare State and Woman Power*. Hvorvidt krisesentrenes økte integrering i velferdsapparatet ble ledsaget av at man snakket om vold mot kvinner og krisesentrene på en annen måte er et sentralt spørsmål, og vil undersøkes. Kildetilfanget består av forskningslitteratur, muntlige kilder, erfaringsmateriale fra krisesentrene, avisartikler og stortingsdokument.

5.1 Drift

Den flate strukturen var lenge karakteristisk for krisesentrenes drift. På krisesenteret i Bergen var dette den etablerte praksisen. Første delen av kapitlet vil omhandle hvordan den daglige driften av sentrene forløp, i form av organisering og vaktarbeid. Hvordan hang krisesentrenes særegne driftsform sammen med det ideologiske grunnlaget? Etter oppstarten av sentrene hadde de blitt mer organisert, både internt, og seg i mellom. Krisesentrenes landskonferanse i Tromsø i 1982 vedtok en plattform som fortsatt gjelder per dags dato:

”Vold mot og mishandling av kvinner er en del av Kvinneundertrykkingen.

Kvinneundertrykkingen er samfunnsbestemt. Vi ønsker derfor å angripe ethvert forhold i samfunnet som legitimerer, underbygger eller opprettholder vold mot kvinner.²⁴²

I tillegg til ideologisk samordning, var det organisatoriske fellestrekk mellom sentrenes drift. Krisesenteret i Oslo hadde flat struktur, og hadde en medlemsorganisasjon, der kvinner som bodde på senteret automatisk ble medlemmer. Kvinnene som jobbet på senteret var inndelt i ulike grupper med hver sine arbeidsområder. Det høyeste organet var fellesmøtet, der alle som var medlemmer i organisasjonen for krisesenteret kunne møte, men stemmeretten var

---

²⁴² Erichsen, bind 1 (2017): 268

forbeholdt de som enten bodde på senteret, eller jobbet der.²⁴³ Kriesesenteret i Bergen delte mye av samme karakteristika. De ansatte på senteret var inndelt i ulike grupper som hadde hver sine områder med forskjellige arbeidsoppgaver. Verv i de ulike gruppene gikk på rundgang, for å unngå maktkonsentrasjon. At den flate strukturen representerte et feminint motstykke til en vanlig hierarkisk struktur var også utslagsgivende for at denne driftsformen ble valgt.²⁴⁴ I tillegg til de ulike gruppene hadde kriesesenteret i Bergen et AU – Arbeidsutvalg, der en fra hver gruppe var representert. Den flate strukturen førte til gjennomsiktighet i driften; alle visste hva som skjedde, og alle var med på beslutningene som ble tatt på senteret gjennom Arbeidsutvalget. (...) *Det var også en veldig krevende måte å drive på*, forteller Kari Sirevåg. Ettersom det ikke var en leder, måtte alle medlemmene – på det meste over 50 kvinner, komme til enighet. Det kunne være harde og lange diskusjoner, men de gikk på sak, og ikke person, felleskapet var godt, forteller Sirevåg. (...) *Etter møtene gikk vi på Holbergstuen og drakk pils*. På den måten forebygget de at uenigheter rundt sak utviklet seg til uvennskap, og skapte et godt miljø.

Mens Kari Sirevåg arbeidet på kriesesenteret nesten helt fra oppstarten, kom Viola Schmidt inn noen år senere, i 1986. Kriesesenteret hadde utlyst stillinger, noe de svært sjeldent gjorde ellers. Schmidt, som jobbet i kriminalomsorgen, søkte seg til stillingen som en sidebeskjeftigelse. Da hun begynte å ta vakter på senteret, var forholdene blitt noe mer organisert enn ved oppstarten. Det hadde blant annet kommet flere arbeidsgrupper i organisasjonen. For å få begynne å jobbe på senteret måtte man dra på tre medlemsmøter, deretter to oppfølgingsvakter med en ansatt på senteret, som man møtte utenfor kriesesenteret, ettersom adressen var hemmelig, fortalte Schmidt. Siden gikk man på kveldsvakt sammen. På dette tidspunktet hadde kriesesenteret to dagarbeidere, som gikk til ettermiddagsvaktene kom halv fem. Medlemmene måtte skrive seg opp på minst to vakter per måned; hvis de ikke gjorde dette selv, ble de satt opp på de vaktene som trengte bemanning.²⁴⁵ Vaktarbeidet var lønnet, men de fleste hadde en jobb ved siden av. Alt organisasjonsarbeidet, som gruppearbeidet og arbeidsutvalget, var ulønnet, og svært tidskonsumerende. De enkelte gruppene hadde ni medlemsmøter i året.²⁴⁶

---

²⁴³ Valvo, Aslaksen og Holm (1981): 83

²⁴⁴ Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 22. februar 2018

²⁴⁵ Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 22. februar 2018

²⁴⁶ Schmidt, Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 22. februar 2018

(...) Det var et veldig samhold i organisasjonen, folk var veldig glade i hverandre, og var veldig kvinnepolitisk bevisste. Vi var alltid med i 8. Mars, og hadde både vestlandskonferanse og landskonferanser. Det var vært veldig mye positivt, og engasjementet virket samlende.²⁴⁷

Medlemsmassen i organisasjonen var varierende, og besto av både studenter, leger, husmødre, og andre yrkesgrupper. Variasjonen i medlemsmassen gjenspeilte seg også i beboermassen – ”Vi møtte både leger, politikoner, prestefruer – kvinner som var gift med høye herrer i Bergen, fattige, og rusavhengige” kunne Sirevåg fortelle.²⁴⁸ Taushetsplikten ble holdt hardnakket, og var en viktig del av opplæringen for nye vakter. At senteret alltid skulle snakke med kvinnen selv for å forsikre seg om at hun hadde et ønske om å komme, var også noe av det viktigste, spesielt hvis det var politiet som ringte på vegne av en kvinne. ”(...) De (politiet) visste ikke alltid hva de skulle gjøre med mishandla kvinner, så da ringte de hit, men de (kvinnene) skulle ikke komme hit som en pakke, det var helt frivillig.”²⁴⁹ At man alltid skulle tro på den voldsutsatte kvinnen, og ikke betvile hennes historie var like fullt prinsipielt viktig; her kom søstersolidariteten inn i bildet. Krisesenteret skulle være et hjem for de kvinnene som hadde behov for tilbudet. At krisesenteret ikke skulle være en institusjon har fra starten vært sentralt, og har forblitt viktig i videre drift:

Vi har jobbet for det i alle år, det skal aldri bli det (en institusjon), det skal være et hjem for de som er her, og vi er bare en brikke i det – det er deres (kvinnenes) hjem, det er de som skal utfolde seg. De som kunne gikk på jobb, barna gikk i barnehage og på skole, mens de bodde der.²⁵⁰

Likeså var den hemmelige adressen viktig i møte med nye beboere. Kvinner som oppsøkte krisesenteret ble alltid møtt utenfor senteret, for å opprettholde konfidensialiteten. En sjelden gang opplevde de at det kom uvedkommende på døren. Å etablere et godt forhold til ulike instanser som politi og helsevesen var også viktig. Som nevnt forrige i kapittel, kunne krisesenterbevegelsen bli møtt med latterliggjøring i oppstartsfasen. I driften i de påfølgende årene forsøkte Krisesenteret i Bergen å etablere et godt samarbeid med politiet, ettersom det hendte at de ble kontakt i forbindelse med mishandlingssaker der det kunne være aktuelt at kvinnen søkte tilflukt på krisesenteret. Informasjonsgruppen på senteret var ansiktet utad; de

---

²⁴⁷ Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 22. februar 2018

²⁴⁸ Sirevåg, Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 22. februar 2018

²⁴⁹ Sirevåg, Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 22. februar 2018

²⁵⁰ Sirevåg, Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 22. februar 2018

holdt stands i byen, reiste rundt og informerte til nyutdannede sykepleiere og helsefagarbeidere, samt holdt foredrag for medisinstudenter. Å sikre at hjelpeapparat og helsevesen fikk informasjon om at kvinnemishandling eksisterte, og hva som kjennetegnet problematikken, var et særlig viktig anliggende. Krisesenteret skulle ikke bare avhjelpe kvinnene i en krise, men øke bevisstheten rundt kvinnemishandling; den bakenforliggende ambisjonen var at kvinnemishandling skulle bli sett på som et samfunnsproblem, dette krevde økt kunnskap. Sirevåg og Schmidt opplevde også at medieoppmerksomhet påvirket pågangen på krisesenteret. I forbindelse med tiårsjubileet i 1988 var Krisesenteret i Bergen portrettert i media, etter dette mottok senteret betraktelig flere telefoner; informasjon utad, være seg i media eller til aktuelle hjelpeinstanser, på stands og lignende, viste seg å ha en effekt.²⁵¹

De feministiske prinsippene, deriblant den flate strukturen med sitt fravær av et tradisjonelt hierarki, viste seg å bli viktige elementer i videre drift etter oppstarten. Likeså forble det viktig at krisesenteret ikke skulle være en institusjon, men et hjem for de kvinnene og barna som hadde et akutt beskyttelsesbehov. Herunder var det sentralt at beboerne ikke var klienter, men vanlige kvinner og barn, i en vanskelig situasjon. Dette illustrerer at det kvinnepolitiske forble sentralt. Dette samsvarer også med det representanter fra krisesentergruppa uttalte i innlegget *Krisesenter og behandling* i Aftenposten 1985, her ble det adressert at krisesenteret hverken var eller skulle bli en behandlingsinstitusjon. Søstersolidaritet fremfor hierarki var viktig i den forbindelse. Å bevare krisesentrene som hjem for beboere var et viktig ledd i dette.²⁵²

5.2 Økonomi

Kapittel 4 har vist at spørsmålet om krisesenterets økonomi var et tema like fra oppstarten av. Selv om krisesentrene ble bevilget midler allerede fra 1981 av, og i så måte opplevde en seier, var økonomien i de påfølgende årene fortsatt dårlig. I denne delen av kapitlet vil jeg undersøke hvordan sentrene forholdt seg til den pressende økonomiske situasjonen, og hvilke strategier de benyttet for å få midler. Deretter vil jeg belyse endringer i den finansielle situasjonen. Hva som skapte behov for økte budsjetter og statlig/kommunal innsats vil være sentralt.

---

²⁵¹ Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 22. februar 2018

²⁵² *Krisesenter og behandling*, Aftenposten aften (1985)

5.2.1 Søknader og bevilgninger

Statsstøtten til krisesentrene var en såkalt gaveforsterkning. Dette innebar at staten utbetalte like mye som den enkelte kommune bevilget til krisesentrene. Dette skapte ofte problemer når sentrene skulle søke om penger. Kommuneøkonomien i Norge var ofte dårlig, som skapte problemer for driften. Dette er erfaringer informantene fra Bergen krisesenter, Kari Sirevåg og Viola Schmidt deler. De kunne fortelle de ofte regnet de med å få mer støtte fra kommunen enn det de faktisk fikk. Dermed sprakk budsjettet. Den økonomiske situasjonen kunne være såpass prekær at de gikk til avisene og sa at dersom de ikke fikk mer midler, måtte de stenge ned eller redusere driften.²⁵³ Dette skulle riktignok vise seg å være et effektivt virkemiddel. Hvis alternativet var å stenge ned krisesentertilbudet, et hjelpetilbud som det var behov for satt lovnader om bevilgninger løsere.²⁵⁴ Etersom Bergen krisesenter favnet mange av omegnskommune rundt, søkte økonomigruppa midler til disse også.²⁵⁵

Så satte vi (økonomigruppa) opp et budsjett, vi søkte midler fra Os kommune utenfor Bergen. Det vi fikk tildelt fra de, fikk vi jo tildelt fra staten. Så søkte vi i Os, men vi fikk inntrykk av at de hevdet at de ikke hadde problemer med kvinnemishandling, så de ville ikke betale oss noe. Da fikk vi 2000 kroner, og deretter fikk vi bare 4000 totalt, langt mindre enn de vi hadde beregnet(...) Vi måtte ofte gi beskjed om at vi kan drive ut måneden, men ellers måtte vi stenge, om vi ikke fikk en ekstra bevilgning. Deretter kom det opp i bystyret, og da fikk vi som regel. Hva skulle de gjøre, når vi satt der med tjue kvinner boende hos oss, da måtte vi si at de måtte ta de.²⁵⁶

Schmidt og Sirevåg kunne også fortelle at de drev senteret så billig som mulig. De gjorde alt av nødvendig forefallende arbeid på senteret på fritiden, som reingjøring, vedlikehold, og lignende. Det eneste som var lønnet var selve vaktarbeidet på kveld og natt, og de to dagarbeiderne. Når det var på tide å gjøre rent, fikk de ulike gruppene i krisesenterorganisasjonen ansvar for hver sin del av huset. Også informasjonsarbeidet utad var ulønnet. Informasjonsgruppe holdt foredrag og informasjonsmøter for sykepleierstudenter, medisinstudenter, på skoler og andre aktuelle arenaer. Det var et stort behov for og ønske om mer informasjon. Økonomigruppa hadde også en betydelig arbeidsmengde i form av å søke etter midler, og å føre regnskap. Hvis det skulle stelles i stand aktiviteter for kvinnene som

---

²⁵³ Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 12. desember 2018

²⁵⁴ Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 12. desember 2018

²⁵⁵ Schmidt, Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 22. februar 2018

²⁵⁶ Schmidt, Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 22. februar 2018

bodde på senteret så brukte de ansatte av sin fritid til dette. Mye av krisesenterets drift var rett og slett avhengig av dugnadsinnsats. Det politiske engasjementet var sterkt, og innsatsen like så.²⁵⁷

5.2.3 Endringer i finansieringsgrunnlag

Den vanskelige økonomiske situasjonen var kjent hos politikerne, hvilket gjenspeilte seg i stortingsdiskusjonene. Det så ut til å foreligge en enighet rundt at de finansielle ordningene ikke var ideelle. Dette var noe av det som motiverte til økte budsjetter. I 1991, tok Marie Lovise Widnes fra Sosialistisk venstreparti opp ordningen med gaveforsterkning, og pekte på at de statlige bevilgningene ofte kom veldig seint etter de kommunale bevilgningene, samt at mange kommuner hadde dårlig råd. Statsråd Matz Sandman fra Arbeiderpartiet pekte på at det stadig hadde blitt bevilget mer penger, men at dagens ordning likevel ikke var god nok.²⁵⁸ Ett år senere, i 1992 var de statlig bevilgningene på 41 millioner, det dobbelte av året før, dermed økte bevilgningene månedlig fra statsbudsjettet i 1991. Her var det igjen dårlig økonomi som motiverte til økte bevilgninger. I stortingsdiskusjonen ble også krisesentrene arbeid løftet frem. Flere ganger ble krisesentrene også tillagt betydning for å synliggjøre at vold mot kvinner har vært, og til stadighet var et omfattende problem; flere politikere sluttet seg etterhvert til dette perspektivet. I stortingets spørretime tilla Marie Lovise Widnes fra Sosialistisk venstreparti krisesentrene særlig betydning for å skape åpenhet rundt vold og voldtekt som i 1991. Samtidig pekte Widnes i spørretimen på at det tok tid å endre kulturelle forhold, herunder skeive maktforhold mellom kvinner og menn, samt privatlivets fred og husets fire vegger som barrierer for intervensjon.²⁵⁹ I så måte er det mye som indikerer at krisesenterbevegelsen opplevde av et av deres overordnede mål – synliggjøring, fikk konkrete resultater, og at økte bevilgninger var et uttrykk for dette.

Behovet for økte bevilgninger ble også sterkere med endringer i driftsform. Det ble lagt mer vekt på barnas situasjon på sentrene, og hvordan man kunne bedre den. Bedre økonomi tilrettela for at det kunne legges inn tiltak på dette feltet. Krisesenteret i Bergen var det første senteret som fikk bevilget offentlige midler for å ansette en barnefaglig ansatt i 1986. Det var interesse for å støtte slike tiltak, og en nødvendighet, fordi det var så mange barn på senteret.

---

²⁵⁷ Schmidt, Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 1. mars 2019

²⁵⁸ 1990/91 Vol. 135. Nr 1c

²⁵⁹ 1990/91 Vol. 135 Nr. 7b

²⁶⁰ I en innstilling fra 1993 ba familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om seksuelle overgrep krisesenterorganisasjonene om å arrangere et erfaringsseminar om arbeid med barn i krisesenter. ²⁶¹ I 1996 støttet Barne- og familiedepartementet et prosjekt på Oslo Krisesenter som skulle se på hvordan kommunen og krisesentrene kunne samarbeide om tilbud for barn på sentret. Prosjektet skulle ha overføringsverdi til øvrige krisesenter i landet. ²⁶² Her ser man at økte budsjetter også ledet an til økt kommunal involvering i krisesenterets drift, ettersom de skulle samarbeide om prosjekt. Da reistes spørsmålet om hvorvidt økt kommunal deltagelse opplevdes som overformynderi, som en kamel som måtte svelges for å få midler. Kari Sirevåg og Viola Schmidt kunne fortelle at de aldri gikk på kompromiss med egen ideologi for å få midler. De krevde at det offentlige skulle ta ansvar for de økonomiske tilskuddene, men de skulle drive senteret på sin måte. Til tross for dårlig økonomi på krisesenteret tok de heller ikke i mot donasjoner fra enkeltpersoner, filantropi og lignende, fordi dette brøt med viktigheten av at det offentlige skulle betale. ²⁶³ På den måten greide de å holde på autonomi i driftsformen til tross for økt offentlig involvering. Dette samsvarer mellom den utbredte holdningen i krisesenterbevegelsen forøvrig; kravet var offentlig bevilgning, men full kontroll over krisesenterdriften og uavhengighet fra staten. ²⁶⁴

Økt kommunalt engasjement og samarbeid ble sett på som positivt, og et tegn på at det offentlige stadig tok mer ansvar. I 2001 ble det i en innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om endringer på statsbudsjettet for 2000 under Barne- og familiedepartementet gitt økt statstilskudd til kommuner til drift av krisetiltak som krisesenter og incestsenter. I samsvar med budsjettvedtak i Stortinget skulle staten gi 50% av budsjetterte utgifter, men ut i fra søknader fra krisesentrene var det tydelig at dette ikke var tilstrekkelig for å dekke behovet. Dermed fremmet departementet forslag om å øke bevilgningene med 2 100 000 kroner.

I en innstilling for 2001 og 2002 til Stortinget fra samme komité ble det fremlagt forslag om å etablere en ny finansieringsmodell for driften istedenfor gaveforsterkning. Dette kan sees på som et press fra politisk nivå for å imøtekomme krisesenterbevegelsens krav. Jamfør Helga Hernes' analyse om statsfeminisme. Dårlig tilbud til beboerne og uforutsigbar driftsform som

---

²⁶⁰ Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 1. mars 2019

²⁶¹ 1993/94 Vol. 138 Nr 6a

²⁶² 1996/97 Vol. 141 Nr. 6a

²⁶³ Schmidt, Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 1. mars 2019

²⁶⁴ Laugerud (2014)

en følge av dårlig økonomi og standard på sentrene ble fremlagt som årsak. Komiteen anmodet til at Barne- og familiedepartementet skulle overta hele ansvaret for driften.²⁶⁵ Dette forslaget gikk ikke gjennom, men de statlige bevilgningene ble økt fra 50% til 80% i 2003, dermed var det en delvis seier. Likevel maktet ikke denne nye ordningen å forhindre prekær pengemangel hos sentrene. I stortingets spørretime 20. oktober 2004 tok May Hansen fra SV opp den økonomiske situasjonen på Bergen krisesenter, som per da ikke hadde økonomi til å holde døgnåpent i desember måned. Sviktende inntekter fra kommunene ledet til et underskudd, hvis eneste løsning for å stabilisere driften var å holde hele senteret stengt i desember. At økonomien ble svært presset på slutten av året var ikke uvanlig. Daværende barne- og familieminister Laila Dåvøy svarte at i 2004 ble det vedtatt en spesiell ordning for senter som slet med økonomien. Dåvøy lovte at Krisesenteret i Bergen skulle få utvidet frist til å søke på ordningen om de fikk bevilget mer fra kommunen. Gaveforsterkningen var fortsatt en utfordring. I perioden 2005 til krisesenterlova kom i 2009 ble de statlige bevilgningene økt for hvert år.²⁶⁶ ²⁶⁷ I 2005 ble krisesentrene i likhet med andre organisasjoner og private ilagt en lovpålagt opplysningstjeneste til barnevernstjenester som utfører oppgaver for det offentlige.²⁶⁸ En inkorporering foregikk.

5.2.4 Flere beboere og flere krisesentre

Foruten dårlig økonomi var flere krisesentre og flere besøk fra voldsutsatte kvinner og deres barn en sentral årsak til at det ble et økt behov for bevilgninger. Tall fra årsmeldinger underbygger dette. Dette var en utvikling som foregikk parallelt med økte bevilgninger, og som må betraktes som en årsak til at finansieringene økte. Kari Sirevåg og Viola Schmidt kunne fortelle at økningen i antall beboere også skapte et behov for større bevilgninger.

I stuen på Krisesenteret i Bergen kunne det på det meste oppholde seg 20 kvinner og barn. I den forbindelse brukte vi statistikkene våre i årsmeldingene for å berettige behovet for mer penger. Da viste vi til økte antall beboere, antall telefoner og henvendelser generelt. I denne prosessen involverte vi også instanser som vi etterhvert hadde fått et bedre samarbeid med. Legevakten og politiet hadde også statistikk som understreket behovet for bevilgninger til sentrene.²⁶⁹

---

²⁶⁵ 2002/03 Vol. 147 Nr. 6ala

²⁶⁶ Budsjett-innst.s. Nr 2 (2005-2006)

²⁶⁷ St.prp. nr. 20 (2007-2008)

²⁶⁸ Besl. O. Nr 16 (2005-2006)

²⁶⁹ Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 1. mars 2019

Det var dermed ikke det økte antallet beboere i seg selv som ga større bevilgninger, men synliggjøring av dette som førte til mer midler. Økt andel beboere er også synlig dersom man tar en titt på årsmeldingene til Bergen krisesenter. Fra 1984 til 1985 økte antallet beboere fra 132 til 160 kvinner i 85.²⁷⁰ I 1988 var den en økning med 11 % fra året før, fra 159 til 174 kvinner.²⁷¹ I et stortingsdokument fra 1993 kan man lese at antall opphold ved krisesentrene var nokså stabilt fra midten av 1980-åra av, mens den gjennomsnittlige lengden på opphold hadde steget.²⁷² En økt spredning av krisesenterbevegelsen var også særlig synlig. Allerede i 1983 var det femti krisesentre- og telefoner rundt omkring i landet. Et større antall sentre krevde et økt antall bevilgninger for å sikre drift. Spesielt var presset stort i kommuner der økonomien var dårlig, eller plasser der lokalpolitikere ikke ville anerkjenne at det forekom mishandling i regionen. Ser man til statsbudsjettet for 1986, økte bevilgningene for opprettelse og drift av krisesentre og telefoner fra 11,7 millioner i 1985 til 15,2 millioner i 1986, som skulle dekke inntil halvparten av de enkelte kommunenes utgifter.²⁷³ Her var det altså både sikring av drift, samt bidrag til utvidelse av tilbudet geografisk som motiverte til større tilskudd. At krisesentertilbudet ikke var godt nok geografisk hadde i lengre tid verdt kjent. Områdene lengre nord, som Finnmark, sto i en særstilling med sine lange avstander, her trengtes det intensiver for å få en adekvat dekning.

5.5 Endringer i krisesenterbevegelsen

Krisesentrene med sine unike driftsform og organisasjonsform skulle vise seg å være levedyktige. Krisesenterbevegelsen hadde fra starten av en ambisjon om at de selv skulle bli overflødig. Dette er ikke ulikt målene hos andre sosiale bevegelser; målet var at kravene skulle innfris og at det dermed ikke var behov for en opprørsbevegelse som la press. Det skulle likevel vise seg å være et kontinuerlig behov for krisesentrene i årene etter oppstarten. Kvinnemishandlingen forble et samfunnsproblem, og krisesentrene ble etterhvert mer integrert og anerkjent som hjelpetilbud, som også samarbeidet med andre instanser, som for eksempel politi og legevakt. Å få det offentlige til å ta ansvar for driften i form av finansieringen var også fra starten av et viktig mål for krisesenterbevegelsen, ofte forgikk økt integrasjon og konsolidering parallelt med forhøyede bevilgninger.

---

²⁷⁰ Årsmelding 1985

²⁷¹ Årsmelding 1988

²⁷² Ot.prp. nr. 96 (2008-2009): 13

²⁷³ 1986/87 Vol. 131 Nr. 1a

Selv om det var et stadig behov for krisesentrene, ble det etterhvert endringer hos bevegelsen. Organisatorisk bar krisesenterbevegelsen tydelig preg av sitt utspring fra den nye kvinnebevegelsen på 1970-tallet, men etterhvert ble både det rent organisatoriske og politiske gjenstand for interne diskusjoner.²⁷⁴ I 1990 meldte fire sentre seg ut av krisesenterbevegelsen, og opprettet Norsk Krisesenterforbund, som opererte på et kjønnsnøytralt grunnlag. De fleste sentre har etterhvert gått mer vekk i fra den flate strukturen, og nærmet seg mer innslag av profesjonalisering og hierarkisk oppbygning, i følge historiker Bodil Christensen Erichsen i *Norske kvinners liv og kamp*. Dermed kan man si at varigheten nevnt innledningsvis ble utfordret i denne perioden. I 1991 var Norges første krisesenter, Camilla krisesenter, en saga blott. Senteret hadde lenge slitt økonomisk under den høyrestyrte kommunen, og valgte tilslutt å holde tilbake husleie til kommunene. Noen av kvinnene valgte derimot å mekle med byråden, dermed ble Oslo krisesenter reetablert som en kommunal samarbeidspartner, men uten økte budsjettammer. Senteret fikk også tilbud både for menn og kvinner med beskyttelsesbehov.²⁷⁵

5.5.1 Krisesentersekretariatet

Hendelsesforløpet på 1990-tallet skapte et behov for en større grad av koordinering og politisk styrking av sentrene. De fleste hadde fortsatt tilhørighet til krisesenterbevegelsens verdigrunnlag, i motsetning til Norsk Krisesenterforbund. Dermed ble krisesentersekretariatet opprettet i 1994 i Bærum. Den nye organisasjonen med lederen Tove Smaadahl i spissen skulle vise seg å bli en viktig politisk aktør.²⁷⁶ Krisesentersekretariatet ble et bindeledd mellom offentlig myndigheter, krisesentre media, nasjonale og internasjonale organisasjoner, forskningsmiljøet og samfunnet forøvrig. Sekretariatet arbeider for å styrke tilbudet av krisesentrene i form av å påvirke offentlige lover, bedrive informasjonsarbeid, holde kurs, samt gi undervisning.²⁷⁷ Ergo var mye av det Krisesentersekretariatet beskjeftiget seg med en videreføring av krisesenterbevegelsens ambisjoner fra oppstarten, der informasjonsarbeid ble vektlagt. På egne nettsider formidlet de også at de jobbet ut i fra krisesenterbevegelsens plattform som ble vedtatt i Tromsø i 1982, senere revidert i 2010.²⁷⁸

---

²⁷⁴ Erichsen, bind 1 (2017): 268

²⁷⁵ Erichsen, bind 1 (2017): 269

²⁷⁶ Erichsen, bind 1 (2017): 269

²⁷⁷ <http://www.krisesenter.com/>

²⁷⁸ <http://www.krisesenter.com/om-oss/>

5. 6 En mer krisesentervennlig stat

”The way in which advanced Nordic Welfare states, through their policies, have ”pulled” women into the public sphere, and how women have then begun to ”push” developments in accordance to their own interests.”²⁷⁹

Dette skrev Helga Hernes skrev om statsfeminisme og en mer kvinnevennlig stat i 1987. I denne delen av kapitlet vil jeg undersøke hvorvidt staten ble mer vennlig innstilt til krisesentrene i perioden, og hvorvidt dette var et ledd i statsfeministisk utvikling. En slik utvikling kan observeres i samhandlingen mellom krisesenterbevegelsen og politikere i perioden. Krisesenterbevegelsen fikk særlig støtte fra kvinner fra SV, men også sosialdemokratiske og konservative kvinner var politiske aktører som dyttet i denne saken ovenfra, samtidig som bevegelsen selv frontet sin sak gjennom artikler, litteratur og lignende. Dermed kan man observere en samhandling mellom kvinnelige politikere som tok saken ovenfra, for eksempel i stortingets diskusjoner, og krisesenterbevegelsens dytt nedenfra, i form av informasjonsarbeid, artikler, bøker osv. Denne interaksjonen er ikke ulik den Hernes beskriver som karakteristisk for statsfeminismen: *Scandinavian state feminism is a result of the interplay between agitation from below and integration policy from above.*²⁸⁰ Dessuten har en sterk velferdsstat vært et karakteristisk trekk ved det norske samfunnet. Arbeiderpartiet har særlig frontet en politikk der staten skal stå som garantist for velferdsordninger, fremfor filantropi eller frivillighet. Dette kan forklare at endel høyrekvinner støttet Krisesentrets idé, og at sosialminister fra Arbeiderpartiet Arne Nilsen i sin tid var noe mer skeptisk. En økt andel av offentlig samarbeid med og finansiering av krisesentrene var dermed på mange måter en ”naturlig” utvikling, som følger mønstrene Hernes og historiker Knut Kjeldstadli har påpekt.

Både krisesenterbevegelsen og kvinnebevegelsen fikk mange av sine krav innfridd. Det var dermed ikke sagt at ordlyden og de sterke feministiske ideologiske undertonene ble videreført på samme måte. Kvinnebevegelsen på 1970-tallet snakket om kvinnefrigjøring, men

---

²⁷⁹ Hernes (1987): 70

²⁸⁰ Hernes (1987): 11

offentlig politikk var ofte mer orientert mot formell likestilling, heller enn reell. På samme måte brakte krisesenterbevegelsen diskusjonen om mishandlede kvinner som et uttrykk for patriarkalske strukturer, mens den offentlige tilnærmingen etterhvert skulle vise seg å være mer rettet mot ”vold i nære relasjoner” med hovedvekt på kvinner som ofre. Vi kan si at politikken ovenfra hadde et mer pragmatisk preg, mens bevegelses påtrykk nedenfra var mer ideologisk preget. Likevel fikk krisesenterbevegelsen mange av sine krav innlemmet. At det offentlige skulle ta ansvar i form av bevilgninger, var hele tiden ambisjonen. Dette skulle vise seg å være en oppnåelig, om enn en kronglete prosess med stor økonomisk knapphet; det tok lang tid fra den første bevilgningen kom, til driften ble fullverdig sikret gjennom det offentlige. Det foregikk dermed et skifte fra at kvinnepolitiske krav kom nedenfra, fra bevegelser som krisesenterbevegelsen, til at det ble et større innslag av samarbeid om statsfeministisk politikk, Slik Helga Hernes hevdet. Bevegelsesnivået og politikken samvirket, der bevegelsesnivået sto som verdivoktere. Kort oppsummert er det mye som tyder på at staten i perioden både ble mer kvinnevennlig og krisesentervennlig.

5.6.1 Økt offentlig interesse og satsning

Bevegelsesnivået løftet vold mot kvinner frem som en sak nedenfra, det offentlige kom etterhvert med tiltak fra forvatningsnivå. Allerede i 1983 kom det en handlingsplan mot vold mot kvinner, og med dette ble saken politisert og satt på dagsorden av politikerne.²⁸¹ Noen år senere, i 1987, hadde Norges Forskningsråd et program om kvinnemishandling som varte frem til 1992, der man fikk ny kunnskap og statistikk.²⁸² I 1999 kom utredningen *Kvinnens helse i Norge*, der vold og trusler om vold, angst for vold og seksuelle overgrep ble adressert som et betydelig helseproblem for kvinner i Norge.²⁸³ Det krisesenterbevegelsen hadde søkt å synliggjøre gjennom sitt arbeid, ble bekreftet gjennom statistikk. Året før hadde likestillingssentret foreslått å opprette et kvinnevoldsutvalg som skulle se på vold mot kvinner i et helhetlig perspektiv. Dette forslaget ble i 1999 fremmet av justisministeren i samarbeid med Krisesentersekretariatet og ATV - Alternativ til vold. Inspirasjonen fra Sverige var absolutt tilstedeværende, de hadde utredet problematikken i 1995, og satt ned kommisjonen Kvinnofrid som jobbet med temaet to år før.²⁸⁴ Kvinnevoldsutvalget ble tilslutt nedsatt i 2001

---

²⁸¹ Wikander, Lene (2019)

²⁸² NOU 2003:31: 18

²⁸³ NOU 2003:3: 18

²⁸⁴ NOU 2003:31: 18

ved kongelig resolusjon. Kommisjonen besto både av kvinner og menn med faglig kompetanse, samt lederen av Krisesentersekretariatet Tove Smaadahl.

Det ble dermed etterhvert en bred nasjonal satsning på å innhente kunnskap og å arbeide med kvinnemishandling. Nedsettelsen av Kvinnevoldsutvalget og utredningen *Retten til et liv uten vold – menns vold mot kvinner* i 2003, er i det henseende særlig viktig, ettersom problematikken formuleres såpass eksplisitt, samt at Smaadahl fra krisesenterbevegelsen var delaktig. Her kan det være fruktbart å se nærmere på hvilke løsninger som presenteres i utredningen fra 2003, samt hvilke forklaringsmodeller på vold mot kvinner de legger til grunn. I kapittel 3 – *forklaringer, forståelser og definisjoner* ble det presentert ulike forklaringer på vold mot kvinner. Det ble skilt mellom strukturelle forklaringer, gruppeforklaringer og individorienterte forklaringer.²⁸⁵ Hverken gruppeforklaringer eller individorienterte forklaringer ble tillagt særlig betydning, det ble snarere påpekt at slike forklaringer gir sprikende opplysninger, og ikke mulighet til noen generell konklusjon. Unntaket var at det ble vist til at voldsdømte oftere har avvikende personlighetstrekk. Under avsnitt 3.2.1.1 *Kjønn og makt som forklaring på volden* ble det adressert at det er en klar kjønnsretning innenfor vold i nære relasjoner, der mannen som regel er utøver, og kvinnen offeret. I tillegg ble det påpekt at selv om noen studier viste at kvinner i noen tilfeller utøvde fysisk vold i parforhold, var utøveren stort sett en mann i mishandlingssaker.²⁸⁶ Videre ble det trukket frem ulike strukturelle forhold som har hatt innvirkning på kvinnemishandling og kvinnens underordning i samfunnet generelt. Her ble både hustuktloven, samt treghet i forbindelse med å få vold som gyldig skillsmissegrunn trukket frem. I sammendraget til utredningen blir maktforhold mellom kjønnene i samfunnet forøvrig satt i sammenheng:

Vold i nære relasjoner har *en klar kjønnsretning* der offeret som hovedregel er en kvinne og utøveren som hovedregel er en mann. Mannens dominans og makt i relasjonen kommer til uttrykk gjennom vold og overgrep og er vesentlig for å forstå mekanismene som inngår i voldsrelasjonen og konsekvensene som volden har for de utsatte og for samfunnet.²⁸⁷

---

²⁸⁵ NOU 2003:31: 28

²⁸⁶ NOU 2003:31: 29

²⁸⁷ NOU 2003:31: 11

Utredningen bærer generelt preg av en klar kjønnsretning; det er vold mot kvinner som er siktemålet. Dette ble omtalt som et alvorlig samfunnsproblem og et offentlig ansvar.²⁸⁸ Forståelsen av vold mot kvinner som et fenomen med tydelig kjønnskarakter er en klar inkorporering av krisesenterbevegelsens analyse av problematikken. I utredningen ble det anbefalt av Kvinnevoldsutvalget å lovfeste krisesentertilbudet i en egen krisesenterlov. De begrunnet dette behovet med utilstrekkelige offentlige retningslinjer, dårlig økonomi og geografisk ujevnt tilbud. Den offentlige tilskuddsordningen som kom i 1981 med gaveforsterkning ble fremlagt som uegnet for å skape økonomisk sikkerhet og forutsigbarhet for sentrene.²⁸⁹

5.7 Krisesenterlova, en seier?

I 2009 ble Kvinnevoldsutvalgets anbefaling tatt til følge og den såkalte Krisesenterlova ble kunngjort. Loven stadfestet krisesentertilbudet som et kommunalt ansvar; alle kommuner skulle sørge for å ha et krisesentertilbud for sine innbyggere. Den trådte i kraft 01.01.2010. Lovforslaget kom fra Barne- og likestillingsdepartementet. I denne delen av kapitlet vil jeg undersøke krisesenterloven og hva denne representerte ut i fra krisesenterbevegelsens ideologiske grunnlag. Hvordan ble vold mot kvinner og krisesentrene omtalt i forarbeidene og i loven, og hva kan denne språkbruken representere?

5.7.1 Odelstingsproposisjon nr. 96 (2008-2009)

Utgangspunktet for lovforslaget var Odelstingsproposisjon nr. 96 (2008-2009). Proposisjonen argumenterte for lovpålagte, kommunale krisesenter, og ble presentert som en oppfølging av Soria Moria-erklæringen der daværende regjering skrev at de ville lovfeste krisesentertilbudet. Regjeringen var under Jens Stoltenberg fra Arbeiderpartiet, med Anniken Huitfeldt som Barne- og likestillingsminister, og Knut Storberget som Justisminister.²⁹⁰ Å tydeliggjøre at det er et offentlig ansvar å sørge for at personer som er utsatt for vold i nære relasjoner får hjelp og oppfølging ble under 1.1 Hovuddel fremlagt som grunnlaget for forslaget.²⁹¹ Dette er dermed en klar videreføring av det Kvinnevoldsutvalget vektla i sin

---

²⁸⁸ NOU 2003:31: 11

²⁸⁹ NOU 2003:31: 38

²⁹⁰ Regjeringen.no

²⁹¹ Ot.prp. nr. 96 (2008-2009): 5

utredning. I odelstingsproposisjonen ble det derimot argumentert med en mer kjønnsnøytral ordlyd; vold i nære relasjoner blir stående som et paraplybegrep på forskjellig voldsproblematikk der en nærstående person er utøver.

Under avsnitt 1.2, ”Bakgrunn for lovforslaget”, ble det pekt på at vold i nære relasjoner er en alvorlig trussel mot liv og helse, som rammer både kvinner, menn og barn. Samtidig ble det understreket at kvinner i vesentlig større grad enn menn er offer for den mest alvorlige volden, der den gjerne inngår i et omfattende makt- og kontrollregime over tid. Under dette avsnittet ble også et utsnitt av krisesenterbevegelsens historikk løftet frem, som avsluttes med *det er allmenn semje om at krisesentra gir eit nødvendig tilbod som yter viktig hjelp og støtte til voldsutsatte kvinner og barn.*²⁹² Deretter beveger avsnittet seg mot det økonomiske aspektet. Her ble det pekt på at sviktende kommuneøkonomi i forbindelse med finansiering av krisesentrene allerede var tema i NOU: 31 *Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*, og at det i den forbindelse ble anbefalt å lovfeste krisesentrene og deres tilbud.²⁹³ Videre i proposisjonen ble det fremhevet at de fleste kommunene var positive til å lovfeste krisesentertilbudet som et kommunalt ansvar.²⁹⁴

Under del 2 *Situasjonen i dag – omfanget av vald i nære relasjonar, krisesentertilbodet og anna hjelp til valdsutsette*, ble vold i nære relasjoner definert som en fellesbenevnelse på voldsbruk der overgriper og offer er knyttet til hverandre gjennom familie- og slektskapsbånd, eller på en annen måte har nære bånd til hverandre. Videre ble det fremlagt tall fra en undersøkelse fra Norsk institutt for by- og regionsforskning (NIBR), den første landsdekkende omfangsundersøkelsen om vold i parforhold i Norge. Her fremkom det at kvinner og menn ble like mye utsatt for psykiske og fysiske overgrep fra partner, men at dersom man så på alle former for vold og maktmisbruk under ett, var det flere kvinner som ble rammet. Det var også kjønnsforskjeller med henhold til skadepotensial; flest kvinner hadde vært offer for den mest skadelige volden.²⁹⁵ Videre i avsnittet ble begrepet ”familievold” brukt som samlebetegnelse på innrapporterte saker hos politiet. Partnerdrap ble også tatt opp i den forbindelse, der det ble fremlagt at langt flere kvinner enn menn ble drept av sine partnere i tidsrommet 1997 til 2007, der 76 kvinner og fem menn ble drept av en

---

²⁹² Ot.prp. nr. 96 (2008-2009): 7

²⁹³ Ot.prp. nr. 96 (2008-2009): 7

²⁹⁴ Ot.prp. nr. 96 (2008-2009): 7

²⁹⁵ Ot.prp. nr. 96 (2008-2009): 10

daværende eller tidligere partner.²⁹⁶ Under del 5.2.1 - *Eit likverdig tilbod til begge kjønn* ble spørsmålet tilknyttet kjønnsnøytrale krisesentre løftet frem. Her ble det argumentert til fordel for dette på følgende måte:

Å skjerme kvinner frå vald utført av menn kan sjåast i eit likestillingsperspektiv. Dette synet ligg til grunn for verksemda til Krisesentersekretariatet og dei fleste krisesentra. Vald mot kvinner blir rekna som eit forhold som skaper, held ved like og vidarefører diskriminering av kvinner. FNs kvinne- komité meiner såleis at vald mot kvinner kjem inn under diskrimineringsforbodet i artikkel 1 i kvinnekonvensjonen. Dette perspektivet ligg også til grunn for kvinnevaldsutvalet si utgreiing og for Europarådet sine tilrådingar om minimumsstandardar for hjelpetilbodet til valdsutsette kvinner. Samtidig skal ein ta omsyn til diskrimineringsforbodet i andre konvensjonar, til dømes nemner artikkel 14 i den europeiske menneskerettskonvensjonen kjønn som eige diskrimineringsgrunnlag. Det følgjer og- så av menneskerettslova at alle menneske skal vernast mot vald. Dette gjer det vanskeleg å lovfeste eit krisesentertilbod til kvinner der menn med eit eventuelt tilsvarende behov blir ekskluderte. Departementet meiner at det er rom for å ta vare på begge dei to likestillingsperspektiva i lova, slik at tilbodet rettar seg mot det reelle behovet kvinner og menn har for eit krisesentertilbod.

Det ble dermed argumentert for kjønnsnøytralitet for å forhindre diskriminering mot menn, og fordi menneskerettighetslovene stadfester at alle mennesker skal vernes mot vold.

Departementet mente at det ikke gikk an å lovfeste et krisesentertilbud bare for kvinner, og ikke for menn, ettersom dette ville diskriminere. De mente at det var rom for å ha med både likestillingsperspektivet for kvinner og for menn i en kjønnsnøytral lov. Dette var en oppfatning som møtte motstand. Både Krisesentersekretariatet og Avdeling for kvinnerett ved Universitetet i Oslo var skeptisk til den kjønnsnøytrale tilnærmingen i lovutkastet. De mente at en kjønnsnøytral lov kunne føre til at kvinner og menn ble plassert på samme krisesenter. Politidirektoratet delte denne bekymringen, og fryktet at dette kunne føre til at kvinner med behov for krisesenter fikk en høyere terskel for å ta kontakt.²⁹⁷

5.7.2 Komitébehandling og endelig resultat

Innstillingen til Odelstinget fra familie- og kulturkomiteen har i innhold mange likheter med lovforslaget. Under del 1.3.2.2 *Vurdering og forslag frå departementet si side* ble det kjønnsnøytrale ved krisesenterloven tatt opp. Her ble det formidlet at departementet hadde vurdert å ta med i loven at den skulle ta særlig sikte på å verne voldsutsatte kvinner. De hadde konkludert med at dette ikke var nødvendig for å gi kvinner godt nok vern, og at dette kunne

---

²⁹⁶ Ot.prp. nr. 96 (2008-2009): 29

²⁹⁷ Ot.prp. nr. 96 (2008-2009): 41

signalisere at tilbudet til menn skulle ha lavere prioritet enn tilbudet til kvinner, som kunne komme i konflikt med forskjellige diskrimineringsforbud. Samtidig ble det understreket at tanken med kjønnsnøytral lovgivning ikke nødvendigvis innebar at kvinner og menn skulle bo på samme plass. På bakgrunn av høringen, der det som nevnt ble utvist bekymring rettet mot dette, ble det tatt inn et eget punkt i § 2 om at botilbudene for kvinner og menn skulle være adskilte. På den måten skulle loven ta hensyn til to ulike likestillingsperspektiv, der det ene skulle fremme særskilt likestilling for kvinner som er mest utsatt, og det andre skulle fremme generell likestilling for kvinner og menn som er utsatt for vold i nære relasjoner i form av et likeverdig tilbud.²⁹⁸

Kjønnspektivet på menns vold mot kvinner som kjennetegnet krisesenterbevegelsen og kvinnebevegelsen er ulikt hvordan tematikkens behandling i krisesenterlova. Det er også interessant å merke seg at kvinnevoldsutvalget med sin utredning i 2003 hadde en større grad av vektlegging på kvinneperspektivet. Samtidig hadde denne utredningen utelukkende menns vold mot kvinner som siktemål, i motsetning til krisesenterloven som hadde et bredere anliggende. I tillegg er en utredning og et lovforslag to ulike ting; dersom loven inneholdt begrep som ”patriarkat og ”mannssamfunn” er det ikke særlig nærliggende å tro at den hadde fått bred støtte. Lovforslaget følger også det man kan betegne som en likestillingsorientert diskurs. Likestilling, heller enn kvinnefrigjøring, har vært det gjeldende ordlyden og tilnærmingen fra øvrig hold. Kvinnebevegelsen var i sin tid misfornøyd med likestillingsloven av 1978, nettopp fordi kjønnspektivet som deres bevegelse sto for forsvant.²⁹⁹ På samme måte forsvinner krisesenterbevegelsens problematisering av patriarkat og kjønnsbasert vold mot kvinner i det endelige lovforslaget. Prosessen frem mot loven inneholder en utvikling fra frivillighet, feminisme og søsterskap til en kjønnsnøytral likestillingslov nesten 33 år etter krisesentergruppa begynte å ha sine møter på Kvinnehuset i Oslo.

Ergo kan man se likheter mellom hva som skjedde da krisesenterbevegelsen formelt fikk anerkjennelse i form av lov og da andre av kvinnebevegelsens krav fikk gjennomslag. Tendensen er tydelig; mange av kravene har fått gjennomslag, som krisesenterlova, men uten det opprinnelige kjønnspektivet intakt. Å spre bevissthet rundt språkbruk var en viktig del av krisesenterbevegelsens opplysningsarbeid. I så måte kan man se på den kjønnsnøytrale loven som en kamel som måtte svelges for å få offentlig anerkjennelse og sikring av

---

²⁹⁸ Innst. O. Nr 130 (2008-2009)

²⁹⁹ Kampdager.no, ”En omstridt lov”

budsjetter. Krisesenterlova var fremste tiltaket på nasjonal satsning for å sikre krisesentrenes drift, og i så måte en seier. Imidlertid var dette et avvik fra krisesenterbevegelsens ideologiske utgangspunkt, som tok særlig sikte på å beskytte kvinner mot den kjønnsbaserte volden.

5.7.3 En seier med en bismak

I artikkelen *Juss og juks – igjen? Om uavhengighet og likestilling i krisesenterloven* kritiserer jurist Solveig Laugerud krisesenterloven på grunn av den kjønnsnøytrale utformingen. Hun hevder at krisesenterloven er et eksempel på hvordan jussen hverken vil eller greier å forholde seg til kvinnebevegelsens krav, og at den illustrer hvordan det feministiske innholdet kan forsvinne når man kjemper på rettens premisser.³⁰⁰ Tittelen er en referanse til boken *Juss og juks – en arbeidsbok i likestilling* fra 1975 av professor i kvinnerett Tove Stang Dahl.

Laugerud pekte på en rekke forhold som gjør at krisesenterlova bryter med de feministiske prinsippene til kvinnebevegelsen. Kjønnsnøytraliteten i loven er det overordnede. Videre ble det trukket frem at loven åpner for at kommunene selv kan velge å opprette egne krisesentertilbud, eller støtte de eksisterende. Dette, i kombinasjon med at opposisjonen, blant annet ved Krisesentersekretariatet og det kvinnerettslige miljøet på Universitetet i Oslo fikk gjennom kravet om fysisk adskilte boenheter, går i mot krisesenterbevegelsens visjon om sentrene som hjem, ikke institusjoner. I tillegg utfordrer dette krisesentrenes autonomi og selvbestemmelse over driftsform. Når kommunene selv kan opprette sentre mister krisesenterbevegelsen uavhengigheten i drit av sentrene. Fysisk adskilte boenheter kan føre til at en del sentre må ha nye lokaler som er tilpasset dette, og dermed vil en kunne få bygg som er opprettet for formålet, og en økt grad av institusjonalisering. Laugerud går gjennom krisesenterbevegelsens historikk, og trekker frem at krisesenterbevegelsen i andre land har vært redd for at offentlig finansiering ville gå på bekostning av det ideologiske. Laugerud referer også til jurist Ragnhild Hennum, som i sin artikkel *Kjønnslikestilling på ville veier: kan kjønnsnøytrale krisesentre forsvares?* fra 2010 hevdet at lovforslaget ikke tar høyde for voldens kjønnede karakter, og at denne dermed kan virke mot sin hensikt. Laugerud knytter dette til forholdet mellom formell og reell likestilling, der førstnevnte oppnås gjennom kjønnsnøytral lovgivning, mens reell likestilling krever virkemidler som fremmer et likt resultat.³⁰¹

---

³⁰⁰ Laugerud (2014)

³⁰¹ Laugerud (2014)

Likhetene mellom den kjønnsnøytrale likestillingsloven og krisesenterloven er tydelige. Likestillingsloven ble i sin tid kritisert av Dahl i *Juss og Juks*, fordi den ikke i tilstrekkelig grad tok høyde for en kjønnert virkelighet. Kvinnebevegelsen ønsket seg en lov mot diskriminering av kvinner istedenfor, og den endelige loven ble et slags kompromiss. Om dette skriver Laugerud:

Til tross for at det er over 30 år mellom disse lovforslagene, er de forbausende like med hensyn til hvordan likestilling og kvinner og menns virkelighet forstås. Dette kan virke paradoksal med tanke på den sterke kvinnebevegelsen og kjønnsforskningen vi har hatt i perioden mellom disse lovforslagene.

Kvinneretten har kritisert likhetsprinsippet for å bygge på en mannlig norm. Likeså kan det argumenteres for at mye feministisk innhold forsvinner når kvinnebevegelsen krever samme rettigheter som menn. I det kvinnerettslige miljøet har noen argumentert for at dette innebærer å bli inkludert i rettssystemet som er mannsdominert og bygd på maskuline prinsipper.³⁰² I utarbeidelsen av krisesenterlova argumenter departementet for at kvinner og menn har et likt behov for krisesentre, fordi det er noen menn som opplever vold i nære relasjoner. Dette ble også problematisert av Hennem, hun pekte på at kvinner og menns situasjoner ikke er like i dette ettersom vold i nære relasjoner er en problematikk med en tydelig kjønnsretning, som dermed må møtes av ulike hjelpetiltak.³⁰³ Ergo forsvinner mye av det feministiske grunnlaget i krisesenterloven, som jeg selv har argumentert for i behandlingen av mitt materiale. En kan dermed hevde at krisesenterlova var en seier med sterke forbehold. Tar man bare det ideologiske i betraktning representerer den ikke en overveiende anerkjennelse av vold i nære relasjoner som et kjønnert problem.

5.8 Konklusjon

Dette kapitlet har undersøkt videreføringen av krisesenterbevegelsen etter 1985. Behandlingen av kildematerialet har vist at krisesenterbevegelsen har endret seg organisatorisk. Det er også tydelig at det offentlige har tatt en tydelig dreining mot konsolidering av krisesenterbevegelsen. Til tross for sentrenes dårlige økonomi, økte bevilgningene i perioden, hvilket var et resultat av press nedenfra, men også en større

---

³⁰² Laugerud (2014)

³⁰³ Laugerud (2014)

offentlig interesse. Problemstillingen stilte spørsmål til hvorvidt en statsfeministisk dreining er tydelig i perioden. Nettopp denne konsolideringsprosessen hentyder en statsfeministisk utvikling, som tilslutt fikk sitt tydeligste uttrykk i form av krisesenterlova. Lova var på mange måter en seier for krisesenterbevegelsen, ettersom en fastsatt finansieringsmodell kom på plass, og at hver kommune ble forpliktet til å ha et tilbud. Samtidig ble det tydelige feministiske engasjementet mot utelukkende den kjønnsbaserte volden mot kvinner skjøvet til side til fordel for en lov tuftet på en likestillingstradisjon, som ikke gjenspeilte den kjønnede virkeligheten, hvilket kommer tydelig til uttrykk dersom man ser på språkbruken i forarbeidene og i loven. Man gikk fra krisesenter for mishandlede kvinner, til krisesenter, det ble argumentert for at en løsning rettet særlig mot kvinner ville diskriminere menn. Dette står i motsetning til krisesenterbevegelsens sentrale feministiske prinsipp og ønske om autonomi fra stat og kommune. Utviklingen fra krisesenterbevegelsen som en sosial bevegelse til et ledd i forvaltning og velferdspolitikkk innebar at det feministiske prinsippet til en viss grad måtte vike.

I siste kapittel vil jeg gripe an til oppgavens hovedproblemstilling. Hva har analysen i de fem foregående kapitlene vist? Hvordan har utviklingen for å se på samlivsrelatert vold som et privat anliggende til et offentlig problem foregått, og på hvilken måte var krisesentrene pådrivere? Hva skjedde med krisesenterbevegelsens ideologiske grunnlag i krisesenterlova, og hvordan kan dette settes i sammenheng med likestillingspolitikk forøvrig?

6. Konklusjon

I oppgaven har jeg undersøkt hvordan vold mot kvinner gikk fra å være et privatanliggende, til å bli møtt og behandlet som et samfunnsproblem. Jeg har analysert hvilken rolle krisesenterbevegelsen har spilt i denne endringen. Analysen har vist hvordan vold mot kvinner gikk fra å være usynliggjort og tabubelagt, til å nå det offentlige ordskiftet og politisk dagsorden.

*Menns økonomiske hovedkilde er lønnskontrakten, kvinners er ekteskapskontrakten. Ekteskapskontrakten betyr for mange kvinner et liv i økonomisk, psykisk og fysisk avhengighet av mannen, med små bevegelsesmuligheter, på samme tid isolert og kontrollert. Oppbrudd faller vanskelig, flukt fra overgrep faller også vanskelig*³⁰⁴

Dette sitatet fra Tove Stang Dahl er nokså talende for hvorfor kvinnebevegelsen rettet et kritisk blikk mot bærebjelkene i etterkrigssamfunnet – ekteskap og familieliv. Innenfor marxistisk filosofi som ble popularisert blant unge radikale mennesker i perioden, ble kvinneundertrykkning sett på som en effekt av den private eiendomsretten. I familier der mannen hadde sitt levebrød utenfor hjemmet ble kvinner særlig underordnet.³⁰⁵ Tove Stang Dahl pekte på den såkalte breadwinner-modellen som potensielt avhengighetsskapende fordi husmoren sto i et avhengighetsforhold til mannen. Dahl jobbet med et tredelt forsørgersystem som besto av lønn, ekteskap og trygd, der kvinner i hovedsak var forsørget i form av ekteskapet.³⁰⁶ På grunn av den manglende friheten dette innebar trakk Dahl paralleller mellom det tradisjonelle ekteskapet og husmannskontrakten. Så lenge husmoridealet varte var det sterkt og atferdsbestemmende, skriver historiker Bodil Erichsen i boka *Norske kvinners liv og kamp – 1850 til 2000*.³⁰⁷ Likeså var utbyggingen av velferdsstaten som foregikk for fullt i perioden preget av det samme tradisjonelle kjønnsrollemønsteret. Dette bidro også til befestning av kjønnsroller, og tok utgangspunkt i kjernefamilien som det ideelle organiseringsprinsippet for samfunnet. Senere kom det velferdsordninger som gjorde det mulig for kvinner å bryte med kjønnsrollene; likestillingspolitikk orienterte seg mer mot individets rettigheter, i motsetning til den kollektivistiske tankegangen til den tidlige velferdspolitikken.

---

³⁰⁴ Erichsen, bind 2 (2018): 38

³⁰⁵ Erichsen, bind 1 (2017): 25

³⁰⁶ Hernes (2004)

³⁰⁷ Erichsen, bind 1 (2017): 149

Kvinnens stilling i husmorepoken hadde ikke oppstått i et vakuum. Snarere var dette forhold som hadde sterke kulturelle røtter. Analysen i oppgaven har vist at dette, i kombinasjon med mannens økonomiske maktposisjon og juridiske forhold utgjorde en betydelig del av de samfunnsstrukturene som la til rette for at vold mot kvinner og andre maktovertramp kunne finne sted, og for at dette lenge ble usynliggjort. Hustruvold og ekteskap der ble debattert allerede på 30-tallet av blant annet Tove Mohr. Mohr knyttet dette opp til alkoholmisbruk og frontet edruehet. Hun frontet her arbeiderkvinnenes avholdsstandpunkt. Arbeiderpartiet bygde i utstrakt grad på husmormodellen i sin familie- og velferdspolitik.

Den nye kvinnebevegelsen tok debatten om problemene med husmorsystemet videre, men i langt større skala. I denne perioden fikk langt flere unge tilgang på høyere utdanning. Det foregikk en bredere ressursfordeling på utdanningsfronten, som gikk på tvers av kjønn og klasse. Dette utfordret posisjonen høyere utdanning lenge hadde hatt som et utelukkende borgerlig anliggende. Mange i den nye kvinnebevegelsen var også studenter, og ønsket seg en annen tilværelse enn den mødrene deres hadde hatt. *Det personlige er politisk* lød ett av de mest kjente mottoene til kvinnebevegelsen, som står i umiddelbar kontrast til uttrykket privatlivets fred, ikke uten grunn.

Den nye kvinnebevegelsen søkte å endre alle forhold som bidro til kvinneundertrykkelse, også det som tidligere hadde blitt sett på som privat og tabubelagt. Kvinnebevegelsens frigjøringsambisjon var totaliserende og skulle foregå på alle arenaer. Å snakke om egne erfaringer ble en del av et politisk prosjekt for å skape både selvbevissthet og en felles solidaritetsfølelse. Kvinnebevegelsen var inndelt i forskjellige grupper, der uenighetene gruppene seg i mellom gikk på spørsmålet om hovedfienden; mannen eller kapitalismen. Bevegelsen høstet likevel som helhet i stor grad inspirasjon fra begreper som var vanlig innenfor marxistisk tenkning, som vist i Nancy Fraser's artikkel *Feminism, Capitalism and the cunning of History* fra 2009. De utvidet marxismens antall akser for undertrykking, og viste med dette at kjønnsundertrykking ikke bare var klassebetinget, men også kunne foregå i privatsfæren.

Politisering av privatlivet var en forutsetning for å løfte frem problematikk som foregikk i intime relasjoner, som vold mot kvinner og voldtekt. Gjennom ulike aksjonsformer proklamerte kvinnebevegelsen sitt budskap utad og utfordret skillet mellom hva som hadde

blitt regnet som privat og offentlig. De problematiske sidene ved mansrollen ble også belyst; prostitusjon og porno ble sett på som en del av den volden kvinner ble utsatt for, og kampen mot menn som benyttet seg av disse bransjene ble intensivert på slutten av 1970-tallet. At enkelte menn beskjeftiget seg med den slags, ble sett på uttrykk for et nedrig kvinnesyn. Kvinners inntog i akademia og politikk bidro til å løfte frem perspektivene til den nye kvinnebevegelsen. Vold og voldtekt ble forskningsområder, som styrket kvinnebevegelsens berettigelse ytterligere. Velferdsordninger som kom kvinner til gode, og senere opprettelsen av krisesentrene, i tillegg til andre saker fra kvinnebevegelsen ble stortingspolitikk og engasjerte tverrpolitisk. Kvinnebevegelsen engasjerte seg også transnasjonalt. Tribunalet om forbrytelser mot kvinner i Brussel i 1976 spredte bevissthet rundt vold mot kvinner ved at dette temaet dominerte på konferansen. Da de norske delegatene kom hjem fra tribunalet om vold mot kvinner hadde de allerede en organisatorisk plattform for å iverksette arbeidet med krisetelefon og senere et krisesenter. Skillelinjene mellom det offentlige og det private hadde blitt forskjøvet, og man kunne gripe inn i det private med støtte fra et internasjonalt fellesskap. Fundamentet for krisesenterbevegelsen var lagt.

Krisesenterbevegelsen gikk praktisk og politisk til verks mot kjønnsbasert vold. Gjennom først et telefontilbud og deretter sentre, fikk voldutsatte kvinner og deres barn tilflukt og støtte tuftet på feministiske ideer og søsterskap. Krisesenterbevegelsen fortolket kvinnemishandling som et strukturelt problem, der ansvaret lå på voldsutøver spesifikt. De tok et oppgjør med begrep som "husbråk" og "privatlivets fred" som de mente ufarliggjorde vold mot kvinner. Et viktig anliggende var å synliggjøre at vold mot kvinner var et alvorlig samfunnsproblem. Med dette forskjøv de intimitetsgrensene, og utfordret den politiske dagsorden som i liten grad hadde maktet å hankses med den privatlivsbaserte voldsproblematikken. Bevegelsen møtte et samfunn som på mange måter ikke forsto problemet på samme måte. Samfunnet forøvrig fortolket ofte vold mot kvinner som at det dreide seg om to partnere som kranglet, heller enn at det var en mishandler og et offer. At kvinner skulle bryte med en voldelig partner var dermed ikke selvsagt. Alkohol ble også presentert som en forklaring på kvinnemishandling. At alkohol svekker hemninger er en kjensgjerning, men var ikke årsak til volden, hevdet krisesenterbevegelsen. Slike myter ble avkrefte gjennom en sterk satsning på informasjonsarbeid i ulike former.

Krisesenterbevegelsens overordnede anliggende var å kjempe mot alle strukturerer som bidro til kvinneundertrykking, især de som førte til vold. De ønsket seg også et samfunn der

krisesentrene ikke lengre var nødvendig. Sentrene var som navnet lyder et krisetiltak, den permanente løsningen var å komme de patriarkalske strukturene til livs, før dette var en realitet var det viktig å legge til rette for et nytt og bedre liv for kvinnene etter oppholdet på senteret. Derfor var det viktig å få det offentlige til å ta ansvar for økonomien. I starten var sentrene tuftet på frivillighet, etterhvert kom det dagarbeidere og lønnet vaktarbeid i tillegg. Allerede i 1981 fikk krisesentrene en fast bevilgningspost på statsbudsjettet. Oppgaven har imidlertid vist at bevilgningene var nokså sparsommelige i mange år, og at mye av den daglige driften på de ulike sentrene besto av å søke om ekstra midler for å slippe å stenge eller redusere driften. Ordningen med gaveforsterkning skapte uforutsigbarhet på budsjettplanet, ettersom statlige bidrag var avhengig av kommunale.

I forbindelse med mediebildet har analysen vist at det lenge var noe ulike vinklinger i bruk i denne sfæren. Begrep som ”husbråk” ble brukt parallelt med at krisesenterbevegelsen og dets aktører fikk medieplass og oppmerksomhet generelt, både i aviser og hos NRK, for eksempel i form av programmet *På sparket*. I Stortingsdebattene ble krisesentersaken hyppig debattert. I dette materialet kan man spore en stadig mer fremtredende statsfeministisk dreining. De ulike krisesentergruppene tok saken på bevegelsesnivået og la press på politikere, og etterhvert tok noen politikere, i all hovedsak kvinnelige, opp saken i stortingsdiskusjonene og forsøkte å få med andre på vedtak som kunne sikre driften. Både konservative og venstreorienterte kvinnelige politikere tok saken opp. Slike kvinneallianser på tvers av politiske skiller trekker Helga Hernes frem som karakteristisk for statsfeministisk utvikling.³⁰⁸ Innen politikken gikk utviklingen fra å diskutere hvorvidt krisesentrene var nødvendige, til å diskutere hvordan man best kunne sikre drift og finansiering. En holdningsendring pågikk. Det offentlige var interessert i å innhente mer kunnskap om vold mot kvinner, hvilket gjenspeilte seg i blant annet finansiering av forskning.

En statsfeministisk utvikling var synlig. Helga Hernes var inspirert av Rokkans integrasjonsbegrep, og en slik prosess er svært påfallende i krisesentersakens utvikling i denne perioden; kravene ble i økende grad innlemmet.³⁰⁹ Dynamikken mellom bevegelsesnivået og politikken bidro sammen til å skape en større satsning på og berettigelse av krisesentrene. Sentrene fikk økte bevilgninger i en periode der flere andre sosialpolitiske tiltak hadde tilbakegang. Etter oljekrisen i 1973 gikk velferdsstaten inn i en negativ tendens, paradokset er at krisesenterbevegelsen nådde gjennom med sin berettigelse og sto mot denne

---

³⁰⁸ Hernes (1987): 48

³⁰⁹ Hernes (2004)

generelle tendensen i perioden. Dette kan indikere at man så på voldsutsatte kvinner som en gruppe som var berettiget hjelp. De hadde også en unik posisjon i det norske velferdssystemet med sin uavhengighet og autonomi i driften fra stat og kommune, har retts sosiolog Solveig Laugerud hevdet. I fremveksten av velferdsstaten har det vært typisk at frivillige organisasjoner har ønsket at arbeidet på sikt skal tas over av staten, men krisesenterbevegelsen har holdt fast på sin autonomi, og dermed representert noe særegent i velferdspolitikken.³¹⁰

Professor i statsvitenskap Hege Skeje tok et tilbakeblikk på begrepet statsfeminisme i artikkelen *Hva var statsfeminisme?* fra 2014. Her beskrev hun statsfeminisme som et flertydig begrep, som åpner for å brukes som et analytisk redskap for å forklare samfunnsmessig utvikling, og at det kan fremtre som en deskriptiv karakteristikk av en bestemt type politiske prosesser. I tillegg er det et signalord for en bestemt politisk visjon om det kvinnevennlige samfunnet. Skeje bidro i artikkelen også til å gi et mer mangefasettert bilde av den statsfeministiske utviklingen som besto av vekselvirkningen mellom bevegelsesnivå og politikk. Hun påpekte at en ikke ubetydelig andel av de som var bidragsytere i det statsfeministiske prosjektet hadde trippelposisjoner som parti-, kvinnebevegelse og kvinneforskere. Hun siterte deretter Tove Stang Dahl: *Er du på et visst faglig nivå, så har du kontakter til Stortinget og mediene*. Skeje tiller statsfeminismen særlig betydning for arbeidet mot vold mot kvinner:³¹¹

Denne statsfeministiske dynamikken ble en positiv bidragsyter for krisesentrene på 80- og 90-tallet. Analysen har vist at staten på mange måter ble mer krisesentervennlig i perioden, jamfør Helga Hernes' begrep om en mer kvinnevennlig stat. I oppgaven har jeg behandlet denne utviklingen som en effekt av krisesenterbevegelsens engasjement. Materialet har vist at krisesenterbevegelsen løftet frem vold mot kvinner og satte dette på dagsorden. Denne første fasen var preget av skepsis og i noen tilfeller latterliggjøring av samfunnet rundt og maktinstanser som politikere og politi. John Stuart Mill's begrep om ulike faser for sosiale bevegelser har bidratt til et analytisk rammeverk. "Every great movement must experience three stages: ridicule, discussion and adoption." Bevegelsesnivået løftet frem saken og møtte i stor grad *ridicule* – latterliggjøring. Etter mange års informasjonsarbeid og økende involvering i det politiske og forvaltningsmessige apparatet er ikke ridikulisering av vold mot kvinner lenger politisk korrekt. Den er i stor grad henvist til nettrollens ytringer på sosiale medier.

---

³¹⁰ Laugerud (2004)

³¹¹ Skeje i *Krysningspunkter* (red Bråten og Thun) (2013)

Etterhvert skimtet man en holdningsendring. Mill's andre fase sammenfaller med denne dynamikken. Selv om krisesentrene i større grad ble konsolidert, fortsatte bevegelsesnivået å fungere som en initiator til å styrke krisesentrenes drift ved å etterspørre større bevilgninger, og til å bringe vold mot kvinner opp på dagsorden. Informasjonsarbeid forble en viktig strategi. Den statsfeministiske utviklingen fikk som nevnt sitt slutt punkt i form av krisesenterlova. Initiativet til en lovfesting av krisesentertilbudet hadde blitt løftet frem i utredningen Menns vold mot kvinner i 2003, der Tove Smaadahl fra krisesentersekretariatet var blant bidragsyterne. I motsetning til utredningen i 2003 som konsentrerte seg om menns vold mot kvinner, står Krisesenterlova i en mangfoldsorientert likestillingstradisjon i tråd med likestillingsbegrepets endring på 2000-tallet. I loven blir det påpekt at kvinner er mest utsatt for den groveste og mest systematiske partnervolden, samtidig kom loven i kjønnsnøytral utforming, uten en formålsparagraf som nevnte kvinners utsatthet særlig eller tok til orde for at loven særlig skulle rette seg mot kvinner. Dette ble begrunnet med hensyn til diskriminering. Denne dreiningen mot en kjønnsnøytral utforming innebar også at alle krisesentrene ble ansvarlig for å tilby menn tilgang til krisesenter. Bevegelsesnivået ikke vært motstander av krisesenter for menn som sådan, men de ønsket at menn selv skulle ta ansvaret for å opprette et slikt tilbud.

Med krisesenterlova trådte bevegelsen inn i Mill's tredje fase – *adoption*. Det private hadde blitt et offentlig anliggende og ansvar, et tydelig bevis på at krisesenterbevegelsens engasjement hadde hatt effekt, og direkte bidratt til at vold mot kvinner og krisesentrene ble et offentlig politisk satsningsområde. Det kan være fristende å betrakte krisesenterlova som en ubetinget seier og et positivt slutt punkt på den statsfeministiske dynamikken bevegelsesnivået inngikk i. Dette bildet må riktignok nyanseres noe. Funnene jeg har gjort i min analyse av krisesenterlova sammenfaller i stor grad med det Solveig Laugerud tar opp i *Juss og juks – igjen? Om uavhengighet og likestilling i krisesenterloven*. Krisesenterloven vannet ut krisesenterbevegelsens ideologi med sin kjønnsnøytrale lov. Parallellene til likestillingsloven er klare. I forarbeidene til krisesenterlova ble argumentert for at en krisesenterlov som ikke var kjønnsnøytral ville diskriminere menn.³¹² Det å bli slått er i utgangspunktet et kjønnsnøytralt problem, men som materialet i oppgaven har vist er ofrene for den systematiske og grove partnervolden i overveiende grad kvinner. Problemene oppstår når en kjønnsnøytral lov møter en slik kjønn virkelighet; det er sprik mellom det kjønnsnøytrale

---

³¹² Ot.prp. nr. 96 (2008-2009): 41

prinsippet som plasserer seg innenfor en likestillingstradisjon, og de faktiske forholdene. Likestilling er også blitt en norsk merkevare, og er typisk for politikktutforming i landet.³¹³ Den statsfeministiske optimismen er i så måte ikke like synlig nå som da Hernes' *Welfare state and Woman power* kom i 1987. Begrepet brukte Hernes i utgangspunktet som positivt og deskriptivt på de prosessene som var i anmarsj i epoken. I 2013 skrev Hege Skeje følgende i *Hva er statsfeminisme?* :

«Statsfeminisme» er altså ikke – generelt sett – en treffende beskrivelse av prosesser og relasjoner mellom stat og organisasjoner i det siste tiårets utvikling av likestillingspolitikk. De majoritetsbaserte organisasjonene har ikke mobilisert for makt i utviklingen av diskrimineringsvernet. De har lite ressurser å stille opp med, og på feltet for rettsutvikling har de, med enkelte unntak, vært avskrevet som interessante med- eller motspillere av offentlige myndigheter.³¹⁴

Kanskje kan denne utviklingen forklare at tross motstanden mot en kjønnsnøytral lov fra både det kvinnerettslige miljøet og Krisesentersekretariatet, så ble det endelige utfallet som det ble. De tette, sammenvevde alliansene med kvinner i trippelroller som kvinneforskere, politikere og aktivister var ikke like synlige og ikke tilstedeværende med samme innflytelse som da staten var i sin tidlige statsfeministiske fase. Kvinnebevegelsen på 1970-tallet hadde per da mistet sitt fotfeste, og nye grupper mobiliserte på andre grunnlag enn kjønn.³¹⁵

Kvinnepolitiske organisasjoner ble ikke lengre oppfattet som like relevante.

Minoritetsorganisasjoner anses i større grad som viktige i demokratiske fora og som relevante aktører i statlig politikk, hevdet Skeje i 2014.³¹⁶ Dette er riktignok ikke ensbetydende med at nyere politikk i tilstrekkelig grad tar høyde for diskriminering på bakgrunn av etnisitet.

I artikkelen *Kjønnslikestilling i inkluderingens tjeneste?* Konkluderer Trine Annfelt og Berit Gullikstad med at begrepet likestillingsintegrering, et universalistisk og nøytralt begrep hvis mål er å oppnå likestilling for alle, paradoksalt nok ikke makter dette. Den inkluderer ikke et interseksjonelt eller et flerdimensjonalt perspektiv.³¹⁷ Her ser man dermed at likestillingsbegrepet, som skal favne bredt, ikke nødvendigvis virker til sin hensikt. På samme

---

³¹³ Laugerud (2014)

³¹⁴ Skeje i *Krysningspunkter* (red Bråten og Thun) (2013)

³¹⁵ Skeje i *Krysningspunkter* (red Bråten og Thun) (2013)

³¹⁶ Skeje i *Krysningspunkter* (red Bråten og Thun) (2013)

³¹⁷ Annfelt og Gullikstad (2013)

måte greide ikke krisesenterlovens kjønnsnøytrale utforming å ta høyde for faktisiteten – at kvinner i størst grad er offer for den grove partnervolden. I tillegg har den også blitt kritisert for å være særlig til ulempe for minoritetskvinner, ettersom det åpnes opp for at kvinner og menn kan ha krisesenter på samme bostedsenhet, så lenge avdelingene er adskilt. I artikkelen *Kjønnslikestilling på ville veier – kan kjønnsnøytrale krisesentre forsvares?* Hevder Ragnhild Hennum at dette kan skape problemer for kvinner med religiøs og/eller kulturell bakgrunn som ikke tillater samvær med menn. Likestillingsbegrepet som krisesenterlova bygger på ble kritisert av kvinneretten allerede på 1970-tallet, de argumenterte for at likhetsbegrepet er basert på en mannlig norm.³¹⁸

Krisesenterlova er likevel den tydeligste satsningen på styrkingen av krisesentrene fra offentlig hold. Loven torpederte krisesenterbevegelsens separatisme, og kan i den forbindelse tolkes som at bevegelsen hadde nådd en modenhet i det å politisere privatlivet, som gjorde separatisme mindre nødvendig. Paradokset med en kjønnsnøytral lov og en kjønn virkelighet, blir riktignok stående. Hvorvidt kjønnsnøytralitet representerte et tap eller et tillegg, kan drøftes. Krisesentersekretariatet og det kvinnerettslige miljøet fikk gjennom kravet om fysisk adskilte botilbud, men dette har fått utilsiktede konsekvenser, ettersom dette har ført til at en del sentre må flytte fra bolighus til nye, mer institusjonspregede lokaler. Sammen med at kommunene selv kan velge om de vil samarbeide med eksisterende sentre eller opprette nye tilbud forsvinner noe av det krisesenterbevegelsen var mest opptatt av – sentrene skulle være hjem, ikke institusjoner.³¹⁹ Krisesenterbevegelsen var aldri motstandere av krisesentre for menn, men mente at dette måtte menn selv ta ansvar for. I det henseende kan kjønnsnøytraliteten i dette tilfellet betraktes som et visst tap av autonomi og ideologisk forankring. På den andre siden har noen sentre operert på kjønnsnøytralt grunnlag siden 1990, og for disse ville nok lovens kjønnsnøytralitet heller representere et positivt tillegg. Selv om utfallet ble et avvik fra det feministiske idégrunnlaget, har krisesenterbevegelsen likevel maktet å politisere et av de mest tabubelagte områdene av privatsfæren; Ideen om privatlivets fred slo virkelig sprekker.

Behovet for krisesentrene ser dessverre ut til å vedvare lenge ennå, om enn i annet landskap. Den statsfeministiske dynamikken og positivismen som dominerte tidligere er ikke like synlig, likestilling er satsningsområdet, og i denne prosessen er ikke kvinnepolitiske grupper i

---

³¹⁸ Laugerud (2014)

³¹⁹ Laugerud (2014)

samme grad aktører i en vekselvirkning mellom det offentlige og bevegelsesnivå. Statsfeminismen er også knyttet til velferdsstaten, som i dag er under økonomisk press. Velferdsstaten har vist seg å være en viktig garantist for kvinners uavhengighet, hvilket kan forklare kampen for å få en mer kvinnevennlig stat. Både Hernes og Dahl søkte i sine arbeider å finne tiltak som kunne øke kvinners autonomi, blant annet gjennom velferdspolitiske løsninger.³²⁰ I dag ser man også en dreining mot en nyliberal tendens, med økt innslag av privatisering av tidligere offentlige tjenester. Dette er forhold som kan få konsekvenser for statens kvinnvennlighet og dermed også for krisesentrenes drift; det gjenstår å se hvorvidt velferdsstaten kan stå som garantist for kvinners autonomi videre.

Som nevnt innledningsvis er krisesenterbevegelsen og vold mot kvinner et negligjert forskningsområde innenfor det historievitenskapelige feltet. Min ambisjon har vært å bidra til mer forskning på området. Likevel skal det godt gjøres å dekke over alle aktuelle problemstillinger i en masteroppgave. I den forbindelse vil jeg antyde noen videre forskningsfelt her. Hvordan kan krisesenterbevegelsens perspektiv på hustruvold videreføres innenfor eller utenfor krisesenterkonseptet? Var strukturforståelsen av mannemakt den beste strategien for å få bevegelsen på fote, og hvordan virket dette i forbindelse med å få saken opp til samfunnsnivået? Her kan blant annet Joan Scotts analyse av patriarkatsteorier være nyttig. I tillegg kan det være interessant å utforske hvordan krisesenterbevegelsens strukturforståelse ble mottatt av beboerne. Hvordan foregikk dette diskursive møtet, og hvilken betydning det for deres videre valg overfor ektefelle og livstilpasning generelt? Hvilke konsekvenser krisesenterloven fikk for krisesentrene med henblikk på det feministiske idégrunnlaget og driftsform vil også kunne være interessant å undersøke i videre forskningsarbeid. Kan den utviklingen Laugerud forespeilet spores etter 2009?

---

³²⁰ Hernes (2004)

Litteraturliste

Aanesen, Ellen, Rustad, Unni, Morland, Berit og Stalsberg, Linn (2018) *Vi var mange – kvinneaktivister fra 70-tallet forteller*. Oslo: Forlaget Oktober AS

Ahnfelt, Ellen. *Kvinnemishandling – fra privat problem til offentlig ansvar*. (1987)
Hovedoppgave i statsvitenskap, Universitet i Oslo.

AKP(m-l)s sosialkomité (1975) *Teser om høyreavviket*

Beauvoir, Simone (2000) *Det annet kjønn*. Oslo: Pax Forlag

Blom, Ida, , Sølvi, Hagemann, Gro, Melby, Kari, Sandvik, Hilde og Øye, Ingvild. (2005) *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.

Bourdieu, Pierre (2000) *Den maskuline dominans*. Oslo: Pax Forlag A/S

Bjørnson, Øyvind og Haavet, Inger Elisabeth. (1994) *Langsomt ble landet et velferdssamfunn – trygdens historie 1894-1994* Bergen: Ad Notam Gyldendal AS

Bråten, Beret og Thun, Cecilie (red) . (2014) *Likestillingspolitikk i et flerkulturelt Norge*.
Akademika Forlag/Fagbokforlaget.

Dahl, Tove Stang. (1994) *Pene piker haiker ikke*. Oslo: Universitetsforlaget AS

Danielsen, Hilde, Larsen, Eirinn og Ovesen, Ingeborg W. (2013) *Norsk likestillingshistorie*
Fagbokforlaget

Danielsen, Hilde, Hellesund, Tone, Lindtner, Synnøve Skarsbø, Breivik, Jan-Kåre og Müftüoglu, Ingrid Birce. (2013) *Da det personlige ble politisk – Den nye kvinne- og mannsbevegelsen på 1970-talet*. Oslo: Scandinavian Academic Press

- DuPlessis, Blau Rachel, Snitow, Ann. (2007) *The Feminist Memoir Project*. New Brunswick, J.J.: Rutgers University Press.
- Erichsen, Bodil Christensen (2017) *Norske kvinners liv og kamp 1850-2000, bind 1*. Res Publica.
- Erichsen, Bodil Christensen (2018) *Norske kvinners liv og kamp 1850-2000, bind 2*. Res Publica.
- Freeman, Jo (1973) The Origins of the Women's Liberation Movement. *American Journal of Sociology*, No. 4 (Jan)
- Fraser, Nancy (2009) Feminism, Capitalism and the Cunning of History *New Left Review*, (March)
- Helle, Idar, Kjeldstadli, Knut og Sørvoll, Jardar. (2010) *Historier om motstand – kollektive bevegelsen i det 20. århundret*. Oslo: Abstrakt forlag AS
- Jónasdóttir, Anna G. (1988) Sex/Gender, Power and Politics. Towards a Theory of the Foundations of Male Authority. *Acta Sociologica*, Vol. 31, No 2.
- Hernes, Maria Helga. (1987) *Welfare State and Woman Power – Essays in State Feminism*. Norwegian University Press
- Holm, Valvo Brita, Nisja, Randi og Aslaksen, Iris. (1981) *Du skal ikke slå... Om kvinnemishandling og krisesentra*. Universitetsforlaget
- Korsvik, Trine Rogg. (2018) *Sex, vold og feminisme – hvordan voldtekt og porno ble politisk på 1970-tallet*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Laugerud, Solveig. (2014) Juss og juks – igjen? Om uavhengighet og likestilling i krisesenterloven. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 03-04 (Volum 38)

McLennan, F. Jason. (2004) *The Philosophy of Sustainable Design*. Ecotone Publishing Company LLC

Mortensen, Ellen, Egeland, Cathrine, Gressgård, Randi, Holst, Cathrine, Jegerstedt, Kari, Rosland, Sissel og Sampson, Kristin. (2011) *Kjønnsteori*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Mohr, Tove. (1930) *Kvinnemishandlingen og behovet for edruehetsnevnder*

Rapporten fra *Forbrytelser mot kvinner* (1976)

Perrot, Michel (1994) *A History of Private Life, Vol 4*. Harvard University Press

Scott, Joan (1986) Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *The American Historical Review*, Vol 91, No 5 (December): The Oxford University Press

Seip, Anne-Lise (1994) *Veiene til velferdsstaten – Norsk sosialpolitikk 1920-75*. Gyldendal Norsk Forlag A/S

Snare, Annika, Høigård Cecilie, Kongstad, Annelise (1993) *Kvinnens skyld – en nordisk antologi i kriminologi*. Oslo: Pax forlag

Solheim, Jorun (2007) *Kjønn og modernitet*. Oslo: Pax forlag

Syvertsen, Sigrid og Thorleifsen, Thina (1960) *Kvinner i strid*. Oslo: Arbeidernes opplysningsforbund

Terjesen, Einar A, Bjørgum, Jorunn, Bergh, Trond, Haavet, Inger Elisabeth, Jensen, Lill-Ann, Høydal, Eldar, Johansen, Tor Are, Vellesen, Petter, Jenssen, Lars Chr., Pedersen, Kai Roger og Helle, Egil. (1999) *Arbeiderhistorie 1999 - LO 100 år* Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Årsmelding 1985, Bergen krisesenter.

Årsmelding 1988, Bergen krisesenter.

Nettressurser

Asland, John (2009) Hustukt. *Store norske leksikon* [Internett], Tilgjengelig fra: <https://snl.no/hustukt> [Lest 01. september 2018]

Brandal, Nik. (2015) Totalitær venstreorientering *Norgeshistorie.no* [Internett], Tilgjengelig fra: <https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/artikler/1917-totaliter-venstreorientering.html> [Lest 22. oktober 2018]

Bergan, Gunn Quamme og Fischer, Ellen Marie. (1985) Krisesenter og behandling. *Aftenposten aften* [Internett], Tilgjengelig fra: https://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?serviceId=2&documentId=02000219851008004_0 [Lest 02. september 2018]

Hagemann, Gro (2017) Skattebetaling som rettighet. *Norgeshistorie.no* [Internett], Tilgjengelig fra: <https://www.norgeshistorie.no/velferdsstat-og-vestvending/artikler/1820-skattebetaling-som-rettighet.html> [Lest 26. august 2018]

Jakobsen, Siw Ellen (2016) På leting etter kvinnene. *Forskningsmagasinet Apollon no* [Internett], Tilgjengelig fra: https://www.apollon.uio.no/portretter/2016/1_hagemann.html [Lest 25. oktober 2018]

Jens Stoltenbergs andre regjering. *Regjeringen.no* [Internett], Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere-regjeringer-og-historie/sok-i-regjeringer-siden-1814/historiske-regjeringer/regjeringer/jens-stoltenbergs-andre-regjering/id449424/?expand=factboxRegjeringsmedlemmer> [Lest 14. mars 2019]

Jo Freeman A.K.A Joreen. *She's beautiful when she's angry no* [Internett], Tilgjengelig fra: <http://www.shesbeautifulwhenshesangry.com/jo-freeman/> [Lest 12. oktober 2018]

Korsvik, Trine Rogg. (2018) 1968, en macho-revolusjon? *Kilden kjønnsforskning* [Internett], Tilgjengelig fra: <http://kjonnsforskning.no/nb/2018/08/1968-en-macho-revolusjon> [Lest 23. oktober 2018]

Lindtner, Synnøve Skarsbø. (2017) Feminisme i ukebladform. *Norgeshistorie.no* [Internett], Tilgjengelig fra: <https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/artikler/1936-feminisme-i-ukebladform.html> [Lest 26. oktober 2018]

Longvik, Anne og Syversen, Anne Cahtrine. (2018) Lyst i bann av abortmotstandere. *NRK nyheter*. [Internett], Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/telemark/lyst-i-bann-av-abortmotstandere-1.14298597> [Lest 24. januar 2018]

Minneord Ida Blom (2016) *På Høyden, uavhengig avis for UiB. no* [Internett], Tilgjengelig fra: <http://pahoyden.no/folk/2016/11/ida-blom-0> [Lest 26. Oktober 2018]

Om krisesenteret i Trondheim, *Krisesenteret i Trondheim* [Internett], Tilgjengelig fra: <http://www.krisesenter.net/index.php?parent=0&groupid=13> [Lest 14. januar 2019]

Oddvar Nordlis regjering. *Regjeringen.no* [Internett], Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere-regjeringer-og-historie/sok-i-regjeringer-siden-1814/historiske-regjeringer/regjeringer/odvar-nordlis-regjering-1976-1981/id438726/?expand=factboxRegjeringsmedlemmer> [Lest 02. mai 2019]

Ryste, Marte. (2003). Turid Horgen: Gjenresing av 8. Mars som kampdag [Internett], Tilgjengelig fra: http://www.kampdager.no/arkiv/mars/intervju_horgen.html [Lest 27. oktober 2018]

Ryste, Marte. (2003). Det personlige ble politisk. [Internett], Tilgjengelig fra: <http://www.kampdager.no/tilbakeblikk/krisesenter.html> [Lest 4. januar 2019]

Skard, Torild (2003). En omstridt lov. [Internett], Tilgjengelig fra: http://www.kampdager.no/arkiv/likestilling/artikkel_skard.html [Lest 22. februar 2019]

Thomassen, Merete (2016) *Hustavle Store norske leksikon* [Internett], Tilgjengelig fra: <https://snl.no/hustavle> [Lest 12. september 2018]

Sirene (1977), nummer 2 [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.nb.no/items/64d6bb5bf4864c6a41e066acf72e5eda?page=0&searchText=krisesenter> [Lest 16. januar 2019]

Sæther, Gøril. (2006) Husarbeidets politikk. *Kjønnsforskning.no* [Internett], 06. Mars. Tilgjengelig fra: <http://kjonnsforskning.no/nb/2006/03/husarbeidets-politikk> [Lest 26. August 2018],

Wikaner, Lene. (2019) *Oslo krisesenter: Kvinner i kamp*. [Internett], 06. Mars. Tilgjengelig fra: <https://tara.no/livsstil/kvinner/oslo-krisesenter-kvinner-i-kamp?fbclid=IwAR05Mdb-gnWR4wlh8ZnqHjhflhdhXFvJOU4V5QruUmyEcjcz059NKqWsfWGQ> [Lest 08. Mars 2019]

Rettsaker

Rt-1926-527 [Internett] Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/pro/#document/HRSTR/avgjorelse/rt-1926-627-212?searchResultContext=3151&rowNumber=5&totalHits=127> [Lest 26. September 2018]

Rt-1926-627 [Internett] Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/pro/#document/HRSTR/avgjorelse/rt-1926-627-212?searchResultContext=3151&rowNumber=5&totalHits=127> [Lest 18. September 2018]

Rt-1937-157 [Internett] Tilgjengelig fra:

<https://lovdata.no/pro/#document/HRSTR/avgjorelse/rt-1937-157-34?searchResultContext=3151&rowNumber=13&totalHits=127>

[Lest 26. September 2018]

Rt-1958-751 [Internett] Tilgjengelig fra:

<https://lovdata.no/pro/#document/HRSTR/avgjorelse/rt-1958-751-74a?searchResultContext=3151&rowNumber=33&totalHits=127>

[Lest 22. September 2018]

Stortingsdokument

1977/78 Vol. 122

1978/79 Vol. 123

Stortingets spørretime 21. Mars 1979

1979/80 Vol. 124

1981/82 Vol. 126 Nr 5

1982/83 Vol. 127 Nr 7b

1984/85 Vol. 129 Nr. 7a

1985/86 Vol. 130 Nr. 6

1986/87 Vol 131. Nr. 1b

1986/87 Vol. 131 Nr. 1a

1986/87 Vol 131. Nr. 1b

1990/91 Vol. 135. Nr. 1c

1992/93 Vol. 137 Nr. 6a

1990/91 Vol. 135 Nr. 7b

1996/97 Vol 141 Nr. 6all

2002/03 Vol 147 Nr. 6ala

Budsjett-innst. Nr 2 (2005-2006)

Ot.prp. nr. 96 (2008-2009)

Innst. O. nr 130 (2008-2009)

Lover

Besl. O. nr. 16 (2005-2006)

Utredninger

NOU 2003:31 *Retten til et liv uten vold – menns vold mot kvinner i nære relasjoner*

Avisoppslag

VG 29. mars 1979

VG 28. august 1981

VG 30. desember 1981

VG 17. desember 1980

Aftenposten morgen 31.12.1983

Aftenposten 13. november 1984

Aftenposten aften 1985 *Krisesenter og behandling*

Intervjumateriell

Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 22. februar 2018

Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 12. desember 2018

Intervju med Kari Sirevåg og Viola Schmidt 1. Mars 2019